

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
RESİM-İŞ EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**GÖRSEL SANAT ETKİNLİKLERİNİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ
BİREYLERİN SOSYALLEŞMESİNE VE STRES YÖNETİMİNE
ETKİSİNİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ İLE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kıymet BAYER

TRABZON

Ağustos, 2022

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
RESİM-İŞ EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**GÖRSEL SANAT ETKİNLİKLERİNİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ
BİREYLERİN SOSYALLEŞMESİNE VE STRES YÖNETİMİNE
ETKİSİNİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ İLE İNCELENMESİ**

**Kıymet BAYER
ORCID: 0000-0003-1817-2022**

**Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nce Yüksek
Lisans Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

**Tezin Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Seda LİMAN TURAN
ORCID: 0000-0001-6920-6558**

**TRABZON
Ağustos, 2022**

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Tezimin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Trabzon Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığımı ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

Kıymet BAYER

17/08/2022

ÖN SÖZ

Uzun bir çalışmadan sonra büyük bir titizlikle hazırlanan Görsel Sanat Etkinliklerinin Özel Gereksinimli Bireylerin Sosyalleşmesine ve Stres Yönetimine Etkisinin Öğretmen Görüşleri ile İncelenmesi adlı tez çalışmamın tüm aşamalarında değerli bilgi, tecrübe ve görüşlerinden faydalandığım, beni her anlamda destekleyen, bilimi hayat felsefesi ve yaşam biçimi olarak algılamamı sağlayan, her zaman yanımda olup beni takdir eden, bana güvenen sayın hocam. Dr. Öğr. Üyesi Seda LİMAN TURAN'a teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen tez yazımda her konuda yanımda olan, beni hiç yalnız bırakmayan sevgili eşime, bu süreçte varlıklarıyla daima yanımda olan sevgili çocuklarım sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ağustos, 2022
Kıymet BAYER

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
RESİMLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
1. 1. Araştırmanın Amacı.....	2
1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi.....	3
1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1. 4. Araştırmanın Varsayımları.....	3
1. 5. Tanımlar.....	3
2. LİTERATÜR TARAMASI.....	4
2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi.....	4
2. 1. 1. Engellilik Kavramı.....	4
2. 1. 1. 1. Engelli Olma Nedenleri.....	4
2. 1. 1. 1. 1. Doğum Öncesi Nedenler.....	4
2. 1. 1. 1. 2. Doğum Sırası Nedenler.....	5
2. 1. 1. 1. 3. Doğum Sonrası Nedenler.....	5
2. 1. 1. 2. Engellilik Türleri.....	6
2. 1. 1. 2. 1. Görme Engelli.....	6
2. 1. 1. 2. 2. İşitme ve Konuşma Engelli.....	6
2. 1. 1. 2. 3. Ortopedik Engelli.....	7
2. 1. 1. 2. 4. Zihinsel Engelli.....	7
2. 1. 1. 2. 5. Otizm.....	9
2. 1. 1. 2. 6. Süreğen Hastalıklar.....	9
2. 1. 2. Sanat ve Sanat Eğitimi.....	9
2. 1. 2. 1. Sanat Eğitiminin Amaçları.....	10
2. 1. 2. 2. Sanat Eğitiminin İlkeleri.....	11
2. 1. 2. 3. Sanat Eğitiminin Özel Gereksinimli Bireyler Üzerindeki Etkisi.....	11
2. 1. 3. Eğitim-Özel Eğitim.....	12

2. 1. 3. 1. Özel Eğitimin Tarihsel Gelişimi	14
2. 1. 3. 2. Özel Eğitimin İlkeleri	16
2. 1. 3. 3. Özel Eğitim Uygulamaları.....	17
2. 1. 3. 4. Görsel Sanatlar Eğitimi.....	18
2. 1. 3. 4. 1. Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Görsel Sanatlar Eğitimi ve Gerekliliği.....	20
2. 1. 3. 4. 2. Görsel Sanatlar Eğitiminin Özel Gereksinimli Bireylerin Çalışma Hayatına Katkısı.....	25
2. 1. 3. 5. Özel Gereksinimli Bireylerde Sosyalleşme.....	26
2. 1. 3. 6. Özel Gereksinimli Bireylerde Stres Yönetimi.....	27
2. 2. Literatür Taramasının Sonucu	30
3. YÖNTEM.....	32
3. 1. Araştırmanın Modeli	32
3. 2. Çalışma Grubu.....	32
3. 3. Etkinlik	32
3. 4. Veri Toplama Aracı.....	33
3. 5. Verilerin Toplanması.....	34
3. 6. Verilerin Analizi	34
4. BULGULAR.....	35
4. 1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine Yönelik Bulgular: Katılımcıların Özel Eğitimle İlgili Özellikleri.....	35
4. 2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine Yönelik Bulgular: Görsel Sanat Etkinlikleri Öğretmenin (Araştırmacı) Öğretim Yeterliliği ve Rehberliğine Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	37
4. 3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine Yönelik Bulgular: Görsel Sanat Etkinliklerinin Özel Gereksinimli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkilerine Yönelik Öğretmen Görüşleri ...	39
4. 4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine Yönelik Bulgular: Görsel Sanat Etkinliklerinin Özel Gereksinimli Bireylerin Stres Yönetimi Üzerindeki Etkilerine Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	44
5. TARTIŞMA.....	54
6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	60
6. 1. Sonuçlar.....	60
6. 2. Öneriler.....	61
6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler.....	61
6. 2. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	62
7. KAYNAKLAR.....	63

8. EKLER.....	67
9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ.....	73

ÖZET

Görsel Sanat Etkinliklerinin Özel Gereksinimli Bireylerin Sosyalleşmesine ve Stres Yönetimine Etkisinin Öğretmen Görüşleri ile İncelenmesi

Bu araştırmada özel gereksinimli bireylerin Görsel Sanat etkinlikleriyle sosyalleşmesi ve stres yönetimleri öğretmen görüşleri ile incelenmiştir. Özel gereksinimli bireylerde birçok davranışın güdüsel olması, kendini ifade edememekten kaynaklı stres problemleri ve bunlarla başa çıkma yollarının bilinmemesi nedeniyle eğitim sürecinin zor bir süreç olduğu düşünülmektedir. Bu süreçte Görsel Sanat etkinliklerinin onlara destek olacağı; birlikte karar alıp/vermek, birbirleriyle alışveriş, vb. gibi davranışların, sosyalleşmelerinde ve stres yönetimlerinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma nitel bir araştırmadır ve araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden “eylem araştırması” yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada 2020-2021 ve 2021-2022 eğitim-öğretim dönemi içerisinde Ordu ili “Fehmi Cerrahoğlu Özel Eğitim Uygulama Okulu”nda 3. kademedeki 9., 10., 11. ve 12. sınıfta eğitim alan; 6 otizmlili, 7 down sendromlu ve 14 orta-ağır zihinsel engelli toplamda 27 özel gereksinimli bireye, 20 hafta boyunca Görsel Sanat etkinlikleri uygulanmıştır. Etkinlikler bir Görsel Sanatlar öğretmenince (araştırmacı) özel eğitimde yürütülmekte olan Görsel Sanatlar öğretim programına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan orta ve ağır seviyedeki özel gereksinimli bireylerle iletişimin zorluğu düşünülerek, araştırmaya katılan özel gereksinimli bireylerin “özel eğitimde görev yapan öğretmenler” tarafından gözlenmesi planlanmıştır. Araştırmaya gözlemci olarak bir “Rehber Öğretmen” ve 19 “Özel Eğitim Öğretmeni” katılmış, öğretmenler uygulama sonlanana kadar özel gereksinimli bireyleri gözlemlemiştir. Bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturan bir “Rehber Öğretmen” ve 19 “Özel Eğitim Öğretmeni”, uygulanan Görsel Sanat etkinliklerini; bu etkinliklerin eğitilebilir seviyedeki özel gereksinimli bireylerin sosyalleşme düzeyleri ve stres yönetimleri üzerindeki etkileri açısından gözlemlemiştir. Araştırmanın verileri katılımcı öğretmenlerin gözlemlerinin sonucu, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşmeler sesli kayıt altına alınarak bir araya getirilmiş ve araştırmacı tarafından içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğu Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesine ve stres yönetimine katkısının olduğunu belirtmiştir. Kendini ifade fırsatı bulan özel gereksinimli bireylerin kendine güven duygularının gelişmesine yardımcı olduğu gözlenmiştir. Etkinlik sürecinde istekli oldukları, akranlarıyla olumlu etkileşim içinde oldukları; paylaşmayı, birlikte çalışmayı başardıkları ve özgüvenlerinin geliştiği görülmüştür. Başarmış olmalarının verdiği mutluluk ile özel gereksinimli bireylerin rahatlaması sağlanmıştır. Görsel Sanat etkinlikleri birlikte çalışmaya cesaret kazandırmıştır. Görsel Sanat etkinlikleriyle birlikte çalışma becerisi gelişmiştir. Özel gereksinimli

bireylerin hoş olmayan olumsuz duygulardan uzaklaştığı ve saldırgan davranışlarının faydalı işlevlere dđnüřtüđü, yaptıkları çalışmaların sergilenmesiyle sosyal kaynaşmanın sağlandığı, başama duygusunu kazandığı ve bu etkinliklerin özel gereksinimli bireye cesaret verdiği gözlenmiştir. Etkinliklerle sosyalleşen birey üretken konumunda başarı duygusunu kazanarak olumlu motivasyon oluşturmuştur. Kendini ifade fırsatı bulan özel gereksinimli bireyde stres belirti ve kaynakları gözlenmemiştir. Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin topluma dâhil edilmesinde ve toplumda etkin bir rol almasında önemli rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde yapılan araştırmalarda bu sonuçlara benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Özel Gereksinimli Birey, Görsel Sanat Etkinlikleri, Sosyalleşme, Stres Yönetimi

ABSTRACT

Investigation of the Contribution of Visual Art Practices to Socialization and Stress Management of Individuals with Special Needs

In this research, the socialization of individuals with special needs through Visual Art activities and their stress management were examined with the opinions of teachers. It is thought that the education process is a difficult process in individuals with special needs because many behaviors are motivational, stress problems arising from not being able to express themselves, and the ways of coping with them are not known. In this process, Visual Art activities will support them; making/making decisions together, exchanging with each other, etc. is thought that such behaviors will be effective in their socialization and stress management.

This research is a qualitative research and the method of "action research", one of the qualitative research methods, was used as a method in the research. In the research, students who received education in the 9th, 10th, 11th and 12th grades at the 3rd level in Ordu province "Fehmi Cerrahoğlu Special Education Practice School" in the 2020-2021 and 2021-2022 academic year; Visual Art activities were applied for 20 weeks to 27 individuals with special needs, 6 with autism, 7 with down syndrome and 14 with moderate-severe intellectual disability. The activities were carried out by a Visual Arts teacher (researcher) in accordance with the Visual Arts curriculum carried out in special education. Considering the difficulty of communicating with individuals with moderate and severe special needs participating in the research, it was planned to observe the individuals with special needs participating in the research by "teachers working in special education". A "Guidance Counselor" and 19 "Special Education Teachers" participated in the research as observers, and the teachers observed the individuals with special needs until the end of the practice. A "Guidance Counselor" and 19 "Special Education Teachers", which constitute the working group of this research, applied Visual Art activities; observed the effects of these activities on the socialization levels and stress management of individuals with educable special needs. The data of the research were gathered by recording the interviews with the semi-structured interview form and the results of the observations of the participating teachers and were analyzed by the researcher with content analysis.

According to the findings obtained as a result of the research, most of the teachers who participated in the research stated that Visual Art activities contributed to the socialization and stress management of individuals with special needs. It has been observed that individuals with special needs who have the opportunity to express themselves help develop their self-confidence. They are willing during the activity process, have positive interaction with their peers; it has been seen that they have succeeded in sharing, working together and their self-confidence has improved. With the

happiness of their success, individuals with special needs were relieved. Visual Art activities encouraged to work together. Their ability to work with Visual Art activities has developed. It has been observed that individuals with special needs get away from unpleasant negative emotions and their aggressive behaviors turn into useful functions, social cohesion is achieved by exhibiting their work, they gain a sense of achievement and these activities encourage the individual with special needs. The individual who socializes with the activities has created a positive motivation by gaining a sense of success in his/her productive position. Stress symptoms and sources were not observed in the individual with special needs who had the opportunity to express themselves. It has been concluded that Visual Arts activities play an important role in inclusion of individuals with special needs in society and in taking an active role in society. When the literature is examined, it is seen that similar results have been reached in the studies conducted.

Keywords: Special Education, Individuals with Special Needs, Visual Art Practices, Socialization, Stress Management

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Engel Nedenleri (MEGEP, 2007)	6
2.	Zekâ Sınıflaması (MEGEP, 2007)	8
3.	Zihinsel Engel Dağılımı (MEGEP, 2007).....	8
4.	Özel Gereksinim Grupları (Kaya, 2021).....	12
5.	Eğitim Ortamları Modellemesi (Kaya, 2021).....	14
6.	Soru 1 ile İlgili Bulgular	35
7.	Soru 2 ile İlgili Bulgular	36
8.	Soru 3 ile İlgili Bulgular	37
9.	Soru 4 ile İlgili Bulgular	38
10.	Soru 5 ile İlgili Bulgular	39
11.	Soru 6 ile İlgili Bulgular	39
12.	Soru 7 ile İlgili Bulgular	40
13.	Soru 8 ile İlgili Bulgular	41
14.	Soru 9 ile İlgili Bulgular	42
15.	Soru 10 ile İlgili Bulgular	43
16.	Soru 11 ile İlgili Bulgular	44
17.	Soru 12 ile İlgili Bulgular	45
18.	Soru 13 ile İlgili Bulgular	46
19.	Soru 14 ile İlgili Bulgular	47
20.	Soru 15 ile İlgili Bulgular	48
21.	Soru 16 ile İlgili Bulgular	49
22.	Soru 17 ile İlgili Bulgular	50
23.	Soru 18 ile İlgili Bulgular	51
24.	Soru 19 ile İlgili Bulgular	51
25.	Soru 20 ile İlgili Bulgular	52
26.	Engel Türlerine Bağlı Özel Gereksinimli Birey Sayısı.....	54

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Zekâ bölümü puanlaması (MEGEP, 2007)	7
2.	Stres yönetme modeli (Güçlü, 2001).....	29

RESİMLER LİSTESİ

<u>Resim No</u>	<u>Resim Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	Görsel sanat etkinlikleri 1	19
2.	Görsel sanat etkinlikleri 2	21
3.	Görsel sanat etkinlikleri 3	23
4.	Özel eğitim etkinliği 5 (Laçınbay & Yılmaz, 2018).....	24
5.	Görsel sanat etkinlikleri 4	24

KISALTMALAR LİSTESİ

- BEP** : Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
HEGSEM : Engelli Bireyler İçin Görsel Sanatlar Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi
RAM : Rehberlik Araştırma Merkezi
TDK : Türk Dil Kurumu

1. GİRİŞ

Özel gereksinimli bireylerin en önemli problemlerinden biri iletişim kuramamak ve kendini ifade edememektir. Bu bireylere karşı ön yargı ve bazı olumsuz inançlar olduğu gözlenmiştir. Bunların başında, özel gereksinimli bireyler ile eğitim-öğretim yapılamaz düşüncesi gelmektedir. İnsan, sosyal bir varlıktır. Sosyal ilişkiler özel gereksinimli bireyin duygusal yapısını da etkilemektedir. Sosyalleşen ve kendini ifade edebilen birey, stres kontrolünü de eline alabilmektedir. Stres bireyin kendisini, çevresini değerlendirmesiyle oluşan etkinin tepkiye dönüşmesi durumudur ve gündelik hayatta mevcuttur. Rutinin dışındaki her şey, stresin nedenleri arasında yer almaktadır. Bireyler toplum içinde yoğun strese maruz kalmaktadır. Özellikle iş yaşam dengesinde, sosyal yaşamında, eğitim-öğretimin yapıldığı kurumlarda çevresiyle, akranlarıyla sosyalleşme bağlamında stres giderek artan bir olgu haline gelmiştir. Sosyalleşemeyen, kendini ifade olanağı bulamayan bireylerde stres gibi olumsuz etkiler olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda sosyalleşme her birey için önemli olmaktadır.

Sosyalleşme bireyin doğduğu andan itibaren toplumsal rol üyeliğini elde etmesinde geçirdiği safhaların toplamıdır. Sosyalleşme süreci bireyin var olmaya başladığı andan itibaren yaşamı boyunca içinde bulunduğu toplumla etkileşimde olduğu süreçtir. Toplumsallaşma sürecinde karşılaştığı bireylerle benzer ve farklı yönlerini ayırt edebilen, kendi yeterliliklerinin farkında olan birey, aynı zamanda üretirken de bireyselleşecektir. Bireyin, sosyal hayatta aktif olması, kendini ifade ederek toplumla kaynaşması ve kendisinden beklenen sorumlulukları gerçekleştirmesi sosyalleşme sürecinde önemli ölçüde yol almasını sağlayacaktır. Kişiliğini oluşturamayan ve üretken olmayan birey, toplumsal kabul de görememektedir. Bireyin toplumla bağ kurmasında birliktelik, yaratıcılık, üretkenlik, paylaşımcılık ve dayanışma önemli rol oynamaktadır.

Çok yönlü etkilerinin var olduğunu düşündüğümüz Görsel Sanat etkinliklerinin sosyal ilişkilere de açılan bir kapı olduğu bilinmektedir. Görsel Sanat etkinlikleri ile özel gereksinimli bireyin üretkenlik gerçekleştirmesini sağlamasını ve devamında bu üretkenliğin ilgiye dönüşmesi durumu gözlemlenebilmektedir. Görsel Sanatların toplumsal ilgi ile bağdaşması ve bulunulan ortamda benimsenmesi, beğenilmesi ve onaylanması bireyde duygusal bir uyuma sebep olmaktadır. İçsel uyum, dışsal uyumu da olumlu etkileyerek stresle başa çıkabilme olanağı sağlamaktadır. Yapılan işlerle onaylanan birey doyuma ulaşabilmektedir. Görsel Sanat etkinlikleri yoluyla kendini ifade etme gücünü elde eden birey, ürettiği işle çevresiyle iletişime geçme sürecini başlatabilmektedir. Özel gereksinimli bireylere Görsel Sanat etkinlikleriyle sosyal etkinlik alanı oluşturulmaktadır. Birey, etkinlik içinde kurduğu etkileşim ve iletişim sayesinde sosyalleşme sağlarken, toplumun bir üyesi olduğunu fark etmektedir. İletişim becerisi geliştiren özel gereksinimli birey, sorumluluk alarak kendini gerçekleştirmektedir.

Aynı zamanda beden ve ruh sağlığını korumaktadır. Birçok kaynağı bulunan stresin her anlamda kişiye zarar veren ve ortaya çıktığında baş edilmesi zor bir durum olduğu bilinmektedir. Stres kaynakları bireysel, çevresel ve örgütsel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireysel stres kaynakları ruhsal, duygusal, bedensel olabilmektedir. Çevresel stres kaynaklarını kişinin etrafında olan her şey diye tanımlamak mümkündür. Örgütsel stres ise kurumla ya da görevle ilgili herhangi bir bekleyişe dönük verilen yanıttır. Bütün bunların neticesinde stres belirtileri görülebilmektedir. Stres ile ilgili belirtiler zihinsel, ruhsal-duygusal, fiziksel ve sosyal olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek oranda hayallere dalmak, duygusal ve sosyal iletişimde bozulma, güven kaybı, karar alıp-vermede sıkıntılar, kendini değersiz görme, yetersiz bulma gibi duygusal düşünceler; zamansız öfke nöbetleri, etrafına ve kendine zarar verme, başarısızlığa odaklanma, endişe, gerginlik, mide rahatsızlıkları, terleme, nefes alışverişlerde dengesizlik, birlikte çalışmaya karşı isteksizlik, ortamdaki kaçma, iş birliği yapamama gibi fiziksel davranışlar bireyin stres belirtileridir. Bireylerin duygu durumlarında oldukça önemli olan stres yönetimi, özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesine engel oluşturmaktadır. Özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesi ve stres kaynaklarının azaltılması onların topluma kazandırılabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Bu araştırma eğitilebilir seviyedeki özel gereksinimli bireylerin Görsel Sanat etkinlikleri ile sosyalleşmesini ve stres yönetimlerine etkisini belirlemeyi hedeflemektedir. Yapılan araştırma bu açıdan önem arz etmektedir. İleride yapılacak akademik araştırmalara rehberlik edeceği ve özel gereksinimli bireylerin eğitiminde Görsel Sanat etkinliklerinin önemine dikkat çekeceği düşünülmektedir.

1. 1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; eğitilebilir seviyedeki özel gereksinimli bireylere düzenli olarak uygulanan Görsel Sanat etkinliklerinin, onların sosyalleşmelerinde ve stres düzeylerinin kontrolündeki etkisinin incelenmesidir.

Bu araştırma ile özel gereksinimli bireylerin Görsel Sanat etkinlikleri ile sosyalleşmeleri ve bu etkinliklerin onların stres yönetimlerine katkı sağlayıp sağlamadığı tespit edilerek; alan yazına örnek bir çalışma sunulması hedeflenmektedir. Böylece özel gereksinimli bireylerin eğitimlerinde Görsel Sanat etkinliklerini yeterli düzeyde ve etkin olarak kullanılması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Alt Amaçları

1. Özel gereksinimli bireylerin eğitim ve öğretiminden sorumlu olup, araştırmaya katılan öğretmenlerin özel eğitim yeterlilikleri ne düzeydedir?
2. Özel gereksinimli bireylerin Görsel Sanat etkinliklerini yürüten Görsel Sanatlar öğretmeninin (araştırmacı) öğretim yeterliliği, rehberliği ne düzeydedir?
3. Görsel Sanat etkinlikleri özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesine katkı sağlamakta mıdır?

4. Görsel Sanat etkinlikleri özel gereksinimli bireylerin stres yönetimine katkı sağlamakta mıdır?

1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Literatür tarandığında Görsel Sanatlar alanında özel gereksinimli bireylerin Görsel Sanat etkinlikleri aracılığıyla sosyalleşme ve stres yönetimleri ile ilgili yapılan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma, ileride yapılacak akademik çalışmalara rehberlik etmesi, özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesi ve stresle başa çıkma yöntem/ ilişkisi/ davranışlarını tespit etmek açısından önem arz etmektedir.

1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma Ordu ili “Fehmi Cerrahoğlu Özel Eğitim Uygulama Okulu”nda gerçekleştirilmiştir. 2020-2021, 2021-2022 eğitim-öğretim yıllarında ortaöğretim bölümünde öğrenim gören 9.- 10.- 11.- 12. sınıf 3. kademedeki farklı gereksinim türlerine (6 otizmli, 7 down sendromlu ve 14 orta-ağır zihinsel engelli) sahip 27 özel gereksinimli bireyle ve gönüllü olarak araştırmaya gözlemci olarak katılan bir “Rehber Öğretmenin” ve 19 “Özel Eğitim Öğretmenin” görüşleri ile sınırlanmıştır.

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırma için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmanın amacına ve yöntemine uygun olarak hazırlanmıştır.
2. Fehmi Cerrahoğlu Özel Eğitim Uygulama Okulu 3. Kademedeki görev yapan bir Rehber Öğretmeni ve 19 Özel Eğitim Öğretmenin görüşme esnasında sorulara objektif ve kendilerini baskı altında hissetmeden cevap verdikleri varsayılmıştır.

1. 5. Tanımlar

Özel Eğitim: Örgün eğitimin içinde özel gereksinimli bireyler için hazırlanan eğitim programlarına özel eğitim denir.

Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı: Özel gereksinimli bireylerin gelişim özelliklerine, yeterliliklerine göre hazırlanan programdır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Bu bölümde alan yazına dayalı olarak; engellilik kavramı ve engel nedenleri, engellilik türleri, sanat ve sanat eğitimi kavramları, özel eğitim ilke ve uygulamaları ile Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireyler üzerindeki etkileriyle ilgili literatür taramasına yer verilmiştir.

2. 1. 1. Engellilik Kavramı

Engellilik için kullanılan ulusal ve uluslararası alanda pek çok kavram bulunmaktadır. Bu kapsamda daha çok sakat, özürlü ve engelli kavramları birbirinin yerine sıklıkla kullanılmaktadır. Literatürde de engelli ve özürlülük kavramlarının tanımları incelendiğinde tanımların birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK) tanımına göre vücutunda eksiklik ya da kusur bulunan kişiler engelli, vücutunda hastalık ya da eksiklik olan kişiler sakat, gelişim sürecinde yetersizliği ya da sakatlığı bulunan kişiler ise özürlü olarak tanımlanmaktadır (Gönülaçan, 2016).

Türkiye İstatistik Kurumu ve Özürsüzlüler İdaresi Başkanlığı'nın yaptığı araştırma sonucunda, ülkemizde toplam nüfusun %12,29'unu engelli bireyler oluşturmaktadır (Coşkun, 2010). Engelli bireylerin toplam nüfus içindeki oranlarına bakıldığında toplumda engelli bireylerin de var oldukları ve engelli olmayan diğer bireylerle bir arada yaşadıkları unutulmamalıdır. Her bireyin de engelli adayı olduğu bilinci geliştirilmelidir. Pek çok engel türü ve engel nedeni bulunmaktadır.

2. 1. 1. 1. Engelli Olma Nedenleri

Engelliliğe sebep olan pek çok faktörün olduğu bilinmektedir. En çok karşılaştığımız gruplandırma; doğum öncesi engellilik, doğum anı engellilik ve doğum sonrası engellilik nedenleri olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenler doğum öncesinde gerçekleşebileceği gibi doğum sonrasında da meydana gelebilmektedir (Coşkun, 2010). Doğum öncesi nedenler daha çok hamilelik ve anne bebek arasındaki uyum ile ilgilidir. Doğum sonrası nedenler daha çok doğum anı ile ilgilidir. Doğum sonrası nedenler ise bireylerin toplumsal süreç boyunca yaşadıkları durumları kapsamaktadır.

2. 1. 1. 1. 1. Doğum Öncesi Nedenler

Doğum öncesine bağlı pek çok engellilik sebebi bulunmaktadır. Doğum öncesi engellilik sebepleri (Kırcaali-İftar, 1998) maddeler halinde sıralanmıştır:

- Hamilelik öncesi anneyle ilgili durumlar

- Anne adaylarının 18 yaşından küçük ve 35 yaşından büyük olması
- Yüksek doğurganlık oranı
- Genetik rahatsızlıklar
- Kromozomsal sebepler
- Akriba evlilikleri
- Anne baba arasında kan uyumsuzluğu
- Hamilelikte zararlı madde (ilaç, alkol, sigara, vb.) kullanımı
- Hamilelikte fiziksel faktörlerin (kaza, stres, zehirlenme, travma ve radyasyon, vb.) yaşanması
- Hamilelikte sağlıksız ve dengesiz beslenme
- Annenin çok hamile kalması

2. 1. 1. 1. 2. Doğum Sırası Nedenler

Doğum anında gerçekleşen sebepler; bebeğin beklenen doğum zamanından çok önce gelmesine bağlı olarak yeterli gelişim evresine ulaşamaması ve doğum esnasında yaşanan problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağlayan'a (2014) göre bu nedenler şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Doğumun sağlık kuruluşu dışında başka bir ortamda yapılması
- Erken ve güç doğum
- Bebeğin yeterli hava alamaması
- Bebeğin sarsıntı, şok geçirmesi
- Bebeğin düşük kiloda doğması

2. 1. 1. 1. 3. Doğum Sonrası Nedenler

Doğum sonrası nedenler, bireyin doğumundan sonra kendisi dışında gelişen, kontrolünün olmadığı olumsuz durumlar (doğal afetler, fiziksel rahatsızlıklar, trafik kazası, vb.) yaşaması neticesinde engelli olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Coşkun'a (2010) göre bu nedenler:

- Sarılığın yüksek seviyede yaşanması
- Bebeğin rutin sağlık kontrollerinin ihmal edilmesi
- Bebeğin yüksek ateşli hastalık yaşaması
- Ev, iş, trafik kazaları
- Doğal afetler ve savaşlardır.

Engel nedenleri ve zihinsel engel nedenlerinin yüzdelik dağılımları Tablo 1'de ayrıntılı şekilde gösterilmiştir.

Tablo 1. Engel Nedenleri (MEGEP, 2007)

Zihinsel Engelin Nedenlerine Göre Dağılımı		
	Yüzde	Sayı
Doğum öncesi anoksia	19	2,7
Mekanik doğum zedelenmesi	9	1,3
Prenatal beyin anomalileri	137	19,4
Down Sendromu	122	17,3
Prematüre	42	6,0
Kalıtımsal zihinsel engel	36	5,1
Psiko-sosyal dezavantajlar	27	3,8
İşitme engelli- normal zekâ	10	1,4
Görme engelli – normal zekâ	4	0,6
Anne yoksunluğu – normal zekâ	10	1,4
Davranış bozukluğu – zihinsel engel	22	3,1
Değişik teşhisler	75	10,7
Beyin patolojisine bağlı olmayan ve nedeni bilinmeyen zihinsel engel	142	20,1

2. 1. 1. 2. Engellilik Türleri

Özel gereksinim yetersizlik ya da engel türüne göre farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Engellilik türleri altı başlıkta sunulmuştur. Kaya'ya (2021) göre bunlar; görme engeli, işitme ve konuşma engeli, ortopedik engel, zihinsel engel, otizm ve süregen hastalıktır.

2. 1. 1. 2. 1. Görme Engelli

Literatürde görme engellilik kavramı; gözü oluşturan sinir, doku ve kaslardan birinde meydana gelen sorunlara dayalı gerçekleşen engel türü olarak belirtilmektedir. Görme engelli bireyler görme kaybı derecelerine göre görme kaybı yüksek ya da hiç göremeyen şeklinde ifade edilmektedirler (Öztürk, Şentürk, & Macit, 2017). Başka bir ifadeyle herhangi bir sebeple meydana gelen, tek veya her iki gözünde tamamen ve kısmen görme kaybı olan kişiler görme engellidir. Göz protezi kullananlar, şaşılığın olanlar, renk körlüğü, gece körlüğü olanlar bu grupta yer almaktadır (Gönülaçan, 2016).

2. 1. 1. 2. 2. İşitme ve Konuşma Engelli

İşitme engeli, sesin kulak tarafından alınarak beyne iletilmesi sırasında problemler çıkması sebebiyle ortaya çıkmaktadır. İşitme kaybı hafiften çok şiddetliye doğru artmaktadır. İşitme engelli bireylerin bir ya da iki kulağında işitme kaybı olmaktadır (Taşçı, 2019). Konuşma engelli kişiler ise bazı sebeplerle konuşamayan, konuşmasının hızında ve akıcılığında bozukluk olan bireylerdir.

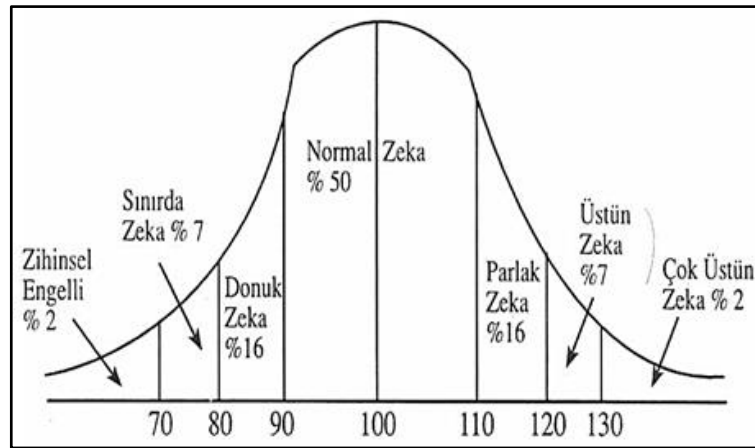
İşittiği halde konuşamayan, gırtlığı alınan, konuşmak için bazı aletler kullananlar kişiler bu gruba girmektedir. Ses üretimindeki bozukluklar, sesleri yanlış veya eksik üretme bozuklukları, teklemek, hızlı konuşmadan kaynaklı bozukluklar ve diğer konuşma bozuklukları konuşma engeli türleri olarak gruplandırılmaktadır (Gönülaçan, 2016).

2. 1. 1. 2. 3. Ortopedik Engelli

Ortopedik engellilik; kas sistemi ve iskelet sisteminde kopukluk, noksanlık ya da fonksiyon bozuklukları olan kişilerde görülmektedir. Fiziksel olarak herhangi bir bozukluk veya eksiklik olan ve kişilerin bedensel yeteneklerini kısıtlayan engellilik türüdür (Taşçı, 2019). Bacak, kol ve el gibi organların görevini normal olarak ifa edememesi, kalça ve uyluk çıkıklığı, inme durumları ortopedik engel içinde yer alır. Ortopedik engelli bireyler, başkalarının yardımına ihtiyaç duyabilmektedir. Bireyler rehabilitasyon ve fizik tedavi merkezleri sayesinde daha iyi duruma gelebilmektedir (Gönülaçan, 2016).

2. 1. 1. 2. 4. Zihinsel Engelli

Zihinsel engellilik pek çok nedenden dolayı oluşmaktadır. Doğumdan önce, doğum anı veya doğumdan sonra gelişim sürecinde farklı sebeplerle zekâ gelişiminde ortaya çıkan duraksama, gerileme ya da yavaşlama sonucunda anormallik gösteren kişiler zihinsel engelli olarak tanımlanmaktadır (Çağlayan, 2014).

Şekil 1. Zekâ bölümü puanlaması (MEGEP, 2007)

Zekâ geriliği, down sendromu, demans, şizofreni, madde kullanımına bağlı bozukluk zihinsel engellilik içinde bulunmaktadır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği madde 4'te zihinsel engellilik, hafif derece, orta derece, ağır derece ve çok ağır derece olarak gruplanmıştır (Gönülaçan, 2016).

Tablo 2. Zekâ Sınıflaması (MEGEP, 2007)

Zekâ Sınıflandırılması	Zekâ Bölümü
Derin zihinsel engel	Zekâ bölümü 20 ve altında
Ağır derecede zihinsel engel	Zekâ bölümü 21-35
Orta derecede zihinsel engel	Zekâ bölümü 36-50
Hafif derecede zihinsel engel	Zekâ bölümü 51-70
Sınırdaki zekâ	Zekâ bölümü 71-79
Donuk zekâ	Zekâ bölümü 80-89
Normal zekâ	Zekâ bölümü 90-109
Parlak zekâ	Zekâ bölümü 110-119
Üstün zekâ	Zekâ bölümü 120-129
Çok üstün zekâ	Zekâ bölümü 130 ve üstü

Zihinsel engeli bulunan çocukların eğitimleri engel derecelerine göre değişiklikler göstermektedir. Hafif düzeyde zihinsel engeli bulunan 6-14 yaş aralığındaki çocuklara ilkököl ve ortaokullarda kaynaştırma eğitimi verilmektedir. 6-14 yaş aralığındaki çocukların zihinsel engelleri orta-ağır düzeyde ise özel eğitim uygulama okullarında eğitim almaları gerekmektedir. Zorunlu eğitim yaşını geçmiş orta-ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler özelliklerini karşılayacak halk eğitim merkezlerinde eğitimlerini sürdürebilmektedir (Kutlu, 2018). Engelli bireylerin eğitimleri bu kapsamda takip edilerek uygulama okulları aracılığıyla bireylerin sosyalleşmesi ve öz güven kazanması sağlanmalıdır. Toplumda engelli bireylerin sayısı yadsınamaz derecede çoktur. Bu bireylerin eğitimleri eğitsel sınıflandırma derecelerine uygun şekilde yürütülmelidir. Tablo 3'te eğitsel sınıflandırmaya göre engel tür ve dereceleri gösterilmiştir.

Tablo 3. Zihinsel Engel Dağılımı (MEGEP, 2007)

Eğitsel Sınıflandırmaya Göre Zihinsel Engelin Kendi İçindeki Dağılımı		
	Engel türü	Engel yüzdesi
0-19	IQ çok ağır derecede	% 1,5
20-35	IQ ağır derecede	% 3,5
36-50	IQ öğretilebilir düzey	% 6
51-70	IQ eğitilebilir düzey	% 89

2. 1. 1. 2. 5. Otizm

Otizm; erken yaşlarda belirti veren, sosyal ilişkilerde zorluk, iletişim eksikliği, rutinden çıkmamak ve duyuşsal uyarıcılara karşı çok fazla hassasiyet veya duyarsızlık şeklinde beliren, günlük hayatta aksamalara yol açan ve hayat boyu devam eden gelişimsel yetersizlik şeklinde tanımlanmaktadır (Kaya, 2021). Karmaşık gelişimsel engellilik olarak belirtilen otizmde belirtiler bireyin doğumundan itibaren ilk dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Otizm, bireyle etkileşim, temas ve iletişim anında belirgin gecikmeler, sapmalar, kısıtlanmalar bulunması ile kendisini göstermektedir (Taşçı, 2016).

2. 1. 1. 2. 6. Süreğen Hastalıklar

Kişinin çalışma kapasitesini tam olarak kullanmasını engelleyen, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklar süreğen hastalık olarak tanımlanmaktadır (Kaya, 2021). Kan ve kalp-damar hastalıkları, endokrin, ruhsal davranış bozukluğu, idrar yolları ile üreme organı hastalıkları, sinir sistemi hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, cilt deri hastalıkları, kanserler süreğen hastalıklar olarak değerlendirilmektedir (Gönülaçan, 2016).

2. 1. 2. Sanat ve Sanat Eğitimi

Sanat kavramının ilk ortaya atıldığı dönemler Platon'a kadar gitmektedir. Platon sanatı var olan bir kopya üzerinden tekrar etmek olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre de sanat bir yansıtmadır. Arnheim ise 'Visual Thinking' eserinde sanatı, insanlığın anlama ihtiyacından kaynaklanan yönelimler olarak ele almıştır. Genel anlamda sanat, insanların doğadan esinlenerek hissettiklerini farklı yöntemlerle ifadeselleştirmesi, kişisel bir tarzla dışavurum çabalarının tamamıdır (Aksu, 2011).

Sanat, doğrudan ya da dolaylı olarak toplumsal birlik ve dayanışmayı sağlamakta ve sosyalleşmeyi kuvvetlendirmektedir. Kültürün dini, politik, ekonomik ve teknolojik boyutlarını göstermektedir. Sanat eğitimi ise; genel eğitimin bir parçası olup okul içinde ve okul dışındaki alınan tüm sanatsal eğitimleri kapsamaktadır. Güzel sanatların; fotoğraf, sinema, müzik, resim, heykel, mimari, görsel iletişim, dans, tiyatro, edebiyat, tasarım gibi tüm alanlarındaki sanat eğitimi pek çok farklı içerikten oluşmaktadır (Toy, 2006).

Sanat eğitimi, bireylerin çocukluktan itibaren alması gereken bir eğitim olmalıdır. Özellikle özel gereksinimli olan bireyler için de sanat eğitimi programları uygulanmalıdır. Bu eğitimler sayesinde bireylerde ifade gücü, iletişim, yaratıcılık gibi yönler gelişme göstermektedir (Adan, 2009). Özellikle bu eğitimlerin çocukluktan itibaren verilmeye başlanması ile özel gereksinimli bireyler sosyalleşme ve kendilerini geliştirme, öz güven tazeleme, topluma karışarak ürün elde etme gibi becerileri ile daha pozitif ve güvende hissedeceklerdir. Kendini sanat eğitimi yoluyla ifade etme

şansı bulan özel gereksinimli birey başarı duygusunu tadarak motive olacaktır sosyal hayata adapte olmakta zorlanmayacaktır.

Sanat eğitimi, güzel sanatların tüm dallarında bireyin kendini geliştirmesine imkân tanımaktadır. Bireylerin kendilerini ifade edebilme ve yaratıcılıklarını ortaya koyarak üretebilme ortamı sağlayarak kendilerine olan güvenlerinin artmasını sağlamaktadır. Bireylere yeni bir ürün üretmekten kaynaklı mutluluk vermektedir. Bireylerin el göz koordinasyonlarının gelişmesini sağlamakta ve aynı zamanda onlara estetik bilinç kazandırmaktadır (Aksu, 2011). Bu kapsamda hem normal gelişim gösteren bireylerin sanatsal faaliyetler ile uğraşması teşvik edilmeli hem de özellikle özel eğitime ihtiyaç duyan özel gereksinimli bireylerin sanatsal faaliyetler ile uğraşması desteklenmeli ve takibi sağlanmalıdır.

2. 1. 2. 1. Sanat Eğitiminin Amaçları

“Sanat eğitiminin amacı sanatsal olana ulaşmak değildir. Sanatsal olana ulaşmak sanatın amacıdır. Sanat eğitiminin amacı bireye ulaşmaktır. Bu nedenden dolayı sanat eğitimi, bireyin ihtiyacına cevap verecek nitelikte oluşturulmalıdır ve uygulanmalıdır” (Erim & Caferoğlu, 2012, s. 323).

Sanat eğitiminin amaçları arasında insanların ruhsal yönden yüceltilmesi ve ruhsal gereksinimlerinin doyurulması, özgür anlatım imkânı, sosyokültürel deneyimlerin artması, entelektüel, duygusal ve sosyal yönden gelişim imkânı sağlaması, eğitici ve öğretici özelliklerin kazandırılması gibi yönler bulunmaktadır (Adan, 2009). Bu yönler ile bireyler sosyal ve kültürel birikimlerini artırarak topluma faydalı işler yapabilmektedir.

Aksu’ya (2011) göre Sanat Eğitiminin amaçlarını dört başlık altında toplamak mümkündür:

1. Estetik amaçlar; bireylerin estetik dili anlamalarını sağlayarak kendi çevresel ve kültürel ortamlarına sanat biçimlerini yerleştirmek.
2. Algısal amaçlar; bireylerin sanat ve tasarım biçimlerine olan duyarlılıklarını geliştirmek.
3. Teknik amaçlar; bireylere araç, gereçlerin kullanımı yoluyla sanatsal faaliyetlerin artırılmasını sağlamak.
4. Bireysel ve toplumsal amaçlar; bireylerin düşünme, karar verme, problem çözme becerilerini geliştirmek.

Sanat eğitiminin temelinde sanatsal faaliyetler aracılığıyla bireylerin yaşadıkları çevreye duyarlı olmaları, etkili iletişim kurabilmeleri, estetik ihtiyaçları doyurmaları, anlamlı yaşantı sağlamaları gibi faktörler yer almaktadır. Sanat eğitimi duyguları harekete geçirerek bilişsel, duyuşsal ve zihinsel süreçleri canlı tutmaktadır. Bireylerde görme, işitme, dokunma ve tat alma duyularını geliştirmektedir. Bireylerin iç dünyalarının yansımaları ile sanat arasında bağ kurmalarını sağlamaktadır (Toy, 2006). Kurulan bu bağ ile bireyler hem estetik ihtiyaçlarını gidermekte hem de mutluluk ve üretkenlik arasında anlamlı bir bağ kurabilmektedir.

Suut Kemal Yetkin sanat eğitimi ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

Bilimsel yöntem insan oluşumunun bir yönünü işliyor, eğitiyorsa, diğer yönünü de sanat eğitimi işlemelidir. Çünkü insan yalnız akıl ve zekâ değildir, aynı zamanda ve belki de her şeyden önce duygunluktur. Gerçekçi bir eğitim bilimin ve sanatın ayrılmaz iş birliğine dayanmalıdır. İnsan da köklü bir gereksinimi karşılayan sanatın, kişiliği eğiten en önemli etmenlerden biri olduğu unutulmamalıdır (Türe, 2007, s.6).

2. 1. 2. 2. Sanat Eğitiminin İlkeleri

Sanat eğitimi, bireylerdeki yaratıcılığın ortaya çıkması ve geliştirilmesini sağlayıp; iletişimi kuvvetli, ruhen sağlıklı bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Estetik duyarlılığı geliştirerek sanata ve sanat eserlerine değer veren bireyler yetiştirmeyi amaç edinmiştir. El becerilerini geliştirip, bireylere görev bilinci aşılacaktır. Çağa ayak uyduran, toplumsal etkileşimi fark eden bireyler yetişmesine katkı sağlamaktadır (Aksu, 2011).

Sanat eğitimi, bireylerde var olan yetilerin yetenekle birleşmesini sağlamaktadır. Sanatsal davranışların öğretilerilebilir olduğunu kanıtlamaktadır. Sanat eğitimi verilirken bireysel farklılıkların göz önünde bulundurulması önemlidir. Bireyin kendini tanımasını, anlamasını, kendine olan güvenin artmasını sağlamaktadır (Toy, 2006). Bu amaçlar ile sanat eğitimlerinin ilkeleri benimsenerek bireyler üzerinde olumlu etkiler bırakması sağlanmalı, bireylerin sanatsal ürünler oluşturmaları teşvik edilmelidir.

2. 1. 2. 3. Sanat Eğitiminin Özel Gereksinimli Bireyler Üzerindeki Etkisi

Sanat eğitimi, bireyler üzerinde hayata atılma, özgür düşünme, eleştiren ve sorgulayan bireyler olma, topluma saygı duyma, özgün ürünler ortaya koyma, kültürel değerleri kavrama, kültüre sahip çıkma ve gelecek nesillere aktarma gibi pek çok olumlu katkı sağlamaktadır. Sanat eğitimi, eğitimin her basamağında özel gereksinimli bireylere sunulmalıdır (Adan, 2009). Sunulan sanat eğitiminin nitelikli olması için de özel gereksinimli bireylerin tüm gelişimsel alanlarına hitap etmesi sağlanmalıdır.

Sanat eğitimi, bireylerin tüm gelişimsel alanlarında etkilidir. Bireyler sanat eğitimi aracılığıyla farklı materyaller kullanarak gelişim düzeylerine uygun şekilde kendilerini ifade etmeyi öğrenmektedir. Öğrendikleri kavramları sanatsal bir çalışmaya dönüştürme imkânı bulmaktadırlar. Resim, drama, müzik, dans gibi farklı dallarda farklı yaş gruplarının katılımıyla bireylere farklı öğrenim imkânları sunulmaktadır. Sanat eğitimi aracılığıyla bireylerin kendilerini ifade etme, iletişim kurma ve problem çözme becerileri gelişmektedir. Sanat aktiviteleri ile sosyal beceri düzeyleri, benlik algıları, öz güven seviyeleri artmaktadır. Grup çalışmaları sayesinde yardımlaşma ve dayanışma kültürleri gelişerek araştırma, keşfetme, deneme ve tanıma aşamaları gelişmektedir (Toy, 2006).

Gibson'a (2003) göre, sanat eğitiminin bireyler üzerinde pek çok olumlu etkisi vardır. Sanat, bireylerin tek başlarına kendilerini ifade etmelerinin yanında eleştirel düşünme, problem çözme ve empati kurma yeteneklerini geliştirmektedir. Sanat etkinliklerinin bireyler tarafından uygulanması, gelişim, temsil, farklı fikirleri anlama, duygusallık, saygı ve kültürel değerlere sahip çıkmayı da sağlamaktadır (Mercin, 2019). Sanat eğitiminin işlevi düşünüldüğünde özel eğitim uygulama alanlarında da sıklıkla kullanılması gerektiği görülmektedir.

2. 1. 3. Eğitim-Özel Eğitim

Eğitim her bireyin birçok açıdan ilerlemesine destek olan, olanak sunan uzun bir süreci ifade etmektedir. Bireyin bilişsel, duyuşsal becerileri kazanmasına, bu becerilerin gelişmesine, toplumla bir bütün olmasına fayda sağlamaktadır. Özel eğitim normal gelişim gösteren bireylerin dışında özel eğitim okullarında bireysel farklılıkları dikkate alınarak verilen eğitimidir (Erim & Caferoğlu, 2012).

Eğitim sistemimiz içerisinde okul öncesi eğitimden başlanarak yükseköğretime kadar pek çok basamak bulunmaktadır. Bu basamaklar örgün eğitimin temelini oluşturmaktadır. Örgün eğitimin içinde özel gereksinimli bireyler için hazırlanan eğitim programları da bulunmaktadır. Bu eğitim programlarına özel eğitim denmektedir. Özel Eğitim; özel gereksinimli bireylerin bireysel ve sosyal gereksinimlerini gidermek amacıyla alan eğitimi almış uzman personeller ile özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına uygun eğitim programları ve öğrenme öğretme yöntemlerini tasarlayan, özel gereksinimli bireylerin yeterliliklerine ve gelişim özelliklerine uygun ortamlarda gerçekleştirilen eğitimidir (Çağlayan, 2018). Diğer bir deyişle Özel Eğitim; bedensel, zihinsel gelişim özellikleri ile farklılık gösteren bireylere kapasitelerine uygun şekilde eğitim verilen, yetersizlik durumlarını engele dönüştürmemeyi hedefleyen, özel gereksinimli bireyleri kendisine yetebilen duruma getirerek toplum ile kaynaşmasını sağlayan, bağımsız bireyler olmalarını sağlayan ve yeni becerilerle donatan eğitimidir (Salderay, 2008). Özel eğitimde gereksinim gruplarına bakıldığında farklı gereksinim gruplarına göre özel eğitimin uygulandığı görülmektedir. Bu gereksinim grupları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Özel Gereksinim Grupları (Kaya, 2021)

Özel Gereksinim Grupları	
Duygusal ve Davranışsal Sorunlar	Ortopedik (Fiziksel) Sorunlar
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite (DEHB)	Zihinsel Yetersizlik
Yaygın Gelişimsel Bozukluklar-Otizm	Özel Öğrenme Güçlüğü
Dil ve Konuşma Sorunları	Süregelen Hastalıklar
Görme Yetersizliği	Çoklu Yetersizlik
İşitme Yetersizliği	Üstün ve Özel Yeteneklilik

Ülkemizde özel gereksinimli çocuklara yönelik özel eğitim hizmetleri, resmî kurumlar aracılığıyla resmi ve özel eğitim okulları, ilkokullar, ortaokullar, mesleki eğitim merkezleri, üniversiteler, araştırma ve uygulama merkezleri, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri tarafından sürdürülmektedir. Bu kurumlarda dil ve konuşma güçlüğü, ortopedik engelli, işitme engelli, otizm, zihinsel engelli olan bireyler için özel eğitim hizmetleri verilmektedir (Sağiroğlu, 2006). Bu eğitimler ile özel gereksinime ihtiyacı olan bireylerin sosyalleşmesi sağlanmalıdır. Özellikle bu bireylerin sosyalleşme süreçleri toplumsal bakış sebebiyle daha zor olmaktadır.

Yetersizliği olan özel gereksinimli bireyler sosyal ortamlarda kendilerini gösterebilmek ve var olabilmek için normal gelişim gösteren bireylerin olumsuz tutumlarından kaçınmaktadır. Normal gelişim gösteren bireyler engel kavramını olumsuz bir çağrışım, etiketlenme, bilgi eksikliği gibi sebeplerle yetersizliği olan özel gereksinimli bireylere gösterdikleri olumsuz tutum ve davranışlar ile yansıtmaktadırlar. Bu da özel gereksinimli bireylerin sosyal çevrelerinde kabul görmelerini zorlaştırmaktadır. Aulagnier vd. (2005); Burcu (2011); Ünsal ve Şahan (2015) yaptıkları çalışmalarda normal gelişim gösteren çocukların çevrelerinde özel gereksinimli birey görmemelerine rağmen, bu kavramla ilgili olumsuz tutum geliştirdikleri, yetersizliği olan bireylere acıma, dışlama gibi durumlar sergiledikleri, bu bireylerle etkileşim halinde olmadıkları hatta bu bireylerle bir arada olmaktan rahatsızlık duyduklarını tespit etmişlerdir (Selimoğlu & Aydın, 2019).

Bireylerin yetersizlikleri kendilerine özgüdür. Ancak bireylerin tanılanma, gereksinimlerini belirleme, eğitimlerine uygun düzenleme ve planlama yapma, eğitim ihtiyaçlarına ve kişisel özelliklerine uygun sınıflandırma yapma özel eğitim hizmetlerinin temelinde bulunmaktadır. Ülkemizde engelli birey sayısı 8.431.937'dir. Genel nüfus içinde her sekiz kişiden biri engelli sayılmaktadır (Adan, 2009). Bu sebeple özel gereksinimli bireylere yaklaşımlarda bulunurken özellikle normal gelişim gösteren bireylerin de engelli olma adayı unutulmadan yaklaşım göstermek daha doğru olacaktır.

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimleri sırasında çevredekiler tarafından kendilerine karşı olumsuz tutumların olması bu durumun çocuklarca fark edilmesine, hissedilmesine sebep olmaktadır. Bu durumda da zihinsel yetersizliği olan bireylerde kırgınlık, kıskançlık, huzursuzluk, içine kapanma ya da depresyon hali gibi davranışların gözlenmesine sebep olmaktadır (Selimoğlu & Aydın, 2019). Bu sebeple özel gereksinimli bireylere gösterilen yaklaşımlarda daha dikkatli olunması gerekmektedir.

Yapılan literatür taramasında Adan (2009) "Görsel Sanatlar Eğitiminin Down Sendromlu Çocuklar Üzerindeki Etkileri (Diyarbakır Örneği)" adlı araştırmasında, incelediği çalışmalarda Görsel Sanatlar eğitimi ile özel gereksinimli bireyler üzerinde yapılmış olan araştırmaları derlemiştir. Ünal Kaya (2007) "Görsel Sanatlar Eğitiminin Zihin Engelli Bireylerin Eğitimine Katkısı" adlı araştırmasında okullarda zihinsel engelli olan bireylerin Görsel Sanatlar eğitimi ile ilgili eğitim yeterliliklerinin ve bu eğitimi veren özel eğitim öğretmenlerinin kapasitelerinin yeterli olmadığı

sonucuna ulaşmıştır. Ersöz-Ünal (2006) “Sanat Eğitiminin Otizmlı Çocukların Duyusal Problemleri Üzerine Etkisinin İncelenmesi” araştırmasında deney grubundaki otizmlı çocukların ön ve son test sonuçları arasındaki ayrımın anlamlı olduğunu, kontrol grubundaki otizmlı çocukların ön ve son test sonuçları arasında bir fark olmadığını saptamıştır. Bayraktar (2007) “Görsel Sanatlar Eğitiminin Otistik Çocuklar Üzerindeki Etkileri” adlı araştırmasında otistik çocukların çizgisel gelişim dönemi ve çizgilerinin anlamlarını inceleyerek rahatsızlıklarını yansıttıklarını belirtmiştir.

2. 1. 3. 1. Özel Eğitimin Tarihsel Gelişimi

Özel gereksinimli bireylere toplumun bir ferdi olma fırsatı veren, destek hizmetleri sağlayan eğitim yaklaşımı kaynaştırma eğitimi olarak adlandırılmaktadır. Kaynaştırma eğitimi boyunca sunulan bireyselleştirilmiş eğitim programları; özel gereksinimli bireylerin ihtiyaç ve özellikleri göz önünde bulundurularak planlanmaktadır. Özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik ilk uygulamalar Fransa’da 1760 yılında ve Amerika Birleşik Devletleri’nde 1817 yılında yapılmaya başlanmıştır. Bu okullar işitme engelliler için uygulamalar yaparken, İtalya’da Maria Montessori tarafından özel gereksinimli bireylerle 1870 yılından itibaren çalışmalar yapılmıştır. Montessori ismi ile anılan yöntem ve teknikler bu süreçte geliştirilmiştir. Türkiye’deki uygulamalara bakıldığında bu alandaki çalışmaların 1889 yılından başlanarak gelişme gösterdiği görülmektedir. 1971 senesinde İtalya’da yürürlüğe girerken, Norveç’te 1976’da yürürlüğe girerken, İngiltere’de ise 1974 senesinde yasalar yürürlüğe girmiştir. 1975 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde yürürlüğe giren yasa ile bireysel eğitim planı ve en az kısıtlayıcı ortam kavramları görüşülmeye başlanmıştır (Kaya, 2021). Görüşülen bu eğitim ortamları modellemesi en az kısıtlayıcı ortandan en çok kısıtlayıcı ortama doğru olacak biçimde Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Eğitim Ortamları Modellemesi (Kaya, 2021)

En Az Kısıtlayıcı Ortam	Biraz desteklenmiş-hiç desteklenmemiş genel eğitim ortamı
	Rehber desteği olan genel eğitim ortamı
	Yardımcı öğretici desteği olan genel eğitim ortamı
	Destek odası desteği olan genel eğitim ortamı
	Genel eğitim sınıfına yarı zamanlı katılımı özel eğitim ortamı
	Tam günlük özel eğitim ortamı
	Gündüz eğitim veren özel eğitim okulu
	Yatılı özel eğitim okulu
	Evde eğitim
En Çok Kısıtlayıcı Ortam	Hastane ya da bakımevi

Ülkemizde 1889 yılında İstanbul'da Grati Efendi öncülüğünde işitme engelliler okulu açılmıştır. "Ticaret Mektebi" bünyesinde açılan bu okul özel eğitimle ilgili sistemli çalışmaların temelini oluşturmaktadır. İzmir'de 1921 yılında "Özel Sağır, Dilsiz ve Körler Okulu" açılarak 1924 yılında "Sağlık Bakanlığı"na devredilmiştir. Bu okul 1951 yılında "Milli Eğitim Bakanlığı"na devredilerek 1952 senesinde "Gazi Eğitim Enstitüsü"ne taşınmıştır. Özel eğitim hizmetlerinin Millî Eğitim Bakanlığı tarafınca örgün eğitim kapsamına alınması 1951 yılında olmuştur. 1980 senesine değin "İlköğretim Genel Müdürlüğü" denetiminde şube müdürlüğüne yürütülmüş olup 15.5.1957 tarih ve 6972 sayılı "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun" ile güvence altına alınmıştır. 20/7/1961 tarih ve 10859 sayılı yasa madde 50. "Devlet, durumları nedeniyle özel eğitim ihtiyacı olan çocukları topluma faydalı kılacak tedbirleri alır" ifadesiyle bu bireylerin eğitimlerini güvenceye alınmıştır. 1980 senesinde Özel Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Özel Eğitim Genel Müdürlüğü 1982 yılında "Özel Eğitim Daire Başkanlığı"na, 13.12.1983 gün ve 179 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile de "Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı"na dönmüştür. 30.04.1992 tarih ve 3797 sayılı kanun ile "Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü" şeklinde düzenlenmiştir. 2000 yılında bireyin tanılmasından yerleştirilmesine kadar geçen süreçle ilgili yönetmelik çıkarılmış ve bu yönetmelik "07/07/2018 tarihli 30471sayılı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği" şeklinde güncellenmiş ve özel gereksinimli bireylerin eğitimiyle ilgili daha ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir (Kaya, 2021).

Ülkemizde 1982 yılında özel eğitim öğretmenliği, sınıf öğretmenliğinin bünyesinden çıkarılmıştır. Kaynaştırma eğitimi ile ilgili yasal düzenleme, 1983 yılında yürürlüğe giren "2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu" ile yapılmıştır. 1997 yılında 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile özel eğitim hizmetleri okul öncesinde zorunlu hale gelmiştir. Özel gereksinimli bireylerin gelişimlerinin takibi; özel eğitim okul müdürü, özel eğitim hizmetleri kurulu, rehber öğretmen, sınıf öğretmeni, gezici öğretmen, RAM, okul, kurum ve aile iş birliği ile sağlanır. Özel gereksinimli bireyler için verilen eğitim, "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği"nde kaynaştırma eğitim modeline dayanmaktadır (Çıtak-Yıldız, 2020). Bu model madde 22'de ayrıntılı şekilde açıklanmıştır:

Madde 22- (1) Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu doğrultusunda her tür ve kademedeki eğitimlerini kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla sürdürebilirler. (2) Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler, kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerini akranları ile birlikte aynı sınıfta tam zamanlı veya özel eğitim sınıflarında yan zamanlı olarak sürdürebilirler. (3) Okul öncesi eğitim, ilköğretim ya da mesleki ve teknik eğitim programlarının uygulandığı özel eğitim okullarında kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim verilebilir. (4) Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim yapılan okullarda BEP geliştirme birimi oluşturulması zorunludur. (5) Öğrenci Davranışlarını Değerlendirme Kurulu ile Ödül ve Disiplin Kurulu'nda kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerine devam eden öğrencilerle ilgili alınacak kararlarda BEP geliştirme birimiyle iş birliği yapılır (Çıtak-Yıldız, 2020, s. 11).

Bireyselleştirilmiş eğitim programı, özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin gelişimleri ve kişiye özel programların gerektirdiği disiplin alanlarında ihtiyaçları gidermek üzere özel gereksinimli

bireylerin elverişli eğitim alanlarından, destek hizmetlerden azami ölçüde faydalanmasını sağlayan programlardır. Bireyselleştirilmiş eğitim programı aile, öğretmen ve uzmanlar tarafından ortak olarak planlanmakta ve aile onayı alınarak uygulanmaktadır. Bireyselleştirilmiş eğitim programı kapsamında psikolog, rehber öğretmen, dil konuşma terapisti, okul müdürü, özel eğitim öğretmeni, sınıf öğretmeni, odyolog, sosyal çalışmacı, sağlık personeli, fizyoterapist yer almaktadır. Bireyselleştirilmiş eğitim programı öğeleri; özel gereksinimli bireylerin performans düzeyleri, gelişim evreleri ve yaş gibi faktörler temel alınarak bir yıl boyunca uygulanacak uzun süreli hedefler ile bu hedeflere varmayı kolaylaştıran kısa süreli hedefleri kapsamaktadır (MEB, 2008). Bireyselleştirilmiş eğitim programı, özel eğitime ihtiyaç duyan her birey için olmak üzere tek tek hazırlanmaktadır. Buradaki esas amaç özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına uygun şekilde öğrenme programı oluşturabilmektir.

2. 1. 3. 2. Özel Eğitimin İlkeleri

Türk Milli Eğitiminin genel esasları doğrultusunda özel eğitimle ilgili temel ilkeler “573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile açıklanmıştır. Adan (2009) çalışmasında Özel Eğitimin ilkelerini maddeler halinde vermiştir:

- Özel eğitim gereksinimi olan bütün bireyler alaka, talep ve becerileri doğrultusunda özel eğitim hizmetinden faydalandırılır.
- Özel eğitime küçük yaşlarda ulaşmak gerekmektedir. Özel gereksinimin önceden fark edilerek tanısının konulması sağlanmalıdır. Gelişim özelliklerine uygun olarak eğitime geçilmesi, bireyin kişisel gelişiminde etkili olacaktır.
- Özel eğitim hizmetleri bireylerin sosyal ve fiziksel çevrelerinden ayrılmadan planlanarak yürütülür.
- Özel eğitim gereksinimli bireylerin eğitsel performansları dikkate alınarak diğer bireylerle beraber eğitimlerine öncelik verilir.
- Özel eğitim gereksinimli bireylerin tüm kademelerdeki eğitimlerinde gerekli rehabilitasyonları için diğer paydaşlar ile görev paylaşımı yapılır.
- Özel eğitim gereksinimli bireyler için bireysel eğitim planı geliştirilmelidir. Bireyselleştirilmiş eğitim planları her birey için ayrı olacak şekilde hazırlanarak uygulanmalıdır.
- Ailelerin sürece aktif katılımları sağlanmalıdır. Aileler, özel gereksinimli bireylerin tanınmasından başlanarak eğitimlerinin her aşamasında etkin olacaklardır.
- Özel eğitim programlarının geliştirilmesinde istekli paydaşların ortaklığı sağlanmalıdır.

- Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gereksinimli bireylerin toplumsallaşma süreçleri düzen oluşturularak planlanmalıdır. Bu çalışmalar, özel gereksinimli bireylerin eğitim ortamlarında ve eğitim ortamları dışında eğitimlerinin birlik içinde düzene sokulmasını öngörür.

2. 1. 3. 3. Özel Eğitim Uygulamaları

Türkiye’de kaynaştırma uygulamaları 1980’li yıllardan itibaren ilköğretim okullarınca açılan özel eğitim sınıflarıyla başlamıştır. Bu kaynaştırma uygulamaları, 1997 yılında yayımlanan “573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile 2000 yılında yayımlanan ve 2009 senesinde nihai şeklini alarak “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği” ile programlı, düzenli hale getirilmiştir (Yıldız, 2015).

Literatür taraması incelendiğinde, Gözün ve Yıkılmış (2004) yapmış oldukları “Öğretmen Adaylarının Kaynaştırma Konusunda Bilgilendirilmelerinin Kaynaştırmaya Yönelik Tutumlarının Değişimindeki Etkililiği” adlı araştırmasında, Sucuoğlu ve Özokçu (2005) yapmış oldukları “Kaynaştırma Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin Değerlendirilmesi” adlı araştırmasında, Vural & Yıkılmış (2008) yapmış oldukları “Kaynaştırma Sınıfı Öğretmenlerinin Öğretimin Uyarlanmasına İlişkin Yaptıkları Çalışmaların Belirlenmesi” adlı araştırmasında, Cankaya ve Korkmaz (2012) yapmış oldukları “İlköğretim I. Kademedeki Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarının Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı araştırmasında; ülkemizdeki kaynaştırma uygulamalarını incelemişlerdir. Bu incelemeler sonucunda kaynaştırma çalışmalarının hedefe varmak adına birçok yasa ve yönetmelik çıkmış olduğunu ancak hala uygulama ile ilgili sorunların olduğunu vurgulamışlardır. Bu sorunlar incelendiğinde; yeteri sayıda destek hizmet personelinin bulunmayışı, eğitim ortamlarının kaynaştırma uygulamalarına uygun olmayışı, öğretmenlerin ve yöneticilerin yeterli kaynaştırma bilgisine sahip olmayışları gibi unsurların uygulamanın gerçekleşmemesi için önemli nedenler olduğu görülmektedir. Literatür taramasında Batu, Kırcalı-İftar ve Uzuner (2000) yapmış oldukları “Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırıldığı Bir Kız Meslek Lisesindeki Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüş ve Önerileri” adlı araştırmasında özel gereksinimli bireylere kaynaştırma eğitimi veren bir kız meslek lisesinde öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ile ilgili görüşleri alınmıştır. Öğretmen görüşleri incelendiğinde öğretmenlerin, okulda kaynaştırma eğitiminin iyi şekilde uygulandığı ve iyi sonuçlar aldıkları belirtilirken, kaynaştırmayla ilgili bazı sorunlarının olduğu da dile getirilmiştir. Taymaz-Sarı, Yıldız, Akdemir ve Cinoğlu (2014) yapmış oldukları “Sınıf Öğretmenlerinin Sınıflarında Bulunan Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi” adlı araştırmalarında, öğretmenlerin %50’sinin kaynaştırma bireylerinin diğer bireyleri olumlu duygular yönünde etkilediğini belirtirken, öğretmenlerin %47’sinin kaynaştırma bireylerinin diğer bireyleri olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir (Yıldız, 2015). Bu araştırmalarda da belirtildiği gibi normal gelişim gösteren

bireylerin bazı durumlarda özel gereksinime ihtiyaç duyan bireyler ile kaynaştırma eğitimleri sırasında sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

Yurt dışında yapılan araştırmalar incelendiğinde; Scruggs ve Mastropieri (1996) yapmış oldukları “Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencilerin Düşünme Becerilerini Geliştirme: Açıklayıcı Nesirlerin Hatırlama ve Anlama Üzerindeki Etkileri” adlı araştırmada, öğretmenlerin üçte ikisinin kaynaştırma uygulamalarını desteklediğini; üçte birinin ise kaynaştırma pratikleri için gereken birçok kaynağın ve etmenin yetersiz olduğunu ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Leyser ve Tappendorf (2001) “Ana Akımlaştırmaya İlişkin Tutum ve Uygulamalar Değişiyor mu? İki Kırsal Okul Bölgesinde Bir Öğretmen Vakası” adlı araştırmalarında özel eğitim öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarını ciddi şekilde desteklemedikleri sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Sentenac, Ehlinger, Michelsen, Marcelli, Dickinson ve Arnaud (2013) yapmış oldukları “9 Avrupa Bölgesinde 8-12 Yaş Arası Serebral Palsili Çocukların Kaynaştırma Eğitiminin Belirleyicileri” adlı çalışmalarında kaynaştırma alanlarına özel gereksinimli bireylerin yerleştirilmesinde dikkate alınan değişkenleri araştırmışlardır. Araştırma sonucuna göre özel gereksinimli bireylerin kaynaştırma ortamlarına yerleştirilmesinde bölgesel farklılıklar ile beraber daha çok motor fonksiyonları ve zihinsel yetenekleri ön planda tutularak yerleştirildikleri bulgusuna ulaşmışlardır (Yıldız, 2015). Yurt dışında yapılan araştırmalarda belirtildiği gibi öğretmenlerin bazıları kaynaştırma uygulamalarını desteklerken bazıları farklı yetersizliklerden ötürü bu uygulamaları desteklemediklerini belirtmişlerdir.

2. 1. 3. 4. Görsel Sanatlar Eğitimi

Görsel Sanatlar eğitimi; yaşamın önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Görsel Sanatlar eğitimi etkinlikleriyle edinilen deneyimlerle bireyler sosyal yaşam becerilerinde dengeyi sağlamaktadır. Görsel Sanatlar Eğitimi ile birey birliktelik içinde olduğu kültürüyle, etkileşim içinde olduğu çevresiyle yaşamdan haz almaktadır. Etkileşimle iletişim kurmaktadır. Görsel Sanatlar eğitimi ile birey çevresindeki tüm görsel öğelerin farkına vararak ilişki kurmaktadır. Gerekli gördüğü durumlara müdahale ederek üretmeye yönelmektedir. Sanat eğitimi bireylerin etrafındaki tüm sanatsal ahengi anlamlandırarak çözümlene becerilerini kazanmasına yardımcı olmaktadır (Doğutaş, 2017).

Görsel Sanatlar eğitimi bireylerin eğitim süreçlerinde toplumla bütünleşmelerini sağlayan, algılarını açan, okul eğitimine katkısı olan mühim bir rehberdir. Görsel Sanatlar eğitimi ile bireylerin gelişimlerine yönelik diğer alanlar belirlenebilmektedir. Bireylerin kaynaşma ve görsel algıları ile ortamda yer alabilme özelliklerini güçlendirerek eğitimde daha aktif olmalarını sağlamaktadır. Salderay (2008) çalışmasında Görsel Sanatlar eğitimi programı incelendiğinde sahip olunması gereken nitelikleri maddeler halinde vermiştir:

- Görsel Sanatlar eğitimi bireyler için eğitsel değer taşımaktadır.

- Bireylerin önceki öğrenmeleri ve yeni öğrenmeleri arasında ilişki kurmalıdır.
- Görsel Sanatlar eğitiminde belirlenecek program süresi bireye göre olmalıdır.
- Bireylere programın tüm basamakları belirtilmelidir.
- Uygulanan program bireylerin ilgi alanlarına yönelik olmalıdır.
- Program kapsamında verilen bilgi beceriler gerçek hayatta uygulanabilir olmalıdır.
- Bireylerin genelleme yapma becerisi geliştirmelidir.
- Görsel Sanatlar eğitiminde amaç bireye her yönüyle varmaktır. Bu sebeple Görsel Sanatlar eğitimi, bireylerin ihtiyaçlarına hitap edecek özellikte olmalıdır.

Çocukluk çağında bireylerin kendilerini ifade edebilme ihtiyaçlarının karşılanması için sanat çok önemlidir. Kişiliğin önemli ölçüde gelişmesi çocukluk çağında gerçekleşmektedir. Çocuklar bu dönemde kendilerini ifade edemediğinde ileride bazı travmalar ortaya çıkabilmektedir. Çocuk için oyun anlamı taşıyan sanat, çocuğun eğitiminde etkilidir. Eğitimin çocuklar için neşeli hale gelmesinde oyunun, sanatın etkisi çok büyüktür. Çocuklar ellerine ilk aldıkları kalem ve diğer aletlerle ilk karalamalarını yapmaya başlamaktadır. Bu karalamalar zamanla değişerek gelişerek, özgün bir hal almaktadır. Çoğu zaman büyükleri bile imrendirecek seviyeye gelmektedir. Çocuklara göre bu eğlenceli bir oyundur. Bu oyun hiç kimsenin yönlendirmesine ihtiyaç duymadan çocuklarca sevilerek ve istenerek yapılmaktadır (Ayaydın, 2011). Görsel Sanatlar eğitimi bu sebeple oyun haline getirilerek bireylerin eğlenceli vakit geçirmelerini teşvik etmeli, aynı zamanda sosyalleşme süreçleri içinde önemli bir adım olmalıdır.

Resim 1. Görsel sanat etkinlikleri 1

Görsel Sanat eğitimi, normal gelişen veya zihinsel-bedensel engelli çocuklarda, kendi iç dünyalarını dışa vurmalarına, yapılan grup çalışmalarıyla toplumsallaşmalarına ve motor beceri durumlarının daha sağlıklı gelişmesine yardımcı olacak bir süreçtir. İnsanlık tarihinin her gelişim evresinde resim, insan hayatında önemli bir yere sahip olmuş ve bu önemini sürdürmüştür. İlk mağara insanının yaşamına baktığımızda; insanoğlu kendini, sözel iletişim kullanmadan önce renkler ve çeşitli simgelerle ifade etmeye çalışmıştır. Özellikle günlük yaşantıları içindeki sosyal

becerileri konusunda güçlük çeken zihinsel engelli çocuklar, iç dünyalarını ifade etmede görsel sanatlar dersini bir araç olarak kullanabilmektedirler (Erim & Caferoğlu, 2012, s. 323).

Görsel Sanat eğitimi ile özel gereksinimli bireyler yaptıkları etkinliklerle birçok bağlantıyı (el-göz, el-göz-beyin) kazanmaktadır. Görsel Sanat etkinlikleriyle karşılaştığı sorunların üstesinden gelerek başarı duygusu geliştirmektedir. Sözel olarak kendini ifade edemeyen özel gereksinimli bireyler yaptıkları ürünlerle bağ kurarak kendini ifade şansı bulmaktadır. Estetik duygunun da gelişmesiyle etkinliklerden haz almaktadır. Tüm bu olumlu duyguları günlük ve sosyal yaşamına da aktarmaktadır. Görsel Sanat etkinlikleriyle özel gereksinimli bireyin günlük ve sosyal yaşam becerilerinin de geliştiği gözlenmektedir (Salderay, 2014).

Görsel Sanat eğitimi, öğrencilere yaşamlarında avantaj sağlamaktadır. Çünkü bütün çocuklar kültür, sezgi, akıl yürütme, imgelem ve hüneri açıklama ve iletişimin çeşitli biçimlerin doğru geliştirilen derece derece birçok okuryazarlık tipi inşa etmektedir (Buyurgan, 2005). Görsel Sanatlar eğitimi, bireyin kapasitesi ölçüsünden duygusal ve sosyal gelişimine katkıda bulunma sürecidir. Genel eğitim kapsamında Görsel Sanatlar eğitimi; sanatların kural ve yöntemlerini kullanarak bireye estetik kişilik oluşturmayı hedefleyen bir eğitim alanıdır. Sanat eğitimi sürecinde; algılama, bilgilenme, düşünme, yaratma, açıklama, ifade etme ve tenkit etme davranışları estetik ilkeler doğrultusunda sanat kullanılarak edinilmektedir (Doğutaş, 2017, s. 13-14).

2. 1. 3. 4. 1. Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Görsel Sanatlar Eğitimi ve Gerekliği

Özel gereksinimli bireylere yönelik Görsel Sanatlar eğitimi, özel eğitim gereksinimi olan bireylerin öğrenim hedeflerine varmada Görsel Sanat etkinliklerini kullanarak çalışmalar yaptıkları sistemli bir eğitim öğretim sürecidir. Görsel Sanatlar eğitimi, özel gereksinimli bireylerin genelinin sevdiği ve eğlendiği eğitimdir. Görsel Sanatlar eğitiminde öğretmenin amacı; özel gereksinimli bireylere zevk aldıkları ve kolay öğrendikleri şeyleri vermek olmalıdır. Öğretmenler özel gereksinimli bireylerin zevk aldığı ve öğrenmeye açık eğitim çalışmalarını vererek bireyleri hayata hazırlama ve yönlendirme de etkin olmalıdır. Rodriguez (1984), Görsel Sanatlar eğitiminin özel gereksinimli bireylerin birbirleriyle kaynaştırılabildiğini, temel yetenekleri, değerleri kazanmada etkin rol oynadığını, bu kazanımlar ile diğer konuların desteklendiğini ve bireyleri geliştirdiğini ifade etmektedir (Salderay, 2008).

Görsel Sanatlar eğitimi çalışmalarının, birçok duyu organına hitap etmesi, yaşantıya/uygulamaya uygun olması, bireyin kendi fikir ve düşüncelerini ortaya koyduğu işe katarak-severek ve benimseyerek çalışmada bulunabilmesine olanak sağlaması, bireyi sıkımdan tekrarlanabilir özellikte olması, farklı disiplin alanlarıyla kolayca kaynaştırılabilmesi, bir etkinlikte aynı anda birkaç öğrenme alanına hitap edilebilme olanağı sunması, başka disiplin alanları ile kolayca kaynaştırılabilmesi, oyun oynama ve eğlenerek öğrenmeye fırsat tanıması, birey/öğrenci ihtiyaçlarına yönelik yenilenebilir veya değiştirilebilir olması, mekân veya materyal kısıtlaması olmaması, bireysel ve grup çalışmaları yapılmasına olanak sağlaması, her hangi bir yaş kısıtlaması içermemesi, vb. nedenlerden dolayı engelli bireylerin başlı başına görsel sanatlarla rehabilite edilmelerinde önemli bir seçenek sunmaktadır (Doğutaş, 2017, s. 2-3).

Sanat eğitimi, içinde bulunulan toplum için özgür düşünen, birbirini anlayan, tenkitte bulunan ve uyum sağlayan bireylerin olumlu davranışlar kazanmasında etkili olmaktadır. Sanat, hayatı anlamak ve yaşama karşı olumlu karakter geliştirmektedir. Kendi kültürünün ve farklı kültürlerin farklılık ve benzerliklerinin bilincine varılmasını sağlarken, içinde yaşadığı kültürü benimseyerek korumaktadır. Nesilden nesile ulaşmasına da katkı sağlamaktadır. Bu şekliyle de Görsel Sanatlar eğitimi, eğitimin bütün kısımlarında her bireye ulaşmalıdır. Zira sanat eğitimi her yönüyle üstün olan toplumların varlığını sürdürmesinde etkili bir paya sahiptir (Doğutaş, 2017; MEB, 2006).

Salderay (2008) “Türkiye’deki Zihin Engelliler İş Okullarında Görsel Sanatlar Dersinin Öğrencilerin Beceri, Davranış Ve Meslek Edinimindeki Katkısına Yönelik Öğretmen Görüşleri” adlı araştırmasında, Mayer (1999) “Yetkinlik Profili: Devlet Onaylı İş Eğitimcisi Devlet Onaylı İş Eğitimcisi” adlı araştırmasında, Polloway ve Patton (1997) yapmış oldukları “Özel İhtiyaçları Olan Öğretim için Stratejiler” araştırmalarında özel gereksinimli bireylerin kısıtlılık durumundan ve çevreden kaynaklı olan durumlar sebebiyle toplumla kaynaşmasında güçlük yaşadıklarını; bu güçlüklerin Görsel Sanatlar eğitimi ile aşılmasının mümkün olduğundan bahsetmişlerdir. Görsel Sanatlar eğitimi; bir eserin oluşum sürecinden sergilenme sürecine kadar geçen zamanda bu eserleri üreten bireylerin sosyalleşme becerilerinde gelişim gerçekleşmektedir. Görsel Sanatlar ile ortaya konan eserin sergilenme sürecinde, eseri gören kişilerin etkilenme durumları, eseri oluşturan kişilere karşı geliştirilen düşünceler de bireyleri etkilemektedir (Salderay, 2010). Görsel Sanatlar çalışmaları, özel gereksinimli bireylerin toplumla bütünleşme ve toplumun da bireylerle ilgili bilinç oluşturmalarını sağlamaktadır. Bu sebeple özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesinde Görsel Sanat etkinliklerinin katkısı önemlidir.

Resim 2. Görsel sanat etkinlikleri 2

Özel eğitime ihtiyaç duyan özel gereksinimli bireyler ile normal gelişim gösteren diğer bireyler sanatsal faaliyetlerde farklı malzemeler, teknikler görme ve yeni fikirler kazanma aşamasında yeni ve etkileyici çözümler üretme becerisi kazanmaktadır. Aynı zamanda zihinsel bir egzersiz de yapmış olurlar. Görsel Sanat etkinlikleri özel gereksinimli çocukların kendilerini ifade etmek için farklı bir ifade yolu kullanabilmeleri sağlanmaktadır. Böylece Görsel Sanat etkinlikleri yeni bir iletişim aracı olarak özel gereksinimli bireyler için kullanılabilir. Özel gereksinimli bireyler ailelerine olan sevgilerini bir çiçek çizerek ya da daha özgün şekilde bir çizimle ifade edebilmektedir. Aynı zamanda yaşadıkları problemlerin anlatımında, kendilerini ifade etmede Görsel Sanat etkinlikleri bir iletişim kanalı olabilmektedir. Bu sayede Görsel Sanat etkinlikleri ile kendisini ifade etmek isteyen özel gereksinimli bireylerin yaratıcılık becerisi kazanmaları mümkün olabilmektedir.

Görsel Sanat etkinliklerinde özel gereksinimli bireyler bazı etkinliklerde daha ayrıntılı çalışmaya ihtiyaç duymaktadır. Kesme, yırtma, bükme, şekil verme gibi el becerilerini yerine getirebilmektedirler. Özel gereksinimli bireyler, Görsel Sanat etkinlikleriyle bir bütün içindeki ayrıntıyı görme, parçaları bir araya getirerek bütün oluşturma, ince motor kasları güçlendirme, olayları analiz etme, yaratıcılık ve üretken olma becerilerini kazanabilmektedir (Geçen & Parsıl, 2020).

Görsel Sanatlar Eğitimi her yönüyle bireye ulaşmaktadır. Bireyin kendisini hem fizyolojik hem de psikolojik olarak ifade etmesine olanak sağlamaktadır. Bireyi pozitif anlamda etkileyerek olumlu davranışları ortaya çıkarmaktadır. Görsel Sanatlar Eğitimi'nin davranışsal boyutta iyileştirici gücü olduğu görülmektedir. Birey Görsel Sanat etkinlikleriyle kendini ifade gücü bulmaktadır (Erim & Caferoğlu, 2012).

Görsel Sanatlar eğitimi, kişisel gelişime katkısı dolayısıyla her bireye uygunluk taşımaktadır. Bu nedenle Görsel Sanat Eğitimi özel gereksinimli bireyleri ayırtmadan, ötekileştirmeden herkesi kapsamaktadır. Özel gereksinimli bireylerde, özellikle orta ağır zihinsel engelli bireylerde önemli bir yere sahiptir. Görsel Sanat Eğitimi birçok öğrenme alanına hitap etmesi diğer disiplin alanlarıyla birliktelik kurması yönüyle özel gereksinimli bireylerin sosyal yaşam becerilerinde, iletişim becerilerinde, bağımsız iş yapabilme becerilerinde, bilişsel-duyuşsal becerilerinde katkısı bilinmektedir. Özel gereksinimli bireyler Görsel Sanat Eğitimi yoluyla kendi istekleri doğrultusunda etkinliklere sevecek ve isteyerek katılmaktadır. Yaratıcı faaliyetlere katılarak olumlu deneyimler kazanmaktadır. Özel gereksinimli bireyler Görsel Sanatlar Eğitimi ile duygularını dışarı vururken somut iletişim kurarak psikolojik olarak rahatlamakta ve kendilerini ifade etmektedir (Doğutaş, 2017).

Sanat, bireylerin duygu ve düşüncelerine hitap etme özelliği nedeniyle özel gereksinimli bireylerin düşünce dünyalarına da hitap etme şansına sahiptir. Tüm eğitim kurumlarında uygulanan sanat eğitimi özel gereksinimli bireylerin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Görsel Sanatlar eğitimi

aracılığıyla da eğitim alan özel gereksinimli bireyler kendilerini ifade etme, özgüven kazanma ve gelişimini sürdürme gibi beceriler kazanmaktadır. Sanat eğitimi bireylerin tüm vücut uzuvları ile birlikte aklını ve kalbini de harekete geçiren dinamik bir alandır (Eren vd., 2020). Görsel Sanatlar eğitimi ile bireyler sosyalleşme, iletişim kurma, öz güven kazanma gibi becerilerini geliştirecektir. Bu eğitimleri hem bir oyun gibi görerek eğlenceli vakit geçirecek hem de eğlenirken öğrenecektir.

Freud'a (1999) göre imgelemsel aktivitelerin öncü belirtilerini çocukluk döneminde aramak gerekmektedir. Çocukların bu dönemde en sevdikleri ve en çok uğraştıkları imgelemler oyunlardır. Oyun oynayan çocuklar eser üreten senarist gibi davranmaktadır. Oyunlarında kendilerine bir alan çizerek kendi dünyalarında onları mutlu edecek şeyler ile ilgilenirler. Winnicott'a göre tüm bireyler, oyun kanalıyla üretken olabilmekte, kişiliklerini oluşturarak kullanabilmektedir. Pek çok sanatçı bütün çocukların doğduğu andan itibaren yaratma yeteneği olduğunu ve sanat yoluyla geliştirilebilen sanatçıyı takdir etme yeteneğinin bulunduğunu söylemektedir (Ayaydın, 2011). Bu sebeple özel gereksinimli bireyler sanatsal faaliyetlerinin sonucunda takdir edilme duygusu ile başarı duygusunu tatmış olacaklardır.

Engelli birey nasıl bir özel duruma sahip olursa olsun, Görsel Sanatlar içerisindeki birçok yoldan biri ile ona başarı duygusu tattırılabilir. Engelli bir bireyin başarı duygusunu yaşayabilmesi için o işi tamamen kendisinin yapmasına gerek yoktur. İşin yapılış sürecinde, sürecin içerisine dâhil olması bile başarı duygusunu yaşamasında yeterli olabilmektedir. Çünkü bu bireylerin toplumsal kabul görebilmeleri için; başarı duygusuna normal gelişim gösteren bireylerden daha fazla ihtiyaç duyabilmektedirler (Erim & Caferoğlu, 2012, s. 338).

Resim 3. Görsel sanat etkinlikleri 3

Özel gereksinimli bireylerde hayal güçlerini kullanarak sanat etkinliklerine yansıtma durumu söz konusudur. Bu sayede kendilerini ifade ederek, düşüncelerini gerçekleştirirler. Bazı engel türlerinde özel gereksinimli bireyler rahatlıkla düşüncelerini hayal edip dışa aktarırlar. Bu aktarım sayesinde özel gereksinimli bireylerin zihinsel gelişimine katkı sağlanmakta, sosyal ilişkileri

gelişmekte, benlik kazanımı sağlanmakta, duygusal bir doyuma ulaşmaktadırlar. Hayal kurarak yaratıcılıklarını geliştirmeleri de mümkün olmaktadır (Geçen & Parsıl, 2020).

Resim 4. Özel eğitim etkinliği 5 (Laçınbay & Yılmaz, 2018)

Resim 4'te gördüğümüz görsel çalışmalarda özel gereksinimli bir birey olan Ressam Muhammed Yalçın'ın yaptığı resimlerin güzelduyusal olarak biçimlendiği ve orijinal özelliklerinin olduğu görülmektedir. Çizim yoluyla duygularını dışı vurarak çevresiyle etkileşim kurmaktadır. Bu durum sosyalleşmesine, kendini iyi hissetmesine ve mutlu olmasına imkân yarattığı görülmektedir (Laçınbay & Yılmaz, 2018).

Resim 5. Görsel sanat etkinlikleri 4

Görsel Sanatlar eğitimine yönelik amaç ve planlar belirlendiğinde özel gereksinimli bireylerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimleri ile duygusal haz ve mutluluklarında artış olduğu görülmektedir. Yine özel gereksinimli bireylerin özel durumları ne olursa olsun Görsel Sanatlar

eğitimi aracılığıyla kendilerine pek çok farklı yol belirleyip, başarı duygularının artması sağlanacaktır (Çağlayan, 2014).

Zihinsel veya bedensel yetersizliği olan özel gereksinimli bireyleri sanat dallarına yönlendirerek öz güvenlerinin kazandırılmasına, yeteneklerini fark etmelerine olanak sağlanmış olacaktır. Görsel Sanatlarla birey kendini ifade ederek yaptığı çalışmalarını sergileyerek iletişim kurmuş olacaktır. İletişim yoluyla da sosyalleşecektir. Çevreyi tanıyıp anlamlandırmasında yardımcı olacak ve duyuşsal ve psikomotor becerilerin gelişimine katkı sağlayacaktır. Birey üretmenin tadına varacak ve kendine olan öz saygısı gelişecektir (Laçınbay & Yılmaz, 2018, s. 347)

Yapılan literatür çalışmaları incelendiğinde; Grytting (2000) “Sanat Eğitiminin Yararları. Forum: Paylaşılacak Düşünceler” adlı araştırmasında, Görsel Sanatlar eğitimi ile özel gereksinimli bireylerin pek çok beceri kazandığına vurgu yapmaktadır. Bunlar öz saygının artması, problem çözme becerisinde gelişim, yaratıcılık, ayırt etme, bireysel kontrol, sorumluluk, motivasyonda artış, estetik yeteneğin gelişmesi gibi beceri ve davranışlardır. Adan (2009) “Görsel Sanatlar Eğitiminin Down Sendromlu Çocuklar Üzerindeki Etkileri (Diyarbakır Örneği)” adlı araştırmasında down sendromlu çocukların sınıf içinde sessizce resim yapmaya başladıkları tespit edilmiştir. Hande Bolu (2010) “Zihinsel Engelli Çocukların Gelişiminde Sanat Eğitimi Derslerinin Katkısı” adlı araştırmasında sanat eğitimcisinin özel gereksinimli bireylerin tanınması, onlara verilecek eğitimin planlanması yönünde önemli bir rol model olduğunu vurgulamıştır (Şahin, 2015).

2. 1. 3. 4. 2. Görsel Sanatlar Eğitiminin Özel Gereksinimli Bireylerin Çalışma Hayatına Katkısı

Görsel Sanatlar eğitimi, gelişmiş birçok ülkede öğrencilerin eğlenerek öğrenmelerinde kullanılan, etkili bir eğitim şekli olarak görülmektedir. Bu doğrultuda; Görsel Sanatlar, öğrencilerin eğitimine dolaylı destek çıkan bir alan olmaktan öte, başlı başına öğrencilerin eğitilmesinde kullanılan temel bir yol olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım altında; Görsel Sanatlar eğitiminin, eğitim yapısı içerisinde temel bir yol olarak ele alınması, bireyin gerçek yaşam için gerekli beceri ve davranışları edinmesine ve iş piyasasına hazırlanmasına katkı sağlayan önemli bir alan olarak görülmesine olanak sağlamaktadır (Doğutaş, 2017, s. 6).

Görsel Sanatlar eğitimi, bireylerin zihinsel becerileri ile kişisel özelliklerini geliştirme, topluma, çevreye ve ekonomiye katkıda bulunma gibi işlevler noktasında etkilidir. Bunlarla ilgili pek çok kanıt mevcuttur. Sanat çalışmaları bir ülkenin kalkınmasında doğrudan etkiye sahip olmamakla birlikte kalkınmanın toplumla beraber gerçekleşmesi için ideal ortamı hazırlamaktadır (Türe, 2007).

Özel gereksinimli bireylerin topluma katılmasında resmî kurumlar, bilim merkezleri, araştırma uygulama merkezleri, Görsel Sanatları da kapsayan sanatsal organizasyonlar önemli faaliyet alanlarıdır. Bu bireylerin toplum tarafından kabul edilmesi ve özel gereksinimli bireylerin toplumsallaşması adına bu faaliyetler önemlidir. Resmî kurumlar bünyesinde Türkiye’de de “Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Engelli Bireyler İçin Görsel Sanatlar Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (HEGSEM)” kurulmuştur. HEGSEM faaliyetlerine göre; özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalığın %66,7 arttığı, bu bireyler için sosyalleşme alanları oluşturduğu, Görsel Sanat

etkinliklerinin iyileştirici gücü olduğu, bu tür merkezlerin gerekliliği ve diğer üniversitelerinde benzer faaliyetlerde bulunması gerekliliği sonuçlarına ulaşılmıştır (Salderay & Vural, 2020).

2. 1. 3. 5. Özel Gereksinimli Bireylerde Sosyalleşme

Sosyalleşme; toplumun beklentilerini yerine getirmek için bireylerdeki bilgi, beceri, değer ve eğilimler ile beraber benlik algısındaki özümseme ve gelişimi ifade etmektedir. Sosyalleşme süreç olarak doğumdan itibaren başlayıp bireyin ömrü süresince yaşadığı devreyi içine almaktadır. Bu uzun süreçte bireyler kişiliklerini oluşturmaktadır. Bireyler içinde buldukları toplumun kültürünü, gelenek ve göreneklerini sosyalleşme yoluyla öğrenmektedir. Bireylerin diğer bireylerle olan ilişkileri sosyalleşme süreci ile düzenlenmektedir. Sosyalleşme ile birlikte bireyler hem kişilik hem de öz benlik kazanmış olmaktadır (Şahan, 2007). Sosyalleşme sürecinde iki boyut vardır. Bu boyutlardan ilki psikolojik boyut ikincisi sosyolojik boyuttur. Psikolojik boyut bireylerin toplum tarafından gelişip şekillendiği boyuttur. Sosyolojik boyutta ise bireylere sosyal beklentilere uygun olarak davranmanın öğretilmesi sağlanmaktadır. Bu boyutlar bireylerin sosyolojik gelişimini etkileyen faktörler ile psikolojik gelişimlerinde yer alan süreçlerin bağdaştığını göstermektedir (Şahan, 2008). Bu iki boyutla birlikte bireyler sosyalleşme sürecine aktif olarak katılarak psikolojik ve sosyolojik olarak gelişimlerini sürdürmektedir.

Sosyalleşme pek çok farklı şekilde gerçekleşmektedir. Sanatsal faaliyetler sayesinde insanların bir araya gelmesi, iletişim ve sosyalleşme süreçlerini olumlu şekilde etkilemektedir. Bu faaliyetlerde bulunan insanlar gelişimsel olarak da kendilerini daha olumlu ve pozitif hissetmektedir.

Sanatsal faaliyetler, özellikle Görsel Sanat etkinlikleri ile bireylerde sosyal ilişkiler geliştirmekte, iş birliği ve yardımlaşma artmakta, doğru olana yönelme ve kendini ifade etme süreci geliştirmekte, başlanan işin sonunda ortaya çıkan ürün kişiyi tatmin etmekte ve üretkenlik artmaktadır. Sanat eğitimi ile bireylerde gözlem yapma, orijinal buluş ortaya çıkarma, pratik düşünme becerileri de gelişmektedir. Bireyin el becerileri gelişirken analiz ve sentez yapılmasını sağlamaktadır. Sanat eğitimi çocuklar üzerinde de pek çok olumlu etkiye sahiptir. Çocukların kendilerine olan güvenlerini artırır. Çevreye saygı duymasını öğretmektedir. Bireysel çalışmayla birlikte grup çalışması imkânı sunmakta, disiplinler arası çalışmalar yapılması sağlamaktadır (Türe, 2007). Görsel Sanat eğitimi ve sanatsal faaliyetlerin okullarda yürütülmesi bu sebeple önemlidir.

Okuldaki temel sosyalleşme işlevi bireyin eğitilmesidir. Özellikle ilköğretim seviyesinde başarı iki katman şeklindedir. İlkinde çocuğun bilgi ve beceri kazanması sağlanırken bir yandan da ahlak gelişimi ve toplumsal gelişim kazandırılmaya çalışılmaktadır. Çocuk ilkokuldan ortaokula geçtiğinde ise onlara başarı düzeylerinin yanında zihinsel ve toplumsal başarı kazandırılmaya çalışılmaktadır (Şahan, 2007). Özel gereksinimli bireyler akademik başarı gerektiren derslere kıyasla diğer derslerde başarılı olma duygusunu geliştirebilmektedir. Görsel Sanat eğitimi ve etkinlikleri ile motivasyon elde edebilmektedir.

Sanat eğitimi kapsamında verilen derslerde yapılan etkinliklerin tek bir doğrusu yoktur. Bu sebeple özel gereksinimli bireylerin bu alanda yaptıkları çalışmalar sayesinde sürece hâkim olduğu, takdir gördüğü bir seviyeye ulaşması mümkündür. Bu süreçte özel gereksinimli birey kendini ve yeteneklerini fark edebilmektedir. Özel gereksinimli bireylere uygulanan Görsel Sanat etkinlikleri çocukların güncel verilere ulaşmasını ve deneyimler kazanmasını, takım faaliyetlerinde sorumluluk almasını, öğretmen ve akranlarıyla iletişim kurmasını, takım çalışmasını ve yardımlaşmayı artırmayı sağlamaktadır. Elde ettikleri deneyimler ile başkalarının fikirlerine saygılı olma, kurallara ve bulunduğu ortama uyma, ortak çalışma, yapılacak bir iş için izin alma gibi kazanımları geliştirebilmekte; bu sayede sosyal ilişkiler de kurabilmektedir (Şahin, 2015).

Özel gereksinimli bireylere yönelik bazı olumsuz tutumlar ortaya çıkabilmektedir. Bunlar sınıf arkadaşlarının acıma, alay etme, uzak durma ya da koruyucu davranma gibi şekillerle ortaya çıkabilmektedir. Yalnızlık ve çevreden soyutlanma özel gereksinimli çocuklarda benlik algılarının düşük olmasına, kendilerine güvenmemelerine, kaygı ve utanma duygularına yol açabilmektedir. Bu çocuklara aşırı koruyucu davranıldığında ise bağımlılık, güdü eksikliği gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bunun sonucunda özel gereksinimli çocuklarda akademik başarının düşmesi, bağımlı yaşama, sosyal becerilerin olumsuz olması, topluma uyumun olmaması gibi durumlar oluşabilmektedir (Baydağ, 2013). Özel gereksinimli çocukların sosyalleşmesinin sağlanması için toplumun desteği önem taşımaktadır.

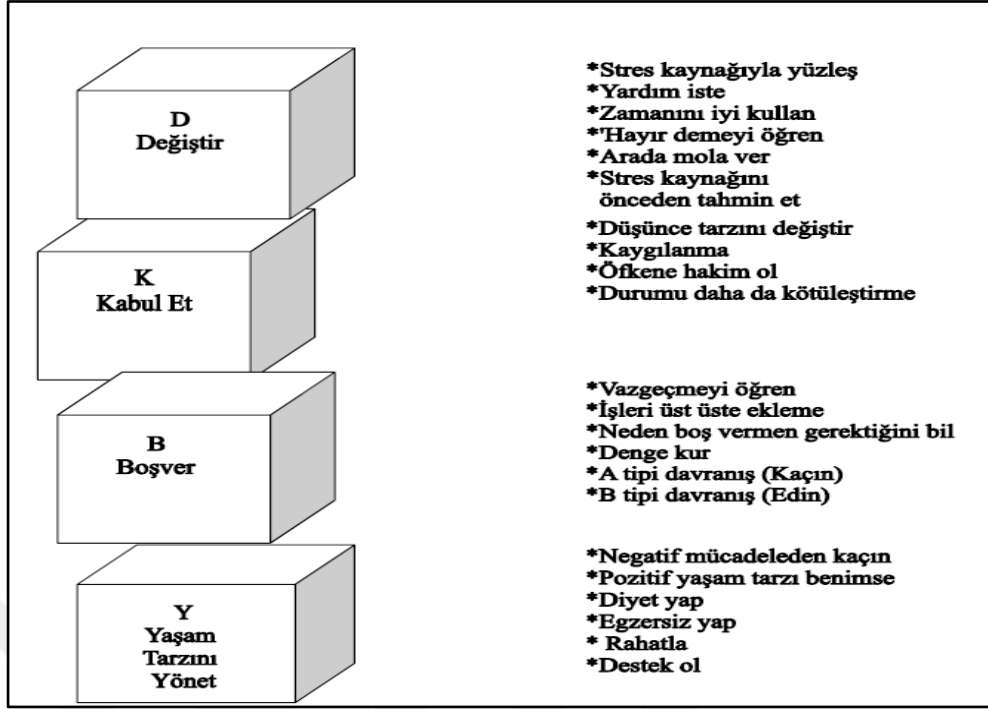
Görsel Sanatlar eğitimi; ortaya çıkacak olan bir ürünün oluşum sürecinden sergilenme sürecine kadar bu ürünü oluşturan kişinin iletişim becerilerinin gelişmesini sağlamaktadır. Toplum tarafından görmezden gelinen, güvensiz yetişen, çevre ile iletişim kuramayan özel gereksinimli bireyler, aldıkları Görsel Sanat eğitimi ve etkinlikleri sayesinde yeteneklerini keşfetme, yeni şeyler üretme ve sosyalleşme duygularını deneyimleme imkânı bulabilmektedir. Ortaya çıkardıkları eserleri insanlarla paylaştıkları zaman beğenilme, takdir edilme duygularını da yaşayıp mutlu olmaları mümkündür. Bunların sonucunda öz güven duyguları artmakta, kendine güvenen, sosyal, yaşama bağlı, mutlu bireyler olarak topluma kazandırılabilmesi mümkün olmaktadır (Şahin, 2015).

2. 1. 3. 6. Özel Gereksinimli Bireylerde Stres Yönetimi

Stres, Latince *estricia* sözcüğünden gelmektedir. 17. yüzyılda yıkım, musibet, üzüntü, ağır anlamlarında kullanılmış olup 18. ve 19. Yüzyılda güç, baskı, zor gibi anlamlarında kullanılmıştır. Cüceloğlu stresi, bireyin fiziksel ve sosyal çevresindeki çelişen koşullardan dolayı fiziksel ve ruhsal limitlerinin daha ötesine geçerek sarf ettiği gayret olarak tanımlar. Selye'ye göre stres tanımında, bedenine strese karşı ortaya koyduğu üç aşamalı bir tepki vardır. Bu tepkiye “Genel Uyum Sendromu” demiştir. Teoriye göre, canlı varlığın strese tepkisi alarm, direnme ve tükenme aşamalarından oluşan üç aşama şeklindedir (Güçlü, 2001).

Stres kaynakları bireysel, çevresel ve örgütsel olarak üç başlıkta incelenmektedir. Bireysel stres kaynakları; kişilerin istekleri, ihtiyaçları, yetenekleri ve kişiliklerinden kaynaklı ortaya çıkmaktadır. Çevresel stres kaynakları; hava kirliliği, radyasyon, doğal afetler, teknolojinin gelişmesi, salgınlar, siyasi olaylar, trafik, dedikodu, işsizlik kaynaklı ortaya çıkmaktadır. Örgütsel stres kaynakları; iş hayatındaki rol ve görevler sebebiyle meydana gelen durumlardan kaynaklı ortaya çıkmaktadır (Eşsizoğlu vd., 2013). Stres yüksek oranda hayallere dalma, duygusal ve sosyal iletişimde bozulma, konuşmalarda bağlantı kuramama ve cümlelerde belirsizlik, yüksek oranda güven kaybı veya güvenle bağlanma, karar alıp-vermede ciddi sıkıntılar, kendini değersiz görme, yetersiz bulma gibi duygusal problemler, bütün bu olumsuz düşüncelerle oluşan fiziksel bağımlılıklar (sigara, alkol vb.), zamansız öfke nöbetleri ve kızgınlık, kendine ve etrafına zarar verme aynı zamanda başarısızlığa yoğunlaşma gibi durumlara sebep olmaktadır. Bütün bu olumsuz duygu ve düşünceler kişiyi fizyolojik olarak etkilemektedir. Bunların başında da yüksek oranda endişe, gerginlik, baş ağrısı, tansiyon, midede rahatsızlıklar bulantı gibi belirtiler gelmektedir. Stresli bireylerde terleme, uyku problemleri, nefes alışverişlerde dengesizlik görülmektedir. Aynı zamanda stres, birlikte çalışmaya karşı isteksizlik, ortamdaki kaçma ve iş birliği yapmama gibi olumsuzluklara neden olmaktadır.

Stres sonucunda, gerginlik, kalp atışlarında yükselme, kronik kalp rahatsızlığı, aşırı yeme-içme, sigara ve alkol kullanımında artış gibi durumlar ortaya çıkmaktadır. Bazı stratejiler sayesinde stresle başa çıkmak kolaylaşabilmekte ve stres yönetimi sağlanabilmektedir. Bu stratejilerde önemli olan kişisel alışkanlıklar, psikolojik ve davranışsal yapılar kontrol altına alınmaktadır. Bu sayede bedensel olarak başlayan stres tepkisine karşı önlem alınarak kişilerdeki olumsuz durum ortadan kaldırılmaya çalışılacaktır. Stresle başa çıkma ve stres yönetiminde, bedensel egzersizler, solunum egzersizi, toplumsal destek, sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler, meditasyon, biyolojik geri bildirim, gevşeme hareketleri, beslenme, diyet, masaj, ibadet, zaman yönetimi gibi teknikler uygulanmalıdır. Erdoğan (1999), stresle baş etmek için iyi bir zaman yönetimi planlaması, bireysel spor aktiviteleri, olumlu hayaller kurma, beden hareketleri yapma, kendini kontrol etme, iletişim kurma, arınma, yiyecek denetimi, masaj, hobi edinilmesi ve sosyalleşmeyi önermektedir (Güçlü, 2001).

Şekil 2. Stres yönetme modeli (Güçlü, 2001)

Stres yönetiminde sorunlarla başa çıkabilmek için ortaya çıkan sorun ile yüzleşme, kaçınma, inkâr, strese neden olan olumsuz düşünceleri olumluya çevirme, nefes ve gevşeme egzersizleri, sosyal ve çevresel koşulları düzenleme gibi durumları yerine getirmek gerekmektedir. Stres yönetimi, sinir hakimiyeti, sosyalleşme yetenekleri, süreç kontrolü gibi becerilerin geliştirilmesi önemlidir (Kızıldaş, 2019). Bu becerilerin geliştirilmesi ile stres yönetimi sağlanarak bireylerin kontrollü olması teşvik edilmelidir.

Genel olarak stres kaynakları bireysel, çevresel ve örgütsel olarak ifade edilmektedir. Bu kaynaklara karşı birey hem fiziksel hem psikolojik farklı tepkiler geliştirmektedir. Bireyin amacı yaşamı boyunca kendini ifade etmek, kendini gerçekleştirmektir. Kendini ifade noktasında karşılaşılan engellemeler bireyde strese neden olmaktadır (Eşsizolu vd., 2013).

Kendini ifade edemeyen, duygularını aktaramayan, içe dönük bireylerin kaygı, stres ve depresyon düzeyleri daha yüksektir. Kişinin çocukluk döneminden başlayıp yaşamı boyunca sosyal etkinliklere dâhil olması sayesinde birtakım özelliklerinde gelişim meydana gelmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda sosyal etkinlikler sonucunda bireylerin kendilerine ve çevrelerine güvenlerinin arttığı, daha fazla girişimci oldukları, kendilerini daha iyi ifade edebildikleri, bir gruba kendilerine ait hissettikleri, kendilerindeki ve çevrelerindeki sorunları erken farkına vardıkları saptanmıştır (Taş, 2019, s. 2).

Görsel Sanatlar eğitimi bireyin kendini ifade etmesine fırsat sağlayan bir role sahiptir. Sosyal etkinlikler içinde önemli bir alan teşkil etmektedir. Eğitim kurumlarında sosyal etkinlikler, (bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif vb.) sosyal etkinliklerle doğrudan bağlantısı olan Görsel

Sanatların stresle baş etmede önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Görsel Sanatlar, kendilerini ifade etmekte zorlanan özel gereksinimli bireyler için de bir ışık olmaktadır.

Özel gereksinimli bireylerin stres yönetimini yapabildikleri takdirde yeni ürünler ortaya çıkartabilmeleri mümkündür. Diğer arkadaşlarıyla paylaşım yapma, birlikte çalışma, kendini keşfetme becerileri kazanabilmektedirler. Kendilerini ifade etme becerisi sayesinde doğaçlama yapma, şiir, öykü gibi edebi türleri okuma, resimler yapma, sanata ilgi duyma istekleri artmaktadır. Motivasyon, çatışma çözme, problem çözme, karar verme becerileri gelişmektedir. Empati duygusunu öğrenerek toplumsal hayata katılma becerisi geliştirmeleri mümkündür (Gündoğdu & Adıgüzel, 2016). “Aşırı saldırgan hareketleri olan, kontrol edilebilmesinde güçlük çekilen öğrencilerin, sanat eğitimi yoluyla, davranışlarını yavaşlatmak mümkündür” (Erbay, 1995, s. 67). Görsel Sanat etkinlikleriyle, sanatsal faaliyetlerle, özel gereksinimli bireylerin kendilerini ifade ederek stresle başa çıkabilecekleri birlikte yapılan etkinliklerle etkileşim kurarak uyum içinde olacağı düşünülmektedir (Taş, 2019).

2. 2. Literatür Taramasının Sonucu

Özel eğitim gereksinimli bireylerin eğitimlerinde bireysel farklılıklar göz önüne alınarak eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmelidir. Özel eğitim gereksinimli bireylerin engel durumları ve özel ihtiyaçları ön planda tutularak bireyselleştirilmiş programlar hazırlanmalıdır. Bu programlar özel eğitim gereksinimli bireylerin yaşantılarına devam etme, kaliteli bir hayat sürme, toplumla bağ kurma, eğitim etkinliklerini sağlama gibi ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirilmelidir.

Özel gereksinimli bireylere yönelik hazırlanan Görsel Sanat etkinlikleri, onların öğrenme hedeflerine ulaşmada, kullanılan sistemli bir eğitim-öğretim sürecidir. Görsel Sanatlar eğitimi, özel gereksinimli bireylerin sevdiği bir eğitimidir. Eğitim sisteminde bireysel yeteneklerin ön plana çıkarılması için sanat eğitimi derslerine daha çok önem verilmesi gerekmektedir. Özel eğitim gereksinimli bireylerin öz benlik algılarının gelişmesi, başarı ve güven duygularının artması, iletişimlerinin gelişmesi, el göz koordinasyonunun gelişmesi, toplum tarafından onay ve beğenilme duygularının artması, yaratıcılıklarının gelişmesi, hayata bağlanmaları ve toplumda var olduklarını hissedebilmeleri için Görsel Sanat etkinlikleri önemlidir.

Görsel Sanat etkinlikleri; bireylerde yaratım duygusunu arttırır. Özel eğitim gereksinimi olan bireylerin bir ürün ortaya çıkarması, heyecan duygusunu tatmaları, kazandıkları deneyimler bu bireylerin eğitiminde Görsel Sanat etkinliklerinin sağladığı katkılardandır. Özel eğitim gereksinimi olan bireylerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimleri için önemli kazanımlar sağlamaktadır. Literatürde sunulan pek çok örnek çalışma da bireylerin bu kazanımları kazandıklarını göstermektedir. Bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimlerin yanında sosyalleşme sürecinde de oldukça önemli olan Görsel Sanat etkinlikleri özel gereksinimli bireylerin toplumla bağ oluşturmalarını sağlamaktadır.

Sosyalleşme süreci farklı sosyal çevrelerde farklı yollarla kazanılmaktadır. Aile, arkadaşlar, okul, oyun grupları, iş arkadaşları, seyahat sırasında tanışılan gruplar gibi farklı çevrelerde bireyler sosyalleşmeye katkıda bulunmaktadır. Sosyalleşmede temel faktörler toplumda var olan kültürün aktarılması için önemlidir. Özel gereksinimli bireylere yeni yaşantılar kazandırma, toplumsal beklentileri aşılama, kültür aktarımı sağlama, iletişim gücünün artması gibi pek çok beceri kazandırmaktadır.

Özel eğitim gereksinimi olan bireylerin sosyalleşmesinde onların öğrenme kapasiteleri önemlidir. Özel gereksinimli bireylere uygulanan sanat eğitimi bu bireylerin yeni bilgi ve maharetler kazanmasını, toplu aktivitelerde sorumluluk almasını, öğretmen ve akranlarıyla iletişim kurmasını, iş birliği ve yardımlaşmayı artırmayı sağlamaktadır. Bireylerin toplum içindeki rolleri ve statüleri sosyalleşmelerinde son derece önemlidir. Özel eğitim gereksinimi olan bireylere yönelik çalışmalar bilinçli şekilde yürütülmelidir. Bireyler Görsel Sanat etkinlikleriyle yeni deneyimler kazanmaktadır. Görsel Sanat etkinliklerinin okul ve aile iş birliği ile yürütülmesi gerekmektedir. Görsel Sanat etkinliklerinin, özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmelerinin yanında stresle başa çıkma açısından da oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Stres, yaşadığımız çağın etkili ve yaygın sorunlarından biridir. Stres kaynakları kişisel, çevresel ve örgütsel olarak karşımıza çıkmaktadır. Stres kaynaklarının etkisiyle bilişsel, davranışsal, sosyolojik ve psikolojik birçok tepki ortaya çıkmaktadır. Günümüz koşulları nedeniyle oluşan hareketlilik, bireylerin strese maruz kalmalarına neden olmaktadır. Stresin önlenmesi, stres yönetiminin sağlanması için somut müdahalelere ihtiyaç duyulmaktadır. Beden ve zihin bir bütün olarak düşünüldüğünde stresle başa çıkma açısından Görsel Sanat etkinliklerinin etkili olacağı görülmektedir. Özel Gereksinimli bireyler kişisel, çevresel, fiziksel faktörlerin etkisiyle strese maruz kalmaktadır. Stres yönetimini sağlamakta zorlanmaları sebebiyle birçok olumsuz durumla karşılaşmaktadır. Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerde stresin olumsuz etkilerini azaltmasında, ortadan kaldırmasında önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli bireyler Görsel Sanat etkinliklerinde aktif rol alarak olumlu deneyimler kazanmaktadır. Yaratmaya ve üretmeye yönlendirilen bireyler etkinlikle öz yeterliliğini artırmakta ve başarı duygusunu tatmaktadır. Görsel Sanat etkinlikleri ile psikolojik ve sosyolojik olarak kendini ifade etme olanağı bulan bu bireylerde stres kontrolü sağlanmaktadır. Hem sözel hem sembolik iletişim yolunu kullanarak çevresiyle etkileşim kuracağı; yapıcı, sevecen, hayattan zevk alan, sorumluluk almaktan korkmayan bireyler olarak karar alıp/vermede başarı sağlayacakları düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

Araştırmanın yönteminin anlatıldığı bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, uygulama, veri toplama aracı, verilerin toplanma süreci ve veri analizi hakkında bilgiler verilmiştir.

3 1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel bir araştırmadır ve yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden “eylem araştırması” yöntemi kullanılmıştır. “Önceden belirlenmiş kuramsal bir çerçeve içinde bir uygulamayı değerlendirmek” (Şimşek & Yıldırım, 2005) amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada eğitilebilir seviyedeki özel gereksinimli bireylere düzenli olarak uygulanan Görsel Sanat etkinliklerinin bu bireylerin sosyalleşme düzeyleri ve stres yönetimleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan orta ve ağır seviyedeki özel gereksinimli bireylerle iletişim kurmanın zorluğu düşünülerek, araştırmaya katılan özel gereksinimli bireylerin “özel eğitim öğretmenleri” tarafından gözlenmesi planlanmıştır. Araştırmaya gözlemci olarak 20 “özel eğitim öğretmeni” katılmış, öğretmenler uygulama sonlanana kadar özel gereksinimli bireyleri gözlemlemiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin gözlemlerinin sonucu, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmış ve araştırmacı tarafından analiz edilmiştir.

3. 2. Çalışma Grubu

Bu araştırmada 2020–2021 ve 2021–2022 eğitim-öğretim dönemi içerisinde Ordu ili “Fehmi Cerrahoğlu Özel Eğitim Uygulama Okulu”nda 3. kademedeki özel gereksinimli bireylere 20 hafta boyunca ders dışı saatlerde Görsel Sanat etkinlikleri uygulanmıştır. Etkinlikler bir Görsel Sanatlar öğretmeninince (araştırmacı) gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaya katılan bir “Rehber Öğretmeni” ve 19 “Özel Eğitim Öğretmeni”, uygulanan Görsel Sanat etkinliklerini; bu etkinliklerin eğitilebilir seviyedeki özel gereksinimli bireylerin sosyalleşme düzeyleri ve stres yönetimleri üzerindeki etkileri açısından gözlemlemiştir. Gözlemler sonucunda araştırmaya katılan özel eğitim öğretmenleriyle görüşme yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu araştırmanın gerçekleştirildiği okulda görevli olup, gönüllü olarak araştırmaya katılan bir “Rehber Öğretmeni” ve 19 “Özel Eğitim Öğretmeni”dir.

3. 3. Etkinlik

Görsel Sanat etkinlikleri, ders dışı saatlerde, hazırlanan özel bir alanda, 9., 10., 11. ve 12. sınıflarda eğitim-öğretim faaliyetlerine katılan; 6 otizmli, 7 down sendromlu ve 14 orta-ağır zihinsel engelli toplamda 27 özel gereksinimli bireye, 20 hafta boyunca uygulanmıştır. Görsel Sanat etkinlikleri özel eğitimde yürütülmekte olan Görsel Sanatlar öğretim programına (Orta-ağır özel

gereksinimli ve otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin her yönden dengeli, tutarlı ve sağlıklı olarak yetişmelerini sağlamaya yönelik bir anlayışla oluşturulan Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programındaki öğrenme alanları, “İki Boyutlu Çalışmalar, Üç Boyutlu Çalışmalar, Mimari, El Sanatları, Video-Fotoğraf, Tasarım, Sanatsal Algı ve Eleştiri, Sanatsal-Sosyal Kültürlenme” olmak üzere 8 kategoride sınıflandırılmıştır. Görsel Sanatlar Öğretim Programı yoluyla birçok deneyimi kazanmaya, kendini ifade etmeye, bilişsel, psikomotor, sosyal ve tinsel becerilerini, problem çözme becerilerini geliştirmeye, görsel sanatlar algısı oluşturmaya, paylaşmayı, sorumluluğu, kültürel ve sanatsal takibi, yaparak-yaşayarak-eğlenerek öğrenmesine olanak sağlamaktadır) uygun olarak belirlenmiştir. Görsel Sanat etkinlikleri, İki Boyutlu Çalışmalar ana başlığındaki pastel boyama, sulu boyama, akrilik boyama, damlatma tekniğiyle boyama gibi çeşitli etkinlikleri içermektedir. Etkinlik sırasında özel gereksinimli bireyler, birbirleriyle kaynaşarak sanatsal çalışmalarını gerçekleştirmelerine, yaptıkları çalışmaları/resimleri eğlenerek yapmalarına, çalışmalarını paylaşarak bir iletişim ağı kurmalarına ve sosyalleşmişlerine dikkat edilerek gözlemlenmiştir. Orta-ağır düzey özel gereksinimli bireyler kendilerini ifade edemeyeceklerinden araştırmanın verilerinin gözlemci olan özel eğitim öğretmenlerinden toplanması tercih edilmiştir. Özel gereksinimli bireylerin aynı zamanda sınıf öğretmenleri olan 19 “Özel Eğitim Öğretmeni” ve bir “Rehber Öğretmen” Görsel Sanat etkinliklerini ve bireyleri gözlemlenmişlerdir. Öğretmenlerin gözlemlerinden sonra yapılan görüşmelerle bu etkinliklerin özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmeleri ve stres yönetimleri üzerindeki etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

3. 4. Veri Toplama Aracı

Yüz yüze görüşme tekniği bu çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Verilerin toplanabilmesi için araştırmacı tarafından ilgili literatür kapsamlı şekilde taranarak 25 sorudan oluşan bir soru havuzu oluşturulmuştur. Hazırlanan sorular uzman görüşleri alınarak 18 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu (EK-1) olarak düzenlenmiştir. Görüşme formu, demografik bilgiler, sosyalleşme ve stres yönetimi, kaynağı ve belirtileri olarak 3 bölümden oluşturulmuştur. Demografik bilgi bölümünde, çalışma grubunu oluşturan özel eğitim öğretmenlerinin okuldaki görevleri ve özel eğitim alanındaki eğitim yeterlilikleri hakkında bilgi edinmeye yönelik 2 soru yer almaktadır. Sosyalleşme bölümünde, uygulanan etkinliklerin özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesi üzerindeki etkilerini ölçmeyi hedefleyen 8 soru, stres yönetimi bölümünde ise, uygulanan etkinliklerin özel gereksinimli bireylerin stres yönetimi üzerindeki etkilerini ölçmeyi hedefleyen 10 soru bulunmaktadır.

3. 5. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri çalışma grubundaki bir “Rehber Öğretmenin” ve 19 “Özel Eğitim Öğretmenin” gözlemlerinin değerlendirilmesi amacıyla görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Görüşmeler araştırmanın gerçekleştirildiği okulda, sessiz ve uygun bir ortamda yüz yüze yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 10 dakika sürmüştür. Görüşmelerden önce katılımcılara araştırmanın amacı ve araştırmadan elde edilecek bulguların hangi amaçlarla kullanılacağı açıklanmıştır. Araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığı vurgulanmış ve sadece gönüllü katılımcılar araştırmaya dâhil edilerek veriler toplanmıştır. Ayrıca, çalışma grubundaki katılımcıların izinleri doğrultusunda görüşmeler araştırmacı tarafından sesli olarak kaydedilmiştir.

3. 6. Verilerin Analizi

Bu araştırmanın verilerinin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Veriler bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra tüm katılımcıların görüşleri incelenmiş ve ortak temalar belirlenmiştir. Her bir konu başlığı için bu ortak temalar çıkartılmış ve katılımcıların görüşleri bu temalar altında toplanmıştır. Analizlerde temaların sıklığı verilmiş ve ayrıca temayla ilgili katılımcıların dikkat çekici görüşleri de temaları desteklemek için kullanılmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırma verilerinin içerik analizi yöntemi ile analizinden elde edilen bulgular sunulmuştur. Bulgular katılımcıların özel eğitimle ilgili özellikleri, Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesi ve stres yönetimi üzerindeki etkileri başlıkları altında sunulmuştur. Bu başlıklar altında görüşmede katılımcılara sorulan sorular temalaştırılarak 20 farklı tema oluşturulmuş ve bu temalar, verilen cevaplar doğrultusunda kodlara ayrılarak, kod frekansları ile tablolatırılmıştır.

4.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine Yönelik Bulgular: Katılımcıların Özel Eğitimle İlgili Özellikleri

Araştırma kapsamında katılımcıların özel eğitimle ilgili ilişkilerini ve yeterliliklerini belirlemek için onlara iki adet soru yöneltilmiştir.

Soru 1: “*Bu okulda hangi dersleri yürütüyorsunuz?*”

Katılımcıların Soru 1’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Soru 1 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
	Akademik dersler	4
	Matematik	15
	Türkçe	14
	İş Eğitimi, İş ve Beceri Uygulamaları	2
	Din Kültürü	3
Öğretmenlerin okulda yürüttüğü dersler	Müzik	2
	Görsel Sanatlar	1
	Beden Eğitimi	2
	Sosyal-Toplumsal Uyum Becerileri/İletişim	14
	Beslenme	12
	Rehberlik hizmetleri	1
	Sağlık ve Güvenlik	7

Katılımcılara okulda hangi dersleri yürüttükleri sorulduğunda katılımcıların 12 farklı dersi yürüttüğü anlaşılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin birden çok dersi yürüttüğü de belirlenmiştir. Özel

Eğitim retmenleri kendi alanları gereğince akademik dersler olan Türkçe- Matematik aynı zamanda Bağımsız Yaşam Becerileri, İletişim ve Sosyal Beceriler, Beslenme Sağlık ve Güvenlik Derslerini yürüttüklerini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar genel itibariyle tüm derslere dâhil oldukları için tüm dersleri yürüttükleri bazıları ise tek bir ders yürüttüğünü belirtmiştir. retmenler yürüttükleri dersler arasında sırasıyla en fazla Matematik (15 katılımcı), Türkçe (14 katılımcı), Sosyal ve Toplumsal Uyum Becerileri ve İletişim (14 katılımcı), Beslenme (14 katılımcı) ve Sağlık ve Güvenlik (14 katılımcı) derslerini yürüttüklerini belirtmişlerdir. Katılımcı-14 okulda özel eğitim sınıf retmeni olarak çalıştığını ve sınıf retmeni olarak Türkçe, Matematik, İletişim ve Sosyal Beceriler, Bağımsız Yaşam Becerileri, Beslenme, Sağlık ve Güvenlik gibi kendi yürüttükleri dersler bulunduğunu, bu grup haricindeki derslere okulda bulunan branş retmenlerinin girdiğini belirtmiştir. Katılımcılar her sınıfta iki zel Eğitim retmeni görev yapmakta olduğunu; Görsel Sanatlar, İş ve Beceri Uygulamaları, Spor ve Fiziki Etkinlikler, Müzik ve Oyun, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerini de branş retmenleriyle birlikte yürüttüklerini ifade etmişlerdir.

Soru 2: “zel eğitime yönelik eğitim aldınız mı?”

Katılımcıların Soru 2’ye verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Soru 2 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Özel eğitime yönelik eğitim alma durumu	Evet aldım	20
	Engelliler Akademiyi bitirdim	1
	özel eğitim, zihinsel engelliler lisans mezunuyum	15
	özel eğitim sertifikası aldım	1
	80 saatlik kurs aldım	1
	Lisans mezunuyum, disleksi, işitme ve görme alanlarında eğitim aldım	1

Katılımcılara zel eğitime yönelik bir eğitim alıp almadıkları sorulduğunda katılımcıların tamamı bu alanda eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. 15 katılımcı lisans eğitimlerini özel eğitim üzerine aldıklarını belirtmiştir. Bu katılımcılardan bir tanesi lisans eğitimine ilave olarak disleksi, işitme ve görme engelleri alanında da üniversitede ilave eğitimler aldığını ve diğer bir tanesi de özel eğitim alanında ilave bir sertifika aldığını vurgulamıştır. 20 katılımcı içerisinde 3 katılımcı özel eğitime yönelik eğitim alıp almadıklarıyla ilgili soruya sadece “aldım” veya “evet” şeklinde yanıt vermiştir. Bir katılımcı (Katılımcı-1) Engelliler Akademiyi bitirdiğini belirtmiştir. Bir katılımcı ise (Katılımcı-18) retmen olarak farklı bir branşta olduğunu, bulunduğu okulda ücretli retmen

olarak çalıştığını, ancak bu okulda çalışabilmek için 80 saatlik bir kursa gittiğini ve bir belge aldığını ifade etmiştir.

4. 2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine Yönelik Bulgular: Görsel Sanat Etkinlikleri Öğretmeninin (Araştırmacı) Öğretim Yeterliliği ve Rehberliğine Yönelik Öğretmen Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretmenlere Görsel Sanat etkinlikleri öğretmenin (Araştırmacı) öğretim yeterliliği ve rehberliğine yönelik 3 soru sorulmuştur. Bu verilerin analizlerinden elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Soru 3: “*Öğretmenin, özel gereksinimli bireylerin yapmaları gerekenler konusundaki rehberliği anlaşılır mıydı?*”

Katılımcıların soru- 3’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Soru 3 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Öğretmen rehberliğinin anlaşılabilirliği	Evet anlaşılırdı	9
	Kesinlikle/gayet/çok anlaşılırdı	11
	Öğretmen her bireyle birebir ilgilendi	1
	Özel gereksinimli bireyler bütün konularda cevap buldular	1
	Öğretmen çok güzel rehberlik etti	1
	Dışarıdan yardım gerektirecek bir durum yok	1

Katılımcılara Görsel Sanat etkinliklerini yöneten öğretmenin, özel gereksinimli bireylerin yapmaları gerekenler konusundaki rehberliğinin anlaşılır olup olmadığı sorulduğunda katılımcıların tamamı öğretmenin rehberliğinin anlaşılır olduğunu ifade etmişlerdir. 9 katılımcı bu soruya sadece “evet” veya “anlaşılırdı” diyerek yanıt vermişlerdir. Kalan 11 katılımcı bu soruyu “kesinlikle”, “çok netti” ve “gayet anlaşılırdı” gibi pekiştiriciler kullanarak yanıtlamışlardır. Bunlardan bazıları ilave yorumlarda da bulunmuşlardır. Örneğin Katılımcı-10 rehber öğretmenin özel gereksinimli bireylere çok güzel rehberlik ettiğini, Katılımcı-15 bu bireylerin bütün sorularına yanıt bulduğunu, Katılımcı-19 öğretmenin özel gereksinimli bireylerle birebir ilgilendiğini belirtmişlerdir. Katılımcı-14 ise bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Evet, gayet anlaşılır. Zaten, hani normal şartlarda bir özel eğitim öğretmeni, dersine giren branş

öğretmenine yardımcı olmakla mükellef ama bu konuda sağ olsun, yani teşekkür ediyorum bizim okulumuzda herhangi bir yardıma, yardım yapmamızı gerektirecek bir durum yok. Gayet, öğretmenin rehberliği anlaşılır bir şekilde yaptığını düşünüyorum.

Soru 4: “Öğretim yeterliliğine uygun etkinlikler oluşturuldu mu?”

Katılımcıların Soru 4’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Soru 4 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Öğretim yeterliliğine uygun etkinlikler oluşturulması	Evet oluşturuldu	20
	Etkinlikler özel gereksinimli bireyin seviyesine uygundu	3
	Öğretmen etkinliklerden önce bilgilendirme yaptı	1
	Etkinlikler çok güzeldi	1
	Öğretmenin yeterli tecrübede olması etkinlikleri uygun hale getirdi	1
	Özel gereksinimli bireyler öğrendikçe daha çok etkinlikle geliştiler	1
	Özel gereksinimli bireylerin hazır bulunuşluğuna uygundu	1
	Kaynaşma çok güzeldi	1

Katılımcılara Görsel Sanat etkinliklerini yöneten öğretmenin öğretim yeterliliğine uygun etkinlikler oluşturulup oluşturulmadığı sorusu yöneltildiğinde de benzer olarak katılımcıların tamamı bu soruyu olumlu olarak yanıtlamışlardır. Yine 9 katılımcı bu soruya sadece “evet” veya “oluşturuldu” diyerek yanıt vermişlerdir. Kalan 11 katılımcı ise olumlu yanıtların yanında ilave yorumlarda da bulunmuşlardır. Katılımcı-1 farklı teknikler kullanılarak çeşitlendirme yapıldığını, Katılımcı-3, Katılımcı-16 ve Katılımcı-19 etkinliklerin özel gereksinimli bireylerin seviyesine uygun olduğunu, Katılımcı-4 öğretmenin özel gereksinimli bireyleri etkinliklerden önce her konuda bilgilendirdiğini, Katılımcı-15 özel gereksinimli bireylerin öğrendikçe daha çok etkinlik yaptıklarını vurgulamışlardır. Katılımcı-14 ise öğretmenin uzun zamandır özel eğitim okullarında çalıştıkları ve bu nedenle özel gereksinimli bireylerin ne tür etkinliklere ihtiyacı olduğunu bildiklerini ifade etmiştir.

Soru 5: “Özel gereksinimli bireylerin grup çalışmasına uygun ortam hazırlandı mı?”

Katılımcıların Soru 5'e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Soru 5 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Grup çalışmasına uygun ortam hazırlanması	Evet hazırlandı	20
	Bütün bireylerin rahat çalışması için uygundu	3
	Özel gereksinimli bireylere ve pandemi şartlarına uygundu	2
	Fiziki ve diğer şartlar ekip çalışması için ayarlanmıştı	2

Katılımcılara etkinlikler sırasında grup çalışması için özel gereksinimli bireylere uygun ortamın hazırlanıp hazırlanmadığı sorulduğunda katılımcıların tamamı bu soruyu olumlu şekilde yanıtlamışlardır. 10 katılımcı bu soruyu sadece "evet" veya "hazırlandı" şeklinde yanıtlarken diğer 10 katılımcı ilave yorumlarla bu soruyu yanıtlamışlardır. Katılımcı-1, Katılımcı-3 ve Katılımcı-8 özel gereksinimli bireylerin rahat bir şekilde ekip çalışması yapabilmeleri için ortamın uygun olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcı-10 ve Katılımcı-13 ortamın hem özel gereksinimli bireylerin seviyesine uygun olarak hem de pandemi şartlarına uygun olarak hazırlanmış olduğuna vurgu yapmışlardır. Katılımcı-15 ve Katılımcı-19 fiziki şartların, masa sandalye düzeninin ve diğer şartların ekip çalışması için güzel bir şekilde ayarlandığını ifade etmişlerdir.

4. 3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine Yönelik Bulgular: Görsel Sanat Etkinliklerinin Özel Gereksinimli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkilerine Yönelik Öğretmen Görüşleri

Soru 6: "Özel gereksinimli bireyler etkinliklere katılmada istekli miydi?"

Katılımcıların Soru 6'ya verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Soru 6 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Etkinliklere katılma isteklilikleri	Evet isteklilerdi	16
	Heyecan içerisinde derse geldiler	2
	İsteklilerdi	1
	Genel olarak isteklilerdi ancak bazı istisnalar vardı	4
	1 özel gereksinimli birey pek istekli değildi, bazen güçlük çıkardı	1
	1 özel gereksinimli birey istekli değildi	1

Katılımcılara özel gereksinimli bireylerin Görsel Sanat etkinliklerine katılma konusunda

istekli olup olmadıkları sorulduğunda katılımcıların tamamı bireylerin etkinliklere katılmakta istekli olduklarını belirtmişlerdir. 11 katılımcı yanıtlarını “özel gereksinimli bireyler etkinliklere katılmakta isteklilerdi” diyerek yorumsuz bir şekilde verirlerken bazı katılımcılar özel gereksinimli bireylerin etkinliklere koşşa koşşa geldiklerini, bazıları da sevdikleri bir ders olduğu için heyecan içerisinde derslere geldiklerini belirtmişlerdir. Katılımcı-10 resim yapmayı özel gereksinimli bireylerin çoğunun sevdiğini ve ders resim dersi olduğu için de çok istekli olduklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte 4 katılımcı genel olarak özel gereksinimli bireylerin etkinliklere katılmakta istekli olmalarına rağmen bazı istisnaların da bulunduğunu vurgulamışlardır. Katılımcı-6 özel gereksinimli bireylerin %90’ının etkinliğe katılmak istediğini, Katılımcı-8 sadece bir özel gereksinimli bireyin katılmak istemediğini diğerlerinin ise çok mutlu olduklarını, Katılımcı-4 de bir özel gereksinimli bireyin bazen güçlük çıkardığını belirtmişlerdir. Katılımcı-11 ise bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Özel gereksinimli bireylerin etkinliğe katılmada konusunda kesinlikle isteklilerdi. Sadece benim bir özel gereksinimli bireyim biraz sorun çıkardı. Daha doğrusu şöyle söyleyeyim; Beden Eğitimi dersini daha çok sevdiği için o öğretmenle olmayı tercih ediyordu, ama onun haricinde çok da sıkıntı olmadı. O da seviyordu bu dersi, yani bu etkinliği.

Soru 7: “Etkinlik sırasında akranlarıyla, izleyicilerle, öğretmenlerle iş birliği sağlandı mı?”

Katılımcıların Soru 7’ye verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Soru 7 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
	Evet, sağladılar	20
	Etkinliğin sonuna doğru iş birliği düzeyi arttı	1
Akran, izleyici ve öğretmenlerle iş birliği	İş birliği öğretmenin yönlendirmesiyle sağlandı	1
	Özel gereksinimli bireyler etkinliğin bilincine vardıklarında iş birliği de sağlandı	1
	Etkinlikler, özel gereksinimli bireyler arasındaki iletişimi, iletişim de iş birliğini artırdı	1

Katılımcılara Görsel Sanat etkinlikleri sırasında özel gereksinimli bireylerin akranlarıyla, izleyicilerle, öğretmenle iş birliği sağlayıp sağlamadıkları sorulduğunda katılımcıların tamamı iş birliğinin sağlandığını belirtmişlerdir. 11 katılımcı soruyu yanıtlarken sadece “evet” veya “sağlandı” şeklinde yanıtlarken 9 katılımcı ilave yorumlarla birlikte iş birliğinin sağlandığını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar kesinlikle iş birliğinin sağlandığını ve iş birliğinin çok güzel olduğunu

vurgulamışlardır. Katılımcı-10 öğrencelerin resimlerini bireysel yapmak yerine beraberce yaptıklarından dolayı çok güzel bir iş birliği sağlandığını ifade etmiştir. Katılımcı-16 öğretmenin yönlendirmesiyle iş birliğinin etkili bir şekilde sağlandığını ifade etmiştir. Katılımcı-11 etkinliğin sonlarına doğru iş birliği seviyesinin arttığını ve daha belirgin hale geldiğini belirtmiştir. Katılımcı-17 de özel gereksinimli bireylerin etkinliğin bilincini kavradıktan sonra alıştıklarını ve daha çok iş birliğine giriştiklerini ifade etmiştir. Katılımcı-19 bu konu hakkında şunları ifade etmiştir:

Evet, özel gereksinimli bireyler kendi aralarında iş birliğine gittiler. İşte, materyal alışverişi, herhangi bir ihtiyaç olduğunda ve sair iletişime geçtiler. Öğretmen ve akranlarıyla da iletişime geçildi.

Soru 8: “Görsel Sanat Etkinlikleri ile bir gruba ait olma duygusu kazandırıldığını düşünüyor musunuz?”

Katılımcıların Soru 8’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13. Soru 8 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Bir gruba ait olma duygusu kazandırılması	Kazandırdı	20
	Kesinlikle kazandırdı	3
	Severek isteyerek etkinliklere katıldıkları için aitlik duygularının gelişti	2
	Grup etkinliği ile güzel bir ortam oluştuğu için aitlik duygularının gelişti	2
	Bireylere gruba ait olma duygusu kazandırdı	1
	Kendilerini daha değerli hissettiler ve daha çok iletişime geçtiler	1

Katılımcılara Görsel Sanat etkinlikleri ile bireylere bir gruba ait olma duygusu kazandırıldığını düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda katılımcıların tamamı bu soruyu olumlu şekilde yanıtlamışlardır. 11 katılımcı bu soruyu yorum yapmadan “evet, düşünüyorum” şeklinde yanıtlamışlardır. 3 katılımcı ise “kesinlikle düşünüyorum” şeklinde düşüncelerini pekiştirerek dile getirmişlerdir. 6 katılımcı ise düşüncelerini yorumlamışlardır. Katılımcı-10 bireylerin severek isteyerek bu etkinliklere katıldıkları için aitlik duygularının geliştiğini ifade etmiştir. Katılımcı-15 bireylerin arkadaşlarıyla daha çok iletişime geçtiğini ve kendilerini daha değerli hissettiklerini

belirtmiştir. Katılımcı-16 bireylere gruba ait olma duygusu kazandırıldığını ve etkinlerden kendilerinin memnun olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı-14 ise görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Evet, düşünüyorum. Bu çalışmalarınız başladığından beri zaten okulumuzda güzel bir grup etkinliği çalışması yapıldığını görüyoruz. Bireylerimiz de bu durumdan çok fazlasıyla memnun.

Soru 9: “Bireylerin toplumsal kurallara ve çevreye uyumunun gerçekleştiğini düşünüyor musunuz?”

Katılımcıların Soru 9’a verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 14’te sunulmuştur.

Tablo 14. Soru 9 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Toplumsal kurallara ve çevreye uyum	Evet, gerçekleştirildi	20
	Kurallara uydular, saygılı şekilde etkinlikleri yaptılar	1
	Bireylerin sosyalleşmesi sağlandı	1
	Çok faydalı oldu	2
	Akran iletişimi sağlandı	2
	Pandemi kuralları dâhil tüm kurallara uydular	1

Katılımcılara Görsel Sanat etkinlikleri ile bireylerin toplumsal kurallara ve çevreye uyumunun gerçekleştiğini düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda katılımcıların tamamı bu soruyu olumlu şekilde yanıtlamışlardır. 13 katılımcı bu soruyu yorum yapmadan “evet, düşünüyorum” şeklinde yanıtlamıştır. 7 katılımcı ise yanıtlarına açıklamalar da katmışlardır. Bu açıklamalarda grup etkinliklerinin çok faydalı olduğu ve akran iletişimi sağladığı ifade edilmiştir. Katılımcı-10 etkinlikler esnasında bireylerin saygılı olduklarını ve kurallara uyduklarını belirtmiştir. Katılımcı-14 etkinliklerin bireylerin sosyalleşmesine katkı sağladığını ve kendilerinin de okulda bulunma amacının bireylerin toplumla bütünleşmesi olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı-18 etkinliklerin Covid-19 pandemisinin en yoğun günlerinde yapıldığını, herkesin maske kullandığını ve diğer kurallara uyduğunu, bireylerin de istisnasız bu kurallara uyduğunu, buna ilave olarak bireylerin temizlik ve düzen kurallarına da uyduklarını vurgulamıştır. Katılımcı-15 ise bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Bu konuda evet, kesinlikle düşünüyorum, çünkü çocuklar birbirlerine davranışlarında daha çok ilerleme sağladılar, birbirleriyle iletişimleri daha iyiydi. Ve bütün kurallara da uymaya çalıştılar.

Soru 10: “Bireylerin kendilerine olan güvenlerinde artış gerçekleştiğini düşünüyor musunuz?”

Katılımcıların Soru 10’a verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 15’te sunulmuştur.

Tablo 15. Soru 10 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Kendilerine olan güvenleri	Evet, bireylerin kendine olan güvenleri arttı	20
	Kesinlikle/fazlasıyla güvenleri arttı	3
	Başardıkça güvenleri arttı	2
	Özgüvenleri arttı	2
	Birbirlerinden yardım aldılar ve özgüvenleri arttı	2
	Etkinlik ve öğretmenin motivasyonu ile bireylerin güveni arttı	1

Katılımcılara Görsel Sanat etkinlikleri ile bireylerin kendilerine olan güvenlerinde artış gerçekleştiğini düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda katılımcıların tamamı bu soruyu olumlu şekilde yanıtlamıştır. 6 katılımcı bu soruyu yorum yapmadan “evet, düşünüyorum” şeklinde yanıtlamışlardır. 3 katılımcı “kesinlikle düşünüyorum” diye yanıtlarken 1 katılımcı ise 1 “evet, kısmen” diye yanıtlamıştır. 10 katılımcı ise yanıtlarına açıklamalar da katmışlardır. Katılımcı-3 ve Katılımcı-4 bireyler kendi yapabildiklerini gördükçe kendilerine olan güvenlerinde bir artış gözlemlendiğini, Katılımcı-8 ve Katılımcı-10 bireylerin birbirlerinden artık daha sık ve rahat şekilde yardım aldıklarını ve özgüven artışını kendi sınıflarında gözlemlediklerini, Katılımcı-5 ve Katılımcı-17 panoya asılan etkinliklerin ve bireylerin birbirlerini alkışlamalarının kendilerinin özgüvenlerini artırdığını ifade etmiştir. Bu konudaki görüşlerini Katılımcı-16 şu şekilde ifade etmiştir:

Evet, bizim bireylerimiz genelde böyle etkinliklerde yapabilirse, öğretmen de motive ederse özgüvenlerinde çok güzel bir artışlar oluyor. Kendilerine güven duyuyorlar. Özgüvenleri gelişiyor. Bu etkinlik de bireylerimize gerçekten çok büyük kazançlar sağladı.

4. 4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine Yönelik Bulgular: Görsel Sanat Etkinliklerinin Özel Gereksinimli Bireylerin Stres Yönetimi Üzerindeki Etkilerine Yönelik Öğretmen Görüşleri

Uygulanan Görsel Sanat etkinliklerinin bireylerin stres yönetimi üzerindeki etkilerini ölçmek için katılımcılara 10 adet soru yöneltilmiştir. Bu soruların verilerinin analizlerinden elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Soru 11: “Etkinlik esnasındaki bireyin görevine hâkimiyet düzeyi nedir?”

Katılımcıların Soru 11’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 16’da sunulmuştur.

Tablo 16. Soru 11 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Görevlerine hâkimiyet düzeyleri	Görevlerine hâkimiyet yeterliydi	20
	Etkinlikler seviyeye uygundu	5
	Öğretmen desteğiyle hâkimiyet düzeyleri yeterliydi	4
	Gerektiğinde birbirlerine yardım ettiler	2
	Etkinliği sonuna kadar bitirme çabasındaydılar	1
	Şaşırtıcı derecede hâkimdiler	1

Araştırmada Görsel Sanat etkinliklerinin bireylerin stres yönetimi üzerine etkileriyle ilgili yöneltilen 10 sorudan birinde katılımcılara etkinlik esnasında bireyin görevine hâkimiyet düzeyinin ne olduğu sorulmuştur. Katılımcıların tamamı bireylerin görevine hâkimiyet düzeyiyle ilgili olumlu yanıtlar vererek bu soruyu cevaplamışlardır. Bununla birlikte katılımcıların 17 tanesi bireylerin hâkimiyet düzeyini “yeterliydi” veya “kesinlikle yeterliydi” şeklinde değerlendirirken 4 katılımcı bireylerin hâkimiyetlerinin yüksek olmasında öğretmen desteğinin etkisinden bahsetmiştir. Örneğin, Katılımcı-4 “uygulayıcı öğretmenin rehberliği çerçevesinde yeterliydi” şeklinde görüş bildirmiştir. 5 katılımcı da görevler bireylerin seviyesine uygun dizayn edildiği için hâkimiyet sağladıklarını belirtmiştir. Katılımcı-14 de bireylerin öğretmenlerinin desteğini alarak yapabileceklerinin en iyisini yaptıklarını ifade etmiştir. Katılımcı-8 ise bu konuda şunları söylemiştir:

Genel olarak yapmaya çalıştılar. Yapamadıklarında da elimizden geldiğince biz yardımcı olduk. Yapabilen yapamayana yardımcı oldu. Eksiklikleri giderdik hep birlikte.

Soru 12: “Etkinlik esnasında kendini baskı altında hisseden özel gereksinimli birey gözlemlediniz mi?”

Katılımcıların Soru 12'e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 17'de sunulmuştur.

Tablo 17. Soru 12 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Kendilerini baskı altında hissetme durumları	Kendini baskı altında hisseden birey gözlenmedi	20
	Gönüllü olarak derse geldi ve istedikleri zaman da dersten ayrıldılar	2
	Mutlu görünüyorlardı	2
	Bireylere uygun etkinlikler verilmişti	1
	Öğretmenin iletişimi çok iyiydi	1

Katılımcılara etkinlik esnasında kendisini baskı altında hisseden bir birey gözlemleyip gözlemedikleri sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların tamamı gözlemediklerini belirterek yanıt vermişlerdir. 14 katılımcı yanıtlarını “hayır” veya “gözlemedim” şeklinde kısaca verirken diğer altı katılımcı yanıtlarını biraz daha detaylandırarak vermişlerdir. Katılımcı-3 ve Katılımcı-10 bireylerin derslerde gönüllülük esasına göre bulduklarından ve diledikleri zaman da izin alarak çıkabildiklerinden hiçbir bireyin baskı altında hissetmediğini belirtmişlerdir. Katılımcı-8 ve Katılımcı-14 ise bireylerin etkinliklere sevekle katıldıklarını ve etkinlikler sırasında mutlu gördüklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı-15'in bu konudaki görüşleri şöyledir:

Baskı altında hisseden bir birey gözlemedim. Hatta daha değişik bireyler, baskı altında hissetmesin diye daha farklı etkinlikler verildi. Bence baskı altında değillerdi yani, güzel bir şekilde katıldılar.

Benzer olarak Katılımcı-16 da görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Kesinlikle gözlemedim, çünkü öğretmenimiz bireylerle iletişimi o kadar güzeldi ki bireyler çok özgürdü.

Soru 13: “Etkinlik esnasında dikkat ve ilgide artış/düşüş yaşıyor mu? Bunları kontrol altında tutabiliyor mu?”

Katılımcıların Soru 13'e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 18'de sunulmuştur.

Tablo 18. Soru 13 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Dikkat ve ilgide artış/düşüş yaşanma ve bunların kontrolü	Dikkat ve ilgilerinde artış gözlemlendi	7
	Dersi ve etkinliği sevdikleri için artış gözlemlendi	4
	Bazı özel gereksinimli bireylerde zaman zaman ilgi ve dikkat düşüklüğü yaşandı	13
	Fiziksel yetersizliği ve otizmi olan birer özel gereksinimli bireyde dikkat dağılması görüldü	2
	Zaman zaman ilgi düştü ancak yerinde ve zamanında müdahale edildi	7

Katılımcılara etkinlik esnasında özel gereksinimli bireylerin dikkat ve ilgilerinde artış veya düşüş yaşanıp yaşanmadığı ve bireylerin dikkat ve ilgilerinin kontrol altında tutulabilip tutulamadığı sorulmuştur. Katılımcılardan 7 tanesi özel gereksinimli bireylerin dikkat ve ilgilerinin artış gösterdiğini belirtmişlerdir. Bu katılımcılar özel gereksinimli bireylerin ilgili dersi sevdiğini ve derse isteyerek geldikleri için dikkat ve ilgilerinin yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. 13 katılımcı ise özel gereksinimli bireylerin tamamında olmasa dahi bazı bireylerde zaman zaman ilgi ve dikkat düşüklüğü yaşandığını vurgulamışlardır. Bu katılımcılar bu bireylerin durumları nedeniyle kısa zamanda ilgi ve dikkatlerini kaybetmelerinin normal olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin, Katılımcı-3 fiziksel sıkıntıları nedeniyle bir özel gereksinimli bireyin dikkat ve ilgi eksikliği yaşadığını, Katılımcı-9 da otizmi olan bir bireyin zaman zaman dikkat ve ilgi eksikliği yaşadığını dile getirmişlerdir. Ancak, bu 13 katılımcı özel gereksinimli bireylerde dikkat ve ilgi düşüşü yaşansa dahi öğretmenin zamanında müdahale ederek dikkat ve ilginin kontrol altına alındığını belirtmişlerdir. Katılımcı-15 bazen dikkat dağınıklığı yaşandığını fakat daha çok ve yerinde etkinlikle yeniden ilgi çekilerek bireyin bu konuda ilerlemesinin sağlandığını ifade etmiştir. Katılımcı-19 da ilgi ve dikkatte düşüş olduğunda öğretmenin farklı yöntemlerle bireyi derse tekrardan adapte edip o ilgi düzeyini yükselttiğini ifade etmiştir. Katılımcı-14'ün bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

Şimdi bunlar özel eğitim bireyi olduğu için tabii ki dikkatlerde, dikkat sürelerinde kısalma olabiliyor ama genel olarak tabii ki etkinlikte başarı sağlandı, kontrol altında tutulabildi.

Benzer olarak Katılımcı-16'nın görüşleri de şu şekildedir:

Bizim özel gereksinimli bireylerimizin dikkat seviyeleri normal akranlarına göre biraz daha az. 15 dakikadan sonra bireylerimizin dikkat süreleri daha kısa oluyor. Ama öğretmenimiz bu konuda bilgili olduğu için dikkatlerinde düşüş sağlandığı anda hemen müdahale etti.

Soru 14: “Görsel Sanat etkinliği yaparken uzun ve sıkıcı olması, bir an önce bitirme isteği gibi olumsuz düşünceler gözlendi mi?”

Katılımcıların Soru 14’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 19’da sunulmuştur.

Tablo 19. Soru 14 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
	Hayır, olumsuzluk gözlenmedi	20
Bir an önce bitirme isteği gibi olumsuzluklar	Özel gereksinimli bireyler etkinlikleri isteyerek ve keyif alarak yaptı	4
	Özel gereksinimli bireyler etkinliğin bitmesini istemedi	6
	Sıkılma durumu söz konusu olmadı	1

Katılımcılara, Görsel Sanat etkinliği yapılırken özel gereksinimli bireylerde etkinliğin uzun ve sıkıcı olduğu, bir an önce bitirme isteği gibi olumsuz düşünceler gözlenip gözlenmediği sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların tamamı gözlemlenmediğini söyleyerek olumlu yanıt vermişlerdir. 9 katılımcı soruya sadece “hayır, gözlemlenmedim” şeklinde kısaca yanıt verirken 11 katılımcı yanıtlarını ilave yorumlar ekleyerek vermişlerdir. Örneğin, Katılımcı-11, Katılımcı-12, Katılımcı-13 ve Katılımcı-16 olumsuz tutumlar bir tarafa özel gereksinimli bireylerin daha fazlasını yapmaya istek gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı-5, Katılımcı-8 ve Katılımcı-18 özel gereksinimli bireylerin istekli, keyifli ve mutlu bir şekilde aktiviteleri yaptıklarını dile getirmişlerdir. Bu konuda Katılımcı2’nin düşünceleri şu şekildedir:

Olumsuz düşünce değil de olumlu düşünce gözlemledim. Özel gereksinimli bireyler bitmesini istemiyorlardı. Bitince “aaa” deyip üzülüyorlardı.

Katılımcı-18 ise bu konuda şunları ifade etmiştir:

Hayır, dediğim gibi süreç onlar için eğlenceli olduğu için hatta zil çaldığında üzülen çocuklar bile vardı.

Soru 15: “Etkinlik sürecinde başarısızlık duygusu oluşturduğunu gözlemlediniz mi?”

Katılımcıların Soru 15’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 20’de sunulmuştur.

Tablo 20. Soru 15 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Başarısızlık duygusu	Hayır, gözlenmedi	20
	Kesinlikle gözlenmedi	3
	Başarma duygusu gözlendi	4
	Etkinlikler bireylerin seviyesine uygundu	1

Katılımcılara etkinlik sürecinde özel gereksinimli bireylerde başarısızlık duygusu oluştuğunu gözlemleyip gözlemedikleri sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların tamamı gözlemediklerini söyleyerek olumlu yanıt vermişlerdir. 11 katılımcı soruya sadece “hayır, gözlemedim” şeklinde kısaca yanıt verirken 9 katılımcı yanıtlarını ilave yorumlar ekleyerek vermişlerdir. Örneğin Katılımcı-5, Katılımcı-13 ve Katılımcı-16 etkinlik sürecinde özel gereksinimli bireylerde bir başarısızlık duygusu oluştuğunu kesinlikle gözlemediklerini, aksine bireylerde bir başama duygusu gözlemediklerini ve bireylerin özgüvenlerinin arttığını gözlemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcı-10 ve Katılımcı-14 özel gereksinimli bireylerin uygulamaları gayet başarılı bir şekilde gerçekleştirdiklerini gözlemediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı-3 makas tutmada fiziksel sıkıntısı olan bir özel gereksinimli bireyin el koordinasyonu açısından başlarda bazı sıkıntılar yaşasa da sonrasında onun da başarma duygusunu tattığını vurgulamıştır. Katılımcı-15 görüşlerini aşağıdaki ifade etmiştir:

Her özel gereksinimli bireyin seviyesine uygun etkinlikler vardı. Bireyler başarı duygusunu tattılar.

Soru 16: “Etkinlikler sırasında korku, endişeye veya huzursuzluk yaşandığını düşünüyor musunuz?”

Katılımcıların Soru 16’ya verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21. Soru 16 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
	Hayır, yaşanmadı	20
Korku, endişe veya huzursuzluk yaşanması	Özel gereksinimli bireyler derste mutluydu ve etkinlikleri severek yaptılar	2
	Öğretmenin cesaretlendirmesi bu duygulara engel oldu	1
	Sınıfta özgür ve huzurlu bir ortam olması bu duygulara engel oldu	1

Katılımcılara etkinlikler sırasında özel gereksinimli bireylerde korku, endişe veya huzursuzluk yaşandığını düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların tamamı düşünmediklerini söyleyerek yanıt vermişlerdir. 15 katılımcı soruya sadece “hayır, düşünmüyorum” şeklinde kısaca yanıt verirken 4 katılımcı yanıtlarını ilave yorumlar ekleyerek vermişlerdir. Katılımcı-17 özel gereksinimli bireylerin korku, endişe ve huzursuzluk yaşamadıklarını çünkü bireylerin etkinlikleri severek yaptıklarını ifade etmiştir. Katılımcı-10 özel gereksinimli bireylerin korku, endişe ve huzursuzluk yaşamadıklarını çünkü öğretmenin onlara gerektiğinde cesaret vererek ve onlar için uygun bir ortam hazırlayarak onları rahatlatıldığını vurgulamıştır. Katılımcı-16 özel gereksinimli bireylerin korku, endişe ve huzursuzluk duymadıklarını aksine özgür ve huzurlu bir ortamda kendilerine güven duyduklarını belirtmiştir. Katılımcı-15 ise bu konuda şunları ifade etmiştir:

Çocuklar çok mutlu bir şekilde derse katıldılar, korku heyecan endişe yoktu yani çocuklarda.

Soru 17: “Özel gereksinimli bireyin etkinlik sırasında karar almada/vermede kendini yetersiz hissettiğini gözlemlediniz mi?”

Katılımcıların Soru 17’ye verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 22’de sunulmuştur.

Tablo 22. Soru 17 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
	Gözlenmedi	11
	Bazılarında gözlendi	9
Karar alıp/vermede kendini yetersiz hissetme	Kendini yetersiz hisseden özel gereksinimli bireylere öğretmen zamanın da müdahale etti	3
	Kendini yetersiz hisseden özel gereksinimli bireyler sorarak öğrenip etkinliğe devam ettiler	2
	Zorlananlar oldu	1

Katılımcılara etkinlik sırasında özel gereksinimli bireylerin karar almada/vermede kendilerini yetersiz hissetmelerini gözlemleyip gözlemedikleri sorulmuştur. 11 katılımcı özel gereksinimli bireylerin etkinlik sırasında karar almada/vermede kendilerini yetersiz hissetmelerini gözlemediklerini ifade etmişlerdir. 9 katılımcı ise bazı özel gereksinimli bireylerin karar almada/vermede kendilerini yetersiz hissetmelerini gözlemediklerini, ancak öğretmenin bu tür durumlara zamanında müdahale ederek zorluk çeken bireylere yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, etkinlik sürecince karar almada/vermede kendilerini yetersiz hisseden özel gereksinimli bireylerin kendilerini geliştirdikleri de vurgulanmıştır. Katılımcı-8 özel gereksinimli bireylerin bazen etkinlikleri yapmakta sıkıntı çektiklerini, ancak arkadaşlarına ve öğretmenlerine sorarak öğrendiklerini, etkinlikten kopmadıklarını ve yapmaya devam ettiklerini dile getirmiştir. Katılımcı-15 bu konuda şunları ifade etmiştir:

Öğretmen, karar verme konusunu, hangi rengi boyaması gerektiğini, ne yapması gerektiğini özellikle özel gereksinimli bireye bıraktı. Kendileri karar verdiler.

Katılımcı-18 ise şunları vurgulamıştır:

Yani, kendine güvensiz özel gereksinimli bireyler de tabii ki de vardı ama bu süreçte bunun arttığını yani şöyle olumlu yönde arttığını gözlemledim, tam tersi.

Soru 18: “Özel gereksinimli bireylerde, akranları tarafından kabul edilmeyeceğine dair endişeler oluştuğunu gözlemlediniz mi?”

Katılımcıların Soru 18’e verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 23’te sunulmuştur.

Tablo 23. Soru 18 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Akranları tarafından kabul edilmeyeceğine dair endişe	Gözlenmedi	20
	Akran iletişimleri yerindeydi	1
	Bu tür endişelere işaret edecek bir davranış göstermediler	1
	Arkadaşlarıyla uyum içindeydiler	1
	Öğretmen huzurlu ve barışık bir ortam oluşturdu	1

Katılımcılara, özel gereksinimli bireylerde akranları tarafından kabul edilmeyeceklerine dair endişeler oluştuğunu gözlemleyip gözlemlemedikleri sorulduğunda katılımcıların tamamı gözlemlemediklerini belirtmiştir. 16 katılımcı sadece “hayır, gözlemlemedim” şeklinde soruyu yanıtlamıştır. 4 katılımcı ise gözlemlemediklerini ifade ettikten sonra ilave yorumlar yapmışlardır. Katılımcı-3 özel gereksinimli bireylerde, akranları tarafından kabul edilmeyeceklerine dair endişeler oluştuğunu gözlemlemediğini, akran iletişiminin yeterli ve yüksek bir düzeyde olduğunu vurgulamıştır. Katılımcı-10 özel gereksinimli bireylerin arkadaşlarıyla uyum içerisinde bir çalışma sürdürdüklerini ifade etmiştir. Katılımcı-16 ise bu konudaki düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

Gözlemlemedim, bunun kontrolü biraz öğretmenden kaynaklanan bir durumdur. Öğretmenimiz, ... hocamız bu duruma el attı. Güzel, barışık bir ortam vardı akranlar arasında.

Soru 19: “Etkinlik esnasında duygusal dengesizlik (sürekli endişe, aşırı heyecan, yersiz telaş, yetersizlik duygusu, sebepsiz gülme/ağlama, vb.) gözlemlediniz mi? Yaşandıysa, gözlemlerinizi nelerdir?”

Katılımcıların Soru 19’a verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 24’te sunulmuştur.

Tablo 24. Soru 19 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Duygusal dengesizlik	Hayır, gözlenmedi	17
	Etkinlik öncesi öğretmen rahatlattı	1
	Bazı özel gereksinimli bireylerde problemlerli davranışlar gözlemlendi	3
	Nadir örneklerle öğretmen zamanında müdahale etti	1
	Bazı özel gereksinimli bireylerde gülme gibi aşırı heyecan durumları gözlemlendi	1

Katılımcılara özel gereksinimli bireylerde etkinlik esnasında duygusal dengesizlik (sürekli endişe, aşırı heyecan, yersiz telaş, yetersizlik duygusu, sebepsiz gülme/ağlama, vb.) gözlemleyip gözlemedikleri sorulduğunda 17 katılımcı gözlemediklerini belirtirken 3 katılımcı bazı özel gereksinimli bireylerde gözlemediklerini belirtmişlerdir. Örneğin Katılımcı-5 bazı özel gereksinimli bireylerde gülme gibi aşırı heyecan davranışları gözlemlediğini ifade etmiştir. Katılımcı-19 ise bazen duygusal dengesizlik olarak tarif edilebilecek durumlar yaşandığını, ancak öğretmenin zamanında müdahale ederek bireyleri yeniden derse adapte edebildiğini vurgulamıştır. Etkinlik esnasında özel gereksinimli bireylerde duygusal dengesizlik (sürekli endişe, aşırı heyecan, yersiz telaş, yetersizlik duygusu, sebepsiz gülme/ağlama, vb.) gözlemediklerini belirten 17 katılımcıdan sadece Katılımcı-16 yanıtına ilave yorum eklemiştir. Katılımcı-16'nın bu konudaki yorumu şu şekildedir:

Yaşanmadı, dersten önce öğretmenimiz bununla ilgili konuşmalar yaptı. Endişe yaşayan özel gereksinimli bireylerimize rahatlatıcı konuşmalar yaptı ders öncesinde, ders arasında. Böyle bir yersiz telaş, duygu olmadı.

Soru 20: “Özel gereksinimli bireylerde problem davranışlar (Aşırı derecede hayal kurup dalmak, konuşmalarda belirsizlik ve kopukluk, etkinliğe ilgisizlik, olumsuz etkileşimler, rutinlerde değişiklik/iptaller, kendine ve etrafına zarar verme, çekingenlik, öfke nöbetleri) çalışma sırasında nesnelere atma gözlemlediniz mi?”

Katılımcıların Soru 20'ye verdikleri yanıtların analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 25'te sunulmuştur.

Tablo 25. Soru 20 ile İlgili Bulgular

Tema	Kod	Frekans
Problemli davranışlar	Hayır, gözlenmedi	18
	Sevilen, ilgi duyulan bir ders olduğu için gözlenmedi	1
	Bu tür endişelere işaret edecek bir davranış göstermediler	1
	Bazı özel gereksinimli bireylerde problemli davranışlar gözlendi	2
	Öğretmen zamanında müdahale etti	1

Son olarak katılımcılara etkinlik esnasında özel gereksinimli bireylerde problemli davranışlar (aşırı derecede hayal kurup dalmak, konuşmalarda belirsizlik ve kopukluk, etkinliğe ilgisizlik, olumsuz etkileşimler, rutinlerde değişiklik/iptaller, kendine ve etrafına zarar verme, çekingenlik, öfke nöbetleri, çalışma sırasında nesnelere atma, vb.) gözlemleyip gözlemedikleri sorulmuştur. 18 katılımcı bu soruyu gözlemediklerini ifade ederek yanıtlarken sadece 2 katılımcı (Katılımcı-5 ve Katılımcı-19) kısmen de olsa gözlemlediğini

belirtmek soruyu yanıtlamıştır. Özel gereksinimli bireylerde problemler davranışlar gözlemlenmediğini belirten 18 katılımcının 14 tanesi yanıtlarını kısaca “hayır, gözlemlenmedi” şeklinde kısaca yanıtlamıştır. Diğer 4 katılımcı ise konu üzerine bazı yorumlarda da bulunmuşlardır. Örneğin, Katılımcı-10 etkinlikler özel eğitim öğretmenlerinin desteğiyle yapıldığı için hiçbir problemin yaşanmadığını ifade etmiştir. Katılımcı-15 ise özel gereksinimli bireylerin gayet güzel ve sorunsuz bir şekilde etkinliklerini tamamladığını vurgulamıştır. Katılımcı-16’nın bu konuda görüşleri şu şekildedir:

Bizim özel gereksinimli bireylerimiz normal bireylere göre tabii ki biraz daha farklı, bazen kendi kendine konuşmalar, rutin hareketler olabiliyor. Ama bu, bu derste olmadı çünkü çok sevilen bir ders, ilgi duyulan bir ders. Böyle bir gözlem yaşamadık.

Benzer olarak Katılımcı-18 de şunları ifade etmiştir:

Hayır gözlemlenmedi, tam tersi dediğim gibi benim bizzat özel gereksinimli bireyin kendi branş dersine katılmayıp da bu derse geldiğinde kendini daha mutlu hissettiğini ya da belirgin o olumsuz davranışının ortadan kalktığını gözlemlenmedi. Bunu da belirtmek istiyorum yani.

Özel gereksinimli bireylerde bazı problemler davranışlar gözlemlenmediklerini ifade eden 2 katılımcının görüşlerine gelince, Katılımcı-5 bu bireylerde nesnelere atma gibi bir davranış gözlemlenmediğini, ancak ara sıra bireylerde kopukluk olduğunu gördüğünü, bunlarınsa öğretmenin müdahalesiyle düzeltildiğini ifade etmiştir. Katılımcı-19 ise şunları ifade etmiştir:

Şöyle, biz özel eğitim bireyleriyle çalışıyoruz. Yani zaman zaman özel gereksinimli bireylerin duygu-durum bozuklukları olabiliyor. Yani böyle durumlarda hani verilen etkinliği yapmama gibi durumlar olabiliyor. Ama yani hiçbir derste ben bir özel gereksinimli bireyin etkinliğini bitirmeden kalktığını görmedim. Hani bir şekilde, yani o özel gereksinimli birey, yani motive edilerek veya ödülle veya başka bir yöntemle derse adapte edilip o etkinlik güzel bir şekilde sonuçlandığını gördüm.

5. TARTIŞMA

Araştırmada Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesine ve stres yönetimine etkisi öğretmen görüşleri ile incelenmiştir. Araştırmanın etkinlik aşamasında 27 özel gereksinimli bireyle araştırmacı tarafından Görsel Sanat etkinlikleri yaptırılmıştır. 9.-10.-11. ve 12. sınıfları kapsayan etkinliğe başlamadan önce özel gereksinimli bireylerin çalışacakları ortam onların ilgi ve isteklerini karşılayacak şekilde hazırlanmış, pandemi kurallarına (maske, mesafe, temizlik) uygun hareket edilmiştir. Araştırma etkinlikleri toplam 20 hafta 50 saat olarak yapılmıştır. Etkinlikler sırasında özel gereksinimli bireyleri gözlemleyen bir “Rehber Öğretmeni” ve 19 “Özel Eğitim Öğretmeni” ile görüşme yapılarak bu bireyler değerlendirilmiştir. Araştırma sonunda Gözlem Formundan elde edilen veriler temalara ayrılarak tablolaştırılıp yorumlanmıştır. Her soru için bir tablo oluşturulmuş toplamda 20 tablo kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda özel gereksinimli bireylerde Görsel Sanat etkinliklerinin sosyalleşme ve stres yönetimine etkisinin olduğu gözlenmiştir. Görsel Sanat etkinlikleriyle mutlu oldukları eğlendikleri ve sosyalleştikleri tespit edilmiştir.

Tablo 26. Engel Türlerine Bağlı Özel Gereksinimli Birey Sayısı

Sınıf	Engel Türlerine Bağlı Özel Gereksinimli Birey Sayısı		
	Otizm	Down	Orta – Ağır Zihinsel
9. Sınıf	2	-	3
10. Sınıf	-	3	2
11. Sınıf	2	1	6
12. Sınıf	2	3	3
Toplam	6	7	14

Özel gereksinimli bireylerde birçok davranışın güdüsel olması, kendini ifade edememekten kaynaklı stres düzeyleri ve bunlarla başa çıkma yollarının bilinmemesi, nedeniyle eğitim sürecinin zor olacağı bilinmektedir. Bu sürece Görsel Sanat etkinliklerinin destek olacağı; iletişim, birlikte karar almak, birbirleriyle alışveriş gibi davranışların, onların sosyalleşmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Yapılan literatür taraması sonuçları incelendiğinde Görsel Sanatlar eğitiminde öğretmen görüşlerine dayalı çalışmaların fazla olmadığı anlaşılmıştır. Yurt dışında yapılan araştırmalar Mann (1961) “Yaşamsal Sanatlar ve El Sanatları Programı: Zihinsel Engelli Gençlerin Mesleki Hazırlanmasına Yardım” adlı araştırmasında, Keirstead ve Graham (2004) “VSA Sanat Araştırma

Çalışması: Özel Eğitim Öğrencilerinin Öğrenme Hedeflerine Ulaşmalarına Yardımcı Olmak İçin Sanatı Kullanma” adlı araştırmasında, Walters (1963) “Orta Düzeyde Eğitilebilir Engelli Çocuklar İçin Zanaat Projeleri” adlı araştırmasında, Kelchner (1989) “Geniş Tabanlı Bir Sanat Eğitimi Yaklaşımıyla Zihinsel Engelli Çocukların Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Yaklaşım” adlı araştırmasında ve Grytting (2000) “Sanat Eğitiminin Yararları Forum: Paylaşılacak Düşünceler. Sanat ve Aktiviteler” adlı araştırmasında) özel gereksinimli bireylerin beceri, meslek edinimi gibi alanlarda öğretmen görüşlerine başvurulması ile ilgilidir. Literatür taraması sonucunda ülkemizde ise; bu konuda yapılan çalışmaların başlangıç niteliğinde yer aldığını ifade etmek mümkündür.

Bu araştırma kapsamında Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin olumlu sosyalleşmesi ve stres kontrolünün sağlanması üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma bulgularını, katılımcıların özel eğitimle ilgili özellikleri, Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmeleri üzerindeki etkileri, Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin stres yönetimi üzerindeki etkileri şeklinde üç başlık altında toplamak mümkündür.

Katılımcıların özel eğitimle ilgili ilişkileri ve yeterlik durumları incelendiğinde; öğretmenlerin birden çok dersi yürüttüğü görülmüştür. Özel eğitim sınıf öğretmeni olarak hem sınıf öğretmenin sorumluluğunda olan dersler hem de özel eğitim derslerinin özel eğitim öğretmenleri tarafından yürütüldüğü tespit edilmiştir. Bu öğretmenlerin özel eğitim ile ilgili eğitim aldıkları, bazılarının lisans eğitimini bu alanda tamamladıkları, bazılarının ise sertifika ve kurslar yoluyla bu eğitimleri tamamladıkları saptanmıştır. Ünal-Kaya (2007) “Görsel Sanatlar Eğitiminin Zihin Engelli Öğrencilerin Eğitimine Katkısı” adlı araştırmasında da benzer bir şekilde okullarda zihinsel engelli bireylerin Görsel Sanatlar eğitimi ile ilgili yeterli eğitimi alamadıkları ve bu eğitimi veren özel eğitim öğretmenlerinin kapasitelerinin yeterli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Öğretmenlerin girmiş oldukları dersler incelendiğinde farklı branşta olan öğretmenlerin ve ücretli öğretmenlerin de varlığı tespit edildiği için özel eğitim öğretmenlerinin programlarının yoğun olduğunu ifade etmek mümkündür.

Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmeleri üzerindeki etkilerini incelemek için; katılımcılara 8 adet soru yönelmiştir. Bu soruların 3 tanesi etkinliklerle ilgili öğretmen yeterliliği ile ilgiliyken 5 tanesi ise etkinliğin özel gereksinimli bireyler üzerindeki etkileriyle ilgilidir. Katılımcılara yöneltilen öğretmen yeterliliği sorularından ilkinde katılımcıların tamamının öğretmenin rehberliğinin anlaşılır olduğunu ifade ettikleri saptanmıştır. Katılımcılara yöneltilen öğretmen yeterliliği sorularından ikincisinde öğretim yeterliliğine uygun etkinlikler oluşturulma durumuna katılımcıların tamamının olumlu olarak yanıt verdikleri saptanmıştır. Katılımcılara yöneltilen öğretmen yeterliliği sorularından üçüncüsünde grup çalışması için uygun ortamın hazırlanma durumuna katılımcıların tamamının olumlu şekilde yanıt verdikleri saptanmıştır. Mann (1961) yapmış olduğu “Yaşamsal Sanatlar ve El Sanatları Programı: Zihinsel Engelli Gençlerin Mesleki Hazırlanmasına Yardım” adlı araştırmasında ve Walters (1963) yapmış olduğu

“Orta Düzeyde Eğitim Engelli Çocuklar İçin El Sanat Projeleri” adlı araştırmasında Görsel Sanatlar programında el işlerine yönelik faaliyetleri zihinsel engelli bireylerin yapabilme durumlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda yapılan el işi çalışmaları zihinsel engelli bireylerin öğretim sürecini desteklemektedir. Buradan yola çıkılarak yapılan araştırmalar ile mevcut araştırma sonuçlarının uyumlu olduğu ve Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerdeki başarı oranını artırdığını ifade etmek mümkündür.

Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmeleri üzerindeki etkileri incelendiğinde; bireylerin Görsel Sanat etkinliklerine katılma konusunda istekli oldukları tespit edilmiştir. Görsel Sanat etkinlikleri sırasında özel gereksinimli bireylerin akranlarıyla, öğretmenle iş birliği sağlama durumlarına bakıldığında iş birliğinin sağlandığı tespit edilmiştir. Öğretmenler tarafından özel gereksinimli bireylerin etkinliğin bilincini kavradıktan sonra alıştıkları ve daha çok iş birliğine giriştikleri belirtilmiştir. Benzer bir şekilde Salderay (2008) yapmış olduğu “Türkiye’deki Zihin Engelliler İş Okullarında Görsel Sanatlar Dersinin Öğrencilerin Beceri, Davranış ve Meslek Edinimindeki Katkısına Yönelik Öğretmen Görüşleri” adlı araştırmasında, Mayer (1999) yapmış olduğu “Yetkinlik profili; Devlet onaylı İşgücü Eğitimcisi Devlet Onaylı İşgücü Eğitimcisi” adlı araştırmasında, Polloway ve Patton (1997) yapmış oldukları “Özel Gereksinimleri Olan Öğrencilere Öğretme Stratejileri” adlı araştırmasında; özel gereksinimli bireylerin kısıtlılık ve çevreden kaynaklı olan durumlar sebebiyle toplumla kaynaşmasında güçlük ortaya çıktığını bu güçlüklerin Görsel Sanatlar eğitimi ile aşılmasının mümkün olduğunu belirtmişlerdir.

Görsel Sanat etkinlikleri ile özel gereksinimli bireylere bir gruba ait olma duygusu kazandırılma durumuna bakıldığında öğretmenlerin tamamının olumlu yanıt verdiği saptanmıştır. Öğretmenlerin özellikle özel gereksinimli bireylerin severek ve isteyerek bu etkinliklere katıldıkları için aitlik duygularının geliştiğini belirttikleri görülmektedir. Görsel Sanat etkinlikleri ile özel gereksinimli bireylerin toplumsal kurallara ve çevreye uyumunun gerçekleşme durumları ile ilgili grup etkinliklerinin çok faydalı olduğu ve akran iletişimi sağladığı ifade edilmiştir. Görsel Sanat etkinlikleri ile özel gereksinimli bireylerin kendilerine olan güvenlerinde artış gerçekleşme durumlarına bakıldığında katılımcıların tamamının olumlu şekilde yanıt verdiği tespit edilmiştir. Kavale vd. (1988) yapmış oldukları “Öğrenme Güçlüğü El Kitabı” adlı araştırmasında, Rooney (2004) yapmış olduğu “Sanat Temelli Öğretim ve Öğrenme” adlı araştırmasında, Keirstead ve Graham (2004) yapmış olduğu “VSA Sanat Araştırma Çalışması: Özel Eğitim Öğrencilerinin Öğrenme Hedeflerine Ulaşmalarına Yardımcı Olmak İçin Sanattan Yararlanma” adlı araştırmasında, Salderay (2008) yapmış olduğu “Türkiye’deki Zihin Engelliler İş Okullarında Görsel Sanatlar Dersinin Öğrencilerin Beceri, Davranış ve Meslek Edinimindeki Katkısına Yönelik Öğretmen Görüşleri” adlı araştırmasında ve Doğutaş (2017) yapmış olduğu “Özel Eğitim Kurumlarındaki Görsel Sanat Eğitim Uygulamalarının Öğretmen Görüşleriyle Değerlendirilmesi” adlı araştırmasında Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylere diğer öğrenme alanları ile etkileşim seçeneği

sunması, diğer disiplin alanları ile kolayca entegre edilebilmesi, oyun oynayarak ve eğlenerek öğrenmeye imkan tanınması, akran iletişimi ve iş birliği sağlaması gibi durumları sunduğunu belirtmişlerdir. Yapılan bu araştırmalar ile mevcut araştırma sonuçları benzer nitelikler taşımaktadır. Ayrıca mevcut araştırmada Görsel Sanat etkinliklerinin oyun oynama ve eğlenerek öğrenme fırsatı, akran iletişimi ve iş birliği sağlanma durumlarını desteklediği saptanmıştır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde benzer şekilde Grytting (2000) yapmış olduğu “Sanat Eğitiminin Yararları Forum: Paylaşılacak Düşünceler. Sanat ve Aktiviteler” adlı araştırmasında, Aşkın Adan (2009) yapmış olduğu “Görsel Sanatlar Eğitiminin Down Sendromlu Çocuklar Üzerindeki Etkileri (Diyarbakır Örneği)” adlı araştırmasında, Bolu (2010) yapmış olduğu “Zihinsel Engelli Çocukların Gelişiminde Sanat Eğitimi Derslerinin Katkısı” adlı araştırmasında, Kaynak (1995) yapmış olduğu “6-12 Yaş Grubundaki Zihinsel Engelli, İşitme Engelli ve Cerebral Palsy’li Çocukların İnsan Figürü Çizimlerinin İncelenmesi” adlı araştırmasında, Işık (2014) yapmış olduğu “Zihinsel Engelli Çocukların El Becerilerinin Gelişmesine Resim-İş Dersinin Katkısıyla İlgili Özel Eğitim Öğretmenlerinin Görüşleri” adlı araştırmasında ve Paksoy (2003) yapmış olduğu “8-12 Yaş Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Resim-İş Eğitimi” adlı araştırmasında Görsel Sanatlar eğitimi ile özel gereksinimli bireylerin pek çok beceri kazandığına vurgu yapmışlardır. Kelchner (1989) yapmış olduğu “Zihinsel Engelli Çocukların Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme Becerilerini Geniş Tabanlı Sanat Eğitimi Yaklaşımıyla Geliştirmeye Yönelik Bir Yaklaşım” adlı araştırmasında zihinsel engelli çocukların eleştirel yaklaşım ve güçlükleri çözümüleme yetkinliklerinin artırılması için Görsel Sanatlar eğitiminin önemini incelemiştir. Araştırma sonucunda zihinsel engelli bireylerde Görsel Sanat etkinlikleri ile edindikleri tecrübeler neticesinde eleştirel yaklaşım ve güçlükleri çözümüleme yetkinliklerinin geliştiği tespit edilmiştir. Bu araştırma da mevcut araştırma ile benzer nitelikler taşımaktadır. Görsel Sanat etkinlikleri ile özel gereksinimli bireylerde sosyalleşme, iletişim kurma, problem çözme, eleştirel düşünme becerilerinin arttığını ifade etmek mümkündür.

Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin stres yönetimi üzerindeki etkileri incelendiğinde; uygulanan Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin stres yönetimi üzerindeki etkilerini ölçmek için katılımcılara 10 adet soru yöneltilmiştir. Özel gereksinimli bireyin görevine hâkimiyet düzeyi ile ilgili olan soruda katılımcıların tamamının bireylerin görevine hâkimiyet düzeyiyle ilgili olumlu yanıtlar verdikleri saptanmıştır. Etkinlik esnasında kendisini baskı altında hisseden özel gereksinimli birey olma durumu katılımcılar tarafından gözlenmemiştir. Etkinlik esnasında özel gereksinimli bireylerin dikkat ve ilgilerinde artış veya düşüş durumları ile ilgili olarak bireylerin dikkat ve ilgilerinin artış gösterdiği saptanmıştır. Görsel Sanat etkinliği yapılırken özel gereksinimli bireylerde etkinliğin uzun ve sıkıcı olduğu, bir an önce bitirme isteği gibi olumsuz düşünceler gözlenme durumu ile ilgili soruda katılımcıların tamamı böyle bir durumun gözlenmediğini ifade etmiştir. Etkinlik sürecinde özel gereksinimli bireylerde başarısızlık

duygusu oluşma durumuna bakıldığında başarısızlık duygusunun da gözlemlenmediği tespit edilmiştir. Etkinlikler sırasında özel gereksinimli bireylerde korku, endişeye veya huzursuzluk yaşanma durumlarına bakıldığında öğretmenler böyle bir durum yaşamadıklarını ifade etmiştir. Etkinlik sırasında özel gereksinimli bireylerin karar alıp/vermede kendilerini yetersiz hissetme durumlarına bakıldığında kendilerini yetersiz hissetmelerini gözlemlemedikleri tespit edilmiştir. Meros (1990) yapmış olduğu “Zihinsel Engelliler İçin Sanat Terapisine Gelişimsel/Davranışsal Bir Sanat” adlı araştırmasında sanat terapi çalışmalarının gelişimsel ve davranışsal olarak zihinsel engelli bireyler üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre özel gereksinimli bireylerin benlik saygısı, öz güven açısından gelişim kazanılması anlamında sanat terapi çalışmalarının etkili bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma ile de mevcut araştırma sonuçları benzer nitelikler taşımaktadır. Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerde davranışsal açıdan kendilerini daha iyi hissettikleri, psikomotor becerilerinin gelişmesinin sağlandığı, stres ve kaygı düzeylerinin azaldığını ifade etmek mümkündür. Taş (2019) yapmış olduğu “Ortaokul Öğrencilerinde Sosyal Etkinliklere Katılma Durumu ile Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenme” adlı araştırmasında, sanat etkinliklerine katılmayan özel gereksinimli bireylerin, sanat etkinliklerine katılan bireylere göre stres düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Martin vd. (2018) yapmış oldukları “Stres Yönetimi ve Önleme İçin Yaratıcı Sanatlar Müdahaleleri - Sistemik Bir İnceleme” adlı araştırmalarında, stresle başa çıkma bağlamında yaratıcı sanat terapilerinin ve sanat etkinliklerinin katılımcılarda stresi önemli ölçüde azalttığını gözlemledikleri tespit edilmiştir. Scott (2017) yapmış olduğu “Bir Stres Azaltma Aracı Olarak Sanat” adlı araştırmasında, sanatsal bir etkinliğe dahil olmanın klinik ve klinik olmayan stres düzeylerinin azaltılabildiği tespit edilmiştir. Bu araştırmalar ile mevcut araştırma sonuçları benzer nitelikler taşımaktadır. Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin stres belirtilerini azalttığını ve stres yönetimini sağladığını ifade etmek mümkündür.

Özel gereksinimli bireylerde akranları tarafından kabul edilmeyeceklerine dair endişe oluşma durumlarına bakıldığında öğretmenlerin böyle bir durumu gözlemlemedikleri tespit edilmiştir. Özel gereksinimli bireylerde etkinlik esnasında duygusal dengesizlik (sürekli endişe, aşırı heyecan, yersiz telaş, yetersizlik duygusu, sebepsiz gülme/ağlama, vb.) gözleme durumlarına bakıldığında bazı bireylerde böyle bir durumu gözlemledikleri tespit edilmiştir. Etkinlikler esnasında özel gereksinimli bireylerde problemler (aşırı derecede hayal kurup dalmak, konuşmalarda belirsizlik ve kopukluk, etkinliğe ilgisizlik, olumsuz etkileşimler, rutinlerde değişiklik/iptaller, kendine ve etrafına zarar verme, çekingenlik, öfke nöbetleri, çalışma sırasında nesnelere atma, vb.) gözleme durumlarına bakıldığında öğretmenlerin çoğu böyle bir durumu gözlemlemediklerini belirtirken; iki öğretmen böyle bir durumun tespit edildiğini belirtmiştir. Literatür incelendiğinde Grytting (2000), Riccio, Rollins ve Morton (2003), Keirstead ve Graham (2004), Rooney (2004) ve Bayraktar (2007) yapmış oldukları araştırmada sanat eğitimleri ile özellikle Görsel Sanat eğitimleri ile özel

gereksinimli bireylerin toplumsallaşma, iletişim kurma, kaygı düzeylerinin azalması, mesleki eğitime katkı gibi pek çok noktada olumlu sonuçlar elde ettiklerini belirtmişlerdir. Bu araştırmalar sonucunda mevcut araştırmada benzer nitelikte sonuçlar ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

6. 1. Sonuçlar

Araştırmadan elde edilen bulguların sonuçlarına göre; Görsel Sanat etkinliklerinin özel gereksinimli bireylerin sosyalleşmesi, etkinliklere katılmada istekli oldukları, etkinlikleri sırasında akranlarıyla, öğretmenle iş birliği sağlandıkları, severek ve isteyerek bu etkinliklere katıldıkları için aitlik duygularının geliştiği, bu bireylerin toplumsal kurallara ve çevreye uyumunun gerçekleşmesinde ve akran iletişiminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma süresince özel gereksinimli bireylerde birbirine saygı duyma, birbirini onaylama, motive etme gibi pek çok olumlu davranış gözlenmiştir. Araştırma sırasında olumsuzluk yaratacak hiçbir davranışla karşılaşmamıştır. Birçok davranış problemiyle karşılaşılacak özel gereksinimli bireylerin Görsel Sanat etkinlikleri esnasında bu davranışları sergilemedikleri gözlenmiştir. Görsel Sanat etkinlikleri yoluyla kendini ifade etme olanağı bulan özel gereksinimli bireylerin uygun bir alan yaratıldığında birbirleriyle sosyalleştiği gözlenmiştir. Görsel Sanat etkinlikleri esnasında stres yönetiminde de olumlu değerlendirmeler saptanmıştır. Etkinliklerde bu bireylerin mutlu oldukları katılımcıların ifadeleriyle de desteklenmiştir. Stres yönetimini zorlayan yetersizlik ve başarısızlık duygusuyla karşılaşmamıştır. Görsel Sanat etkinlikleri özel gereksinimli bireyi yaratıma ve üretime yönlendirmekte; öz yeterliliği ve yetkinliği artırmaktadır. Kendini ifade etmekte zorlanan bu bireyler Görsel Sanat etkinlikleri yoluyla duygularını dışa vurmaktadır.

Görsel Sanat etkinlikleri esnasında özel gereksinimli bireylerde saldırgan davranışlar gözlenmemiştir. Duygu ve düşüncelerini ifade etmekte zorlanan ve bu nedenle iletişim sıkıntısı yaşayan özel gereksinimli bireylerin bu durumu etkinler sırasında aştıkları gözlenmiştir. Uygulama esnasında kendilerini rahatça ifade etmelerine olanak sağlanması sonucunda etkinliği eğlenceli bulmuşlardır. Etkinlik bitiminde uzun bir süre aynı alanda benzer etkinlikleri tekrarlamak istediklerini belirten öğretmen ve özel gereksinimli bireyler bulunmaktadır. Bu da Görsel Sanat etkinlikleri aracılığıyla özel gereksinimli bireylerin olumlu deneyimler kazandıklarını göstermektedir. Etkinlik ile yapılan paylaşımlarla özel gereksinimli bireyde oluşan güven, hayatının her alanına yansımaktadır.

Özel gereksinimli bireylerin birbirleriyle iletişim kurmaya teşvikle sosyalleşmesi sağlanırken, öz yeterlilikle birlikte stresle başa çıkma yeteneklerinin de arttığı gözlenmiştir. Görsel Sanat etkinlikleri yoluyla bu bireylerin duygusal, ruhsal, sosyal bütünleşmesinin sağlandığı gözlenmiştir. Özel gereksinimli bireylerin görevine hâkimiyet düzeyi, dikkat ve ilgileri, başarı duygusu, duygusal denge konularında da Görsel Sanat etkinliklerinin önemi fark edilmiş olup, bireylerin bu konularda da başarı gösterdikleri saptanmıştır.

Tüm bu sonuçlardan yola çıkılarak özel gereksinimli bireylerin daha çok Görsel Sanat etkinlikleriyle ilgi düzeylerine uygun eğitimler verilerek topluma kazandırılması ve kendilerini güvenli ve mutlu hissetmeleri sağlanmalıdır.

6. 2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda eğitim politikalarını belirleyenler, eğitimciler, araştırmacılar ve aileler için yararlı olacağı düşünülen bazı görüşler geliştirilmiştir. Bu öneriler, araştırma sonuçlarına dayalı öneriler ve gelecekte yapılabilecek araştırmalara yönelik öneriler olmak üzere iki başlık altında sunulmuştur.

6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

1. Görsel Sanat etkinlikleri ile ilgili velilere ve farklı branştaki öğretmenlere eğitim programı ayarlanarak özel gereksinimli bireylere destek sağlanmalıdır.
2. Öğretmenler ve aileler özel gereksinimli bireylerin tecrübe kazanmasına fırsat verecek çalışmalar yaptırabilir. Bu bireylerin ilgilerine yönelik ürünler sunma, performanslarını destekleyecek bildirimler verme gibi durumları gerçekleştirilmelidir.
3. Özel gereksinimli bireylerin gelişimine önemli katkı sağlayan Görsel Sanatların gerekliliği konusunda toplumsal bilinç oluşturulmalıdır.
4. Özel eğitim öğretmenlerine Görsel Sanatlar dersi ile ilgili daha kapsamlı ilgilerini arttıracak destek eğitimler verilmelidir.
5. Kurumlarda sanat atölyelerinin özellikle Görsel Sanatlar atölyelerinin bulunmasına dikkat edilmelidir.
6. Özel gereksinimli bireylerin eğitim aldığı kurumlarda Görsel Sanatlar Öğretmeni olmalıdır.
7. Özel eğitim uygulama okullarında Görsel Sanatlar dersi öğretim programının uygulanmasını kolaylaştırmak adına ders saatlerinin arttırılmalıdır.
8. Görsel Sanatlar ve etkinlikleriyle özel gereksinimli bireyin duyuşsal alanda kendini geliştirmesinde, sosyalleşmesinde belirgin bir etkiye sahip olması dolayısıyla alanın kapsamının genişletilmesi önemli birçok problemi çözecektir. Bir atölyenin dışında, malzemelerin de içinde olduğu sanat alanı oluşturulmalı ve özel gereksinimli birey o alana ders saatleri dışında kendi isteği ile de katılmalıdır. Gerekli donanımın sağlanmasına dikkat edilmelidir.

6. 2. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Sanat eğitimleri kapsamında farklı branşlar için özel gereksinimli bireylerle benzer çalışmalar yürütülebilir.
2. Mevcut çalışma 9., 10., 11. ve 12. sınıflarda öğrenim gören özel gereksinimli bireyler ile gerçekleştirilmiştir. Farklı sınıf düzeylerinde öğrenim gören özel gereksinimli bireylerle benzer çalışmalar yürütülebilir.
3. Çocukların ilgi alanlarına yönelmelerini sağlayacak çalışmalar yapılabilir.
4. Özel gereksinimli bireylere sahip ailelerin çocuklarını kabul sürecinde Görsel Sanatlar eğitimi çalışmalarına yer verilebilir.
5. Yurt içi ve yurt dışındaki Görsel Sanatlar programlarının karşılaştırılması sağlanabilir.
6. Görsel Sanat etkinlikleriyle Lise-Ortaokul seviyesindeki özel gereksinimli bireyler ile normal gelişim gösteren bireylerin de birbirleriyle sosyalleşmesine olanak sağlayan çalışmalar yapılabilir.

7. KAYNAKLAR

- Adan, A. (2009). *Görsel sanatlar eğitiminin down sendromlu çocuklar üzerindeki etkileri (Diyarbakır örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Aksu, M. (2011). *Zihinsel engelli çocuklarda görsel sanatlar eğitiminin motor beceri gelişimine katkısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Alakuş, A. O., & Mercin, L. (2019). *Sanat eğitimi ve görsel sanatlar öğretimi* (3. Cilt). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ayaydın, A. (2011). Çocuk gelişiminde bir oyun olarak sanat ve resim. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 303-316.
- Baydağ, C. (2013). *Görme engelli bireylerin sosyalleşme sürecinde verilen müzik eğitiminin, müzikal motivasyon, müziksel ilgi ve müzik yaşantılarına etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bayraktar, E. (2007). *Görsel sanatlara eğitiminin otistik çocuklar üzerindeki etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (1992). *Qualitative research for education: Introduction and methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Coşkun, H. Y. (2010). *Özürlü birey ve ailesinin sosyal iletişim sürecinde karşılaştığı ve yaşadığı durumlar hakkında teorik ve ampirik bir çalışma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Cüceloğlu, D. (1994). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağlayan, N. (2014). Zihinsel engelli bireylerin eğitiminde görsel sanatlar dersinin yeri ve önemi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 91-101.
- Çağlayan, N. (2018). Türkiye’de zihinsel engellilerde sanat eğitimi ile ilgili lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi Uluslararası*, 8(2), 403-418.
- Çıtak-Yıldız, M. (2020). *Okul öncesi öğretmenlerinin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Doğutaş, A. (2017). *Özel eğitim kurumlarındaki görsel sanat eğitim uygulamalarının öğretmen görüşleriyle değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.
- Erbay, M. (1995). *Yükseköğretim düzeyinde sanat eğitimi programlarının uluslararası bağlamda incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Erdoğan, İ. (1999). *İşletme yönetiminde örgütsel davranış* (2. bs.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını.
- Eren, A., Geçen, F., & Çalış, U. (2020). Down sendromlu çocuklarda görsel sanatlar eğitim üzerine yapılan bir çalışma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(97), 178-190.
- Erim, G., & Caferoğlu, M. (2012). Görsel sanatlar eğitimi dersinin zihinsel engelli çocuklara katkısının özel eğitim öğretmenlerinin görüşleriyle belirlenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 321-342.
- Ersöz-Ünal, A. (2006). *Sanat eğitiminin otizmli çocukların duyuşal problemleri üzerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Edirne.
- Eşsizöğlü, A., Işıkılı, B., Güleç, G., Aksaray, G., Yenilmez, Ç., & Kirel, A. Ç. (2013). *Çatışma ve stres yönetimi-II*. 19 Temmuz 2019 tarihinde <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/CMH202U/ebook/CMH202U-13V4S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Geçen, F., & Parsıl, Ü. (2020). Yaratıcılık ve özel eğitimli çocukların sanat eğitimi yoluyla yaratıcılıklarının geliştirilmesi. *Pearson Sosyal Bilimler ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(7), 372-380.
- Gönülaçan, A. (2016). *Türkiye 'de engelli istihdamı ve işverenlerin engelli istihdamına yönelik tutumları: Trabzon örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Güçlü, N. (2001). Stres yönetimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 92-109.
- Gündoğdu, R., & Adıgüzel, Ö. (2016). Stres ve yaratıcı drama: Üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışma. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 11(1), 45-70.
- Kaya, M. E. (2021). *Özel gereksinimli bireylerle çalışan öğretmenlerin bilinçli farkındalık temelli öz yeterlik düzeyleri ile bazı değişkenlerin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). *Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim*. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Kızıltaş, A. (2019). *Üniversite öğrencilerinin öz denetim, stresle başa çıkma ve sosyal destek algıları ile alkol ve madde kullanma riskleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kutlu, M. (2018). *Ortaokullar ve özel eğitim uygulama okullarında görev yapan müzik öğretmenlerinin özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Laçınbay, K., & Yılmaz, M. (2018). Özel yetenekli ve zihin yetersizliği olan ressam Muhammed Yalçın'a yönelik bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(2), 335-354.

- Martin, L., Oepen, R., Bauer, K., Nottensteiner, A., Mergheim, K., Gruber, H., & Koch, S. C. (2018). Creative arts interventions for stress management and prevention-a systematic review. *Behavioral Sciences*, 8(2). Retrieved January 1, 2021 from <https://www.mdpi.com/2076-328X/8/2/28/pdf>.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi zihinsel engelliler*. Ankara: Yazar.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2008). *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi yaygın gelişimsel bozukluklar destek eğitim programı*. Ankara: Yazar.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Öztürk, Y. E., Şentürk, Ş., & Macit, Y. (2017). Evde bakım hizmeti alan engelli bireye sahip ailelerin bakım verme yüklerinin belirlenmesi: Amasya Örneği. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 48-67.
- Sağiroğlu, N. (2006). *Özel gereksinimli bireylere sahip ailelerin çocuklarının devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden beklentileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Salderay, B. (2008). *Türkiye'deki zihin engelliler iş okullarında görsel sanatlar dersinin öğrencilerin beceri, davranış ve meslek edinimindeki katkısına yönelik öğretmen görüşleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Salderay, B. (2010). Engelli bireylerin yapmış olduğu görsel sanatlar çalışmalarının engelli birey aileleri ve engelli bireylerle çalışan eğitimciler tarafından değerlendirilmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 219-229.
- Salderay, B. (2014). Özel eğitim sürecinde görsel sanatlar uygulamalarının önemine ilişkin aile düşünce yapılarının değişimi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 87-101.
- Salderay, B., & Vural, H. (2020). HEGSEM'in kamuya açık alanlarda engelli bireylerin katılımı ile gerçekleştirdiği sanat çalışmalarının kamuya etkisi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 683-700.
- Scott, B. A. (2017). *Art as a stress reduction tool* (Unpublished doctoral thesis). Marietta College, The United States of America.
- Selimoğlu, H., ve Aydın, A. (2019). Akran öğretiminin zihinsel yetersizliği olan bireylerin sosyal kabulü ve benlik saygısına etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(3), 639-658.
- Şahan, H. (2007). *Üniversite öğrencilerinin sosyalleşme sürecinde spor aktivitelerinin rolü* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şahan, H. (2008). Üniversite öğrencilerinin sosyalleşme sürecinde spor aktivitelerinin rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2008(2), 248-266.
- Şahin, D. (2015). Zihinsel engelli bireylerde görsel sanatlar eğitiminin önemi. *Sanat Eğitimi Dergisi*, 3(2). <https://www.sanategitimdergisi.com/makale/pdf/1448013898.pdf> adresinden 15 Ocak 2022 tarihinde erişilmiştir.

- Şahin, Ş., & Özçelik, Ç. (2016). Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 5(1), 42-49.
- Taş, R. (2019). *Ortaokul öğrencilerinde sosyal etkinliklere katılma durumu ile stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Biruni Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Taşçı, F. (2016). [Engelliler ve Sosyal Hizmet]. Yayımlanmamış ders notu.
- Taşçı, F. (2019). *Engelli ve engelli olmayan öğrencilerin bütünleşmesinde okul yönetiminin tutumlarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Toy, B. (2006). *Sanat eğitimi alan ve almayan 15-17 yaş grubundaki ergenlerin sosyal uyumlarının ve benlik tasarım düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Türe, N. (2007). *Eğitimde ve öğretimde bir araç olarak görsel sanatlar eğitiminin öğrencilere sağladığı katkılar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ünal-Kaya, S. (2007). *Görsel sanatlar eğitiminin zihin engelli öğrencilerin eğitimine katkısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. bs.). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, M. (2015). *Lise öğrencilerinin akran öğretimi alarak, zihinsel engelli öğrencilerle yaptıkları etkinliklerin, engelli bireylerin eğitilmesine ilişkin tutumlarına ve zihinsel engelli öğrencilerin yaşam kalitelerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

8. EKLER

Ek 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

“GÖRSEL SANAT ETKİNLİKLERİNİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN SOSYALLEŞMESİNE VE STRES YÖNETİMİNE KATKISININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ İLE İNCELENMESİ”

1. BÖLÜM

DEMOGRAFİK BİLGİLER	
1.	Bu okulda hangi dersleri yürütüyorsunuz?
2.	Özel Eğitime yönelik eğitim aldınız mı?

2. BÖLÜM

SOSYALLEŞME	
1.	Öğretmenin, bireylerin yapmaları gerekenler konusundaki rehberliği anlaşılır mıydı?
2.	Öğretim yeterliliğine uygun etkinlikler oluşturuldu mu?
3.	Bireylerin grup çalışmasına uygun ortam hazırlandı mı?
4.	Bireyler etkinliğe katılmada istekli miydi?
5.	Etkinlik sırasında akranlarıyla, izleyicilerle, öğretmenlerle iş birliği sağlandı mı?
6.	Görsel Sanat Etkinlikleri ile bir gruba ait olma duygusu kazandırıldığını düşünüyor musunuz?
7.	Bireylerin toplumsal kurallara ve çevreye uyumunun gerçekleştiğini düşünüyor musunuz?
8.	Bireylerin kendilerine olan güvenlerinde artış gerçekleştiğini düşünüyor musunuz?

3. BÖLÜM

STRES BELİRTİLERİ, KAYNAĞI, YÖNETİMİ	
9.	Etkinlik esnasındaki bireyin görevine hâkimiyet düzeyi nedir?
10.	Etkinlik esnasında kendisini baskı altında hisseden birey gözlemlediniz mi?
11.	Etkinlik esnasında dikkat ve ilgide artış/düşüş yaşıyor mu? Bunları kontrol altında tutabiliyor mu?
12.	Görsel Sanat etkinliği yaparken uzun ve sıkıcı olması, bir an önce bitirme isteği gibi olumsuz düşünceler gözlemlendi mi?
13.	Etkinlik sürecinde başarısızlık duygusu oluşturduğunu gözlemlediniz mi?
14.	Etkinlik sırasında korku, endişeye veya huzursuzluk yaşandığını düşünüyor musunuz?
15.	Bireyin etkinlik sırasında karar almada/vermede kendini yetersiz hissettiğini gözlemlediniz mi?
16.	Bireylerde, akranları tarafından kabul edilmeyeceğine dair endişeler oluştuğunu gözlemlediniz mi?
17.	Etkinlik esnasında duygusal dengesizlik (sürekli endişe, aşırı heyecan, yersiz telaş, yetersizlik duygusu, sebepsiz gülmeye/ağlama, vb.) gözlemlediniz mi? Yaşandıysa, gözlemlerinizi nelerdir?
18.	Bireylerde problem davranışlar (Aşırı derecede hayal kurup dalmak, konuşmalarda belirsizlik ve kopukluk, uygulamaya ilgisizlik, olumsuz etkileşimler, rutinlerde değişiklik/iptaller, kendine ve etrafına zarar verme, çekingenlik, öfke nöbetleri) çalışma sırasında nesnelere atma gözlemlediniz mi?

Ek 2. Araştırma İzni

T.C.
ORDU VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-18802389-44-30008084
Konu : Araştırma İzni Süre Uzatımı
(Kıymet BAYER)

24.08.2021

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) 28.04.2021 tarihli ve 24760746 sayılı olur.
b) Kıymet BAYER'in 23.08.2021 tarihli dilekçesi.

Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim -iş Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Kıymet BAYER'in, "Görsel Sanat Uygulamalarının Özel Gereksinimli Bireylerin Sosyalleşmesine ve Stres Yönetimine Katkısının İncelenmesi" konulu tezi ile ilgili bilimsel çalışmasına ilişkin anketin; eğitim öğretim faaliyetlerini aksatmadan ilgi (a) olur ekinde yer alan mühürlü formun kullanılması, öğrencilere ait çalışmaların veli izni doğrultusunda ve elde edilen verilerin herhangi bir haber, resmi özel web sayfaları, yerel ve ulusal basında paylaşılmaması kaydıyla, ilimiz özel eğitim uygulama okulunda görev yapan yönetici ve öğretmenlere 2020-2021 eğitim ve öğretim yılı içerisinde online olarak okul ve kurum müdürlüğünün sorumluluğunda gönüllülük esasına göre uygulanması ilgi (a) olur ile uygun görülmüştü. Ancak, 2020-2021 eğitim öğretim yılının sona ermesi nedeniyle 20 haftalık saha çalışmasını tamamlayamadığına ve 2021-2022 eğitim öğretim yılında uygulama istediğine ait ilgi (b) dilekçe ilişikte sunulmuştur.

Bu kapsamda, ilgilinin ilgi (b) dilekçesi doğrultusunda anket çalışmasını 2021-2022 eğitim öğretim yılı içerisinde uygulaması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Musa GÖZÜDİK
Şube Müdürü

Uygun görüşle arz ederim.

Fahri ZAİMOĞLU
Müdür a.
İl Millî Eğitim Müdür Yardımcısı

OLUR
Mehmet Fatih VARGELOĞLU
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek : İlgi (b) dilekçe (1 sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Saray Mah. Ulukonak Cd. No:5 PK.52089 Altınordu/ORDU

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (452) 223 16 29

E-Posta: ub52@meb.gov.tr

Bilgi için: Ayşe ÖZCANLI (Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü)

Uyvan : Şef

Keş Adresi : meb@hs01.kep.tr

İnternet Adresi: ordu.meb.gov.tr

Faks: 4522250144

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 5cae-4b0d-37e7-b874-72cc kodu ile teyit edilebilir.

Ek 3. Etkinlik planı

ETKİNLİK PLANI ÖRNEĞİ

BÖLÜM-1	
Dersin Adı	: Görsel Sanatlar
Kademe	: 3
Öğrenme Alanı	: Pastel Boya
Önerilen Süre	: 30 dk.
BÖLÜM-2	
Hedef	3.1.7 Resim yapmada kullanılan çeşitli boyalara ilişkin sözel / motor tepki verir. 3.1.12 Pastel boya tekniğini kullanarak resim yapar.
Hedef Davranışlar	7.3 Pastel boyaya ilişkin sözel / motor tepki verir. 12.2 Seçilen konuyla ilgili imgesel resim yapar.
Öğretim Yöntem ve Teknikleri	Aşamalı yardımla öğretim, İpucunun giderek azaltılmasıyla öğretim yöntemi, video modelle öğretim yöntemi, etkinlik çizelgeleriyle öğretim
Öğretim Teknolojileri ve Materyalleri	Masa, sandalye, kullanılacak pekiştiriciler, pastel boya lar, resim kâğıdı, silgi, kurşun kalem.
Ortam Düzenlemeleri	Bireylerin performans alımları (Kaba Değerlendirme), öğretimi sunma, öğretimi değerlendirme etkinliği yaptığı ortamda gerçekleştirilir. Etkinlik ortamında kullanılacak malzemeler bireylerin kullandıkları ellerinin yanında, kullanım sırasına göre yerleştirilir.
BÖLÜM-3	
Dikkati Çekme	Bireylere “Kimler resim boyamayı seviyor?” şeklinde soru sorulur. “Beni çok güzel dinliyorsunuz”. “Aferin size!” gibi dikkat çekici uyarılar verilir. Bireylerin tepkileri 4-5 saniye beklenir. Ellerimde çok güzel pastel boya lar var “Kimler incelemek ister?” denerek sırayla tüm bireylerin incelemesi sağlanır. Bireylere “Boya ları çok güzel incelediniz.” diye uyarılar verilerek dikkatleri çekilir.
Güdüleme	Öğretmen “Ellerimdeki rengârenk pastel boya ları görüyorsunuz.” der. “Ama bu boya ların hepsi birbirinden farklı, biliyor musunuz?” diyerek daha önceden çizilmiş olan örnek bir resim göstererek “Şimdi siz de böyle güzel resimler çizebileceksiniz.” der.
Gözden Geçirme ve Etkinliğe Geçiş (Hedef Uyarı Sunumu)	“Pastel boyayı tanıdık.” “Hep birlikte resmi inceledik.” “Hazırsanız başlayalım.” denilerek bireylere “Önünüzdeki örneğe bakın ve siz de elimdeki resim gibi kendi odanızın resmini çizin!” yönergesi verilir.

Ek 3'ün devamı

Uygulama	<p>Öğretmen daha önceden “Örnek bir uygulama yapan bir birey var mı?” kontrol eder. Bireylere ihtiyaç halinde fiziksel ipucu vereceği için ihtiyaç duyan bireyin arkasına, başat eline yakın oturur. Bireylerin kâğıt ve boyalara bakmasını sağlayarak “Şimdi kendi odanızda neler var? Anlatın!” yönergesini verir. “Odasında fotoğraf, televizyon, masa olan var mı?” diyerek sözel ipucu verir. Bireylerden gelen yanıtlan dinler. “Aferin, çok güzel anlattınız.” diyerek sosyal pekiştirici verir. “Haydi, şimdi kendi odanızın resmini yapın!” der. Eğer evinde kendine ait odası olmayan birey var ise evin salonu gibi ortak kullanım alanlarında neler olduğunu bireyle konuşup zihninde canlanmasına yardımcı olur. Onların da buranın resmini yapması için sözel ipucu verir.</p> <p>Tüm bireylerin pastel boya ları nasıl tuttuklarını kontrol eder. Bireylere yaptıkları davranışla ilgili olarak “Aferin, pastel boya ları çok güzel tutuyorsunuz.” diye övgüler verilir.</p> <p>Tam fiziksel ipucu verilen birey, elinin üstünden tutularak resmi yapar hale geldiğinde kısmi fiziksel ipucu sunulur. Resmi doğru yapan tüm bireylere pekiştirici verilir. Öğretmen, ihtiyaç halinde tüm bireylere resimlerin üzerinde işaret ipuçları vererek dikkat etmeleri gereken noktaları gösterir. Bireyler resimleri çizerse “Harika çizdiniz, çok güzel oldu.” şeklinde sözel olarak pekiştirilir. İstenen resimler tamamlandığında deneme sayısı da tamamlanmış olursa öğretim sonlandırılır ve bireylere pekiştiricileri verilir.</p>
Açıklamalar	<p>Dikkat çekme ve güdüleme sırasında bireylerin bireysel özellikleri dikkate alınmalı ve ona göre yaklaşım benimsenmelidir. Yine bireyle yapılacak olan çalışmanın süresi, deneme oturumları, verilecek olan ipuçları ve pekiştiriciler bireylerin özelliklerine göre farklılaşabilir.</p> <p>Çizimi yapılacak olan imgesel resimdeki ayrıntı sayısı bireylerin özelliklerine göre belirlenmelidir. (2 ayrıntılı olabileceği gibi 6-7 ayrıntı da olabilir.)</p> <p>Pekiştirici verirken birinci tür ve ikinci tür pekiştiriciler verilmelidir. Bunlar bireyin özelliklerine göre seçilip uygun pekiştirme tarifeleri uygulanmalıdır.</p>
Ölçme ve Değerlendirme	<p>Öğretim devam ederken öğretmen, bireyin performansına ilişkin gözlem yapmaya devam eder.</p> <p>Öğretmen, bireye “Önündeki kalemlerden hangisi pastel boya? Söyle! / Önündeki pastel boya ları göster.” yönergesini verir. 4-5 saniye bekler. Birey tepkilerini gözlemler.</p>

Ek 4. Görsel Sanat Etkinlik Fotoğrafları

9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

Araştırmacı **** yılında ****'un **** ilçesinde doğdu. İlkokulu İstanbul'da, ortaokulu Artvin-Arhavi'de, lise eğitimini Samsun'da tamamladı. **** yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü/Resim-İş Öğretmenliği bölümünü kazandı. **** yılına mezun oldu. **** yılında Resim-İş Öğretmeni olarak atanarak Millî Eğitim Bakanlığı'nda çalışma hayatına başladı. Sırasıyla Ağrı-Merkez, Rize-Ardeşen, Mersin-Bozyazı'da görev yaptı. *** yılında Ordu – Ünye'de görevine devam etti. 2017-2019 yılları arasında Ünye Ticaret Borsası Özel Eğitim Uygulama Okulu 1. Kademedeki görev yaptı. **** yılından itibaren **** Özel Eğitim Uygulama Okulu 3. Kademedeki Görsel Sanatlar Öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres : ****

E-Posta : ****